

BOŽIĆ
1938

ISTRA
BOŽIĆ
1938

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSKIH EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

Božićna razmišljanja...

Godine 1572 poklali su u Parizu u noći svetoga Bartolomeja protestante. Klali su ih i u ostaloj Francuskoj. Ta »Pariska krvava svadba« priredena je povodom vjenčanja Margerite de Valois, sestre Karla IX, s Henrikom IV Navarskim, kasnijim francuskim kraljem.

Lijepa svadbena svečanost za mladoženju protestanta.

Ali ni sveti Bartolomej ni mladoženja Henrik ne snose za to krivicu.

Kriva je bila ona krilatica: Cujus regio, ejus religio. Ili prosto rečeno: Ako želiš da živiš u državi izvjesne vjere, moraš da ispovijedaš tu vjeru.

Danas su nam ti dani krvavih vjerskih ubijanja daleki i tuđi. I krilaticu: Cujus regio, ejus religio — možemo naći jedino u dobrim leksikonima.

Da li samo u leksikonima? Ne možemo li i danas, kada slavimo rođenje Isusovo, malo o njoj razmišljati? Možda o malo preokrenutoj, ali u stvari istoj staroj izreci, koja je skrivila pred nekoliko stotina godina toliko zla, prolila rijeke krvi i prouzrokovala potoke suza.

Prije neka 23 stoljeća živio je u Grčkoj mudrac-filozof Platon. On je prvi ustvrdio, da je ideja realna, da ona ima pravi bitak, a sve stvarno što nas okružuje, sve što vidimo i osjećamo osjetilima, da je tek blijeda slika te ideje. — »Najprije je bila ideja, a tek po njoj je nastala stvarnost. Ideje su opći zakoni predmeta i pojava«.

To »filozofiranje« — reći će neko — ne spada u ova božićna razmatranja. Jer stvarnost je danas vrlo daleko od sličnih mudrovanja. Ali — malo strpljenja, pa ćemo dohvatiti nit koja spaja staroga grčkoga filozofa Platona s »Pariskom krvavom svadbom« i s današnjom stvarnošću.

Ideja — kazao je taj atenski mudrac pred 23 stotine godina — nije samo uzrok, već i cilj svega. Svi treba da se pokoravaju ideji. A ko će znati čemu se treba pokoravati? Ko, ako ne oni izabrani — »jer se svaki nije rodio svakome jednak«. Oni izabrani stvaraju zakone, a drugi imaju da rade i slušaju.

Nije li to ona latinska krilatica koju smo spomenuli u prvom odlomku ovih razmišljanja? A nema li u tome i dosta današnje stvarnosti? A ako napomenemo još i to, da je taj grčki mudrac tražio da pjesnici pjevaju samo u čast bogu i pohvalu valjanih ljudi, jer da pjesništvo (danas bi to nazvali općenito literaturom) koje pjeva i o drugim stvarima, kviri svjetinu.

Pjesnike koji se ne pokoravaju tim zakonima treba izagnati iz države, govorio je taj mudrac. A njihova djela — logično — treba uništiti. A što ih može uništiti bolje od vatre.

Je li to dio savremene stvarnosti?

Na umirenje onima koji podliježu napasti da nekog starog filozofa smatraju autoritetom, nadodajemo, da je Platon bio bogat atenski gospodin koji je prezirao »svjetinu«, ali koji nije imao nikakova utjecaja u upravi.

Jer stari Grci su bili mudri ljudi i nisu dozvolili, da ih nasamari kakav bogati vlasnik par stotina robova.

Kada smo već kod starih grčkih mudraca, spomenimo još jednoga koji spada u okvir ovih božićnih razmatranja.

Heraklit se zvao taj drugi grčki mudrac. Kada se Platon rodio, on je bio već preko stotinu godina u grobu. I taj stari mudrac Heraklit postavio je aksiom: Panta rhei! Sve teče! Ništa ne stoji na mjestu, sve se kreće!

Bilo je potrebno da prođe oko 21 stoljeće, pa da čovjek našega doba postavi ponovno taj aksiom. Ali — to je bilo, tješimo se, u XVI vijeku — prisilili su ga da izjavi, kako to nije istina. Taj čovjek »našega doba« bio je Galileo Galilei, a Sveta Inkvizicija ga je prisilila da opovrgne to svoje naučavanje.

Ali — to zna danas već svaki pučkoškolac — Galileo Galilei je ipak, okrenuvši se, promrmljao:

— E pur si muove! — Ipak se kreće!

Kada čovječanstvo ne bi vjerovalo u Heraklitov »Panta rhei!« i Galileov »E pur si muove!«, to čovječanstvo koje radi i kreće se, imalo bi sve dovoljne

razloge da počini kolektivno samoubistvo.

Ali mi smo optimisti!

»Dobro je, — reći ćete vi malobrojni koji budete imali hrabrosti da započnete čitanjem ovih razmišljanja — dobro je sve to, mi vjerujemo da se kreće, ali... ne kreće li se to možda unatrag? Ta tu tvrdnju o kretanju unatrag čujemo na svakom uglu«.

Da tu sumnju na plastičan način uklonimo, preskočimo za čas od grčkog mudraca i talijanskoga učenjaka u kalifornijski Hollywood. Tamo izradjuju filmove i filmske žurnale koje mi gledamo u našim kinematografima. I često vidimo u tim filmskim žurnalima kako na pr. neki profesionalni plivač skače u vodu ili kako pritiskom na električno puce baca jedan jedini čovjek cijela brda u zrak dinamitom. Kada su prikazali to normalnim tokom, tada okrenu film i mi vidimo kako se voda rastvara i plivač skače iz vode tačno obratno nego je skočio i dolazi na otiskočnu dasku tim obratnim putem; ili vidimo kako se brdo, koje je dinamit razmrskao u milijune komadića, opet skuplja obratnim tokom u položaj što ga je imao prije eksplozije.

Ali ni dijete ne vjeruje da plivač može iz vode skakati natrag ili da se

brdo bačeno u zrak može opet povratiti u isti položaj.

Mi svi znamo, da je to samo trik režisera.

A sličan režiserski trik je i tvrdnja, da se sve kreće unatrag — regresivno.

Razmatrajući tu dinamiku, dolazi nam i nehotice u svijest suprotna predodžba: statika. Tu statiku — mirovanje i nepokretnost — vrlo plastično je prikazao Holandez Hendrik van Loon u svojoj povijesti umjetnosti. Prikazujući zbivanja u starom Egiptu kroz nekoliko tisuća godina, on postavlja nasuprot tom kretanju i zbivanju egipatskog seljaka (felaha) kao neki simbol statike. Šteta što ne možemo doslovno prenijeti tih nekoliko zaista krasnih stranica, ali ćemo nastojati u par redaka prikazati tu sliku:

— Dok se vaš brod polako kreće prema Memfisu ili Tebi, felahi žustro obrađuju svoja polja... Felahi su orali te identične njive tisuću godina ranije nego što su vladari Memfisa osnovali takko zvano Staro kraljevstvo. Oni su i dalje orali dok su Keops, Kefren i Menkhere gradili svoje piramide, tisuću godina prije nego što je Abraham odlučio da se preseli sa svojim kućanstvom iz zemlje Ur na obale Sredozemnog mora.

— Oni su strpljivo i dalje obrađivali ta polja za vrijeme šest stotina godina

tako zvanog Srednjeg kraljevstva...

— Obradivali su i dalje svoja polja dok je Amenemha III gradio one velike rezervoare za regulaciju Nila...

— Produžili su oranjem i onda, kad su Hiksi preplavili njihovu zemlju godine 2.000 prije Hrista...

— Još su orali svoje njive kada je, tisuću četiri stotine godina prije kršćanske ere, učinjen pokušaj da se spoji Crveno more sa Sredozemnim morem...

— Orali su i dalje svoje njive kad je Etiopija izgubljena i kad je Jerusolim opljačkan...

— I dalje su obrađivali svoja polja kad su Perzijci osvojili dolinu Nila...

— I dalje su orali svoje njive kad je Kleopatra...

— I dalje su obrađivali svoja polja kada...

Kad je kalif Omar osvojio njihovu zemlju i dokončao djelo rušenja (egipatske civilizacije) koje je sv. Ćiril započeo, oni su tiho prešli na novu vjeru i nastavili orati svoje njive ne mareći mnogo za nove mogućnosti duševnog spasenja...

Tako plastično prikazuje H. van Loon tu statiku. Ali ta statika koju simbolizira egipatski seljak, ipak je samo prividna. Jer taj nepokretni seljak bio je uzrok i izvor cijele te dinamike — toga kretanja — u dolini Nila kroz stoljeća. On je orao i sijao i to oranje i sijanje bilo je uzrokom tog kretanja i tog uspona civilizacije — to oranje i to sijanje davalo je hranu i život svim tim narodima koji su prešli preko zemlje na kojoj je seljak orao.

I narodi i civilizacije i religije i ideologije su nestale, ali u dolini Nila ostao je identičan seljak kao što je bio onaj koji je gledao gradnju piramida.

Seljak je ono bitno i osnovno što prouzrokuje kretanje i zbivanje.

»Cujus regio, ejus religio« nije krilatica koja bi ga mogla uništiti.

Zašto smo s grčkim filozofima pomiješali egipatskoga seljaka? Zato da upozorimo na jednu raspravu koja tretira pitanje našega seljaka — naših živih očeva i naše žive braće. Ta rasprava je izašla prošlog mjeseca u ljubljanskom »Času, reviji Leonove družbe«.

Ta rasprava nosi naslov »Italijanska kolonizacija u Julijskoj Krajini«. Iznosi mnoge podatke i neke tačne statistike.

Tu raspravu — ni pitanje koje ona tretira — ne komentiramo. Previše nam je prostora zauzeo odlomak o egipatskom seljaku... A ni Bartolomejske noći, nadajmo se, neće se više ponavljati.

I tako smo, eto, od Henrika IV i svetog Bartolomeja, preko Platona, Heraklita i Galileja, došli kroz Hollywood pomoću egipatskog felaha do našeg seljaka u Julijskoj Krajini.

Taj je put, priznajemo, vrlo zaobilazan, ali na ovoj božićnoj poledici sigurnije je zaobilaziti skliski teren.

Sada smo, međutim, kod kuće.

I oko će nam i nehotice začeti na sliku ove siromaške kuće. I vidjet ćemo istarskog seljaka, njegovu ženu i njihovo novorođenče.

Tražit ćemo, i opet nehotice, Tri Kralja s darovima i zvijezdu što ih je vodila. Ali njih nema. Jednostavno smo ih izrežali. Ta svako i onako znaše što mogu Tri Kralja da donesu malom djetetu siromašnoga istarskog seljaka.

Ko hoće da uza sve to pogleda Tri Kralja s darovima, neka potraži božićni broj našega lista od 1934. godine. Tamo su na naslovnoj strani i propisna Tri Kralja s propisnom zvijezdom iznad svojih glava.

I tako se polako približismo kraju ovih razmišljanja. Mnogi koji ovo pročitaju (mnogi od onog malog broja koji pročitaju) neće biti zadovoljni, jer da nema u svemu tomu ni trunke božićnog štimunga.

»U sej vrime godišća...« eto božićni štimung je tu. A kada se sjetimo, da to drevno »U sej vrime godišća« odjekuje već preko desetak stotina godina u našim istarskim crkvama, i da u mnogima odjekuje i danas, i kada se sjetimo, da su to seljaci koji su pjevali, pjevali i pjevat će, tada — tada postavljamo da budemo optimisti i pjevamo i mi u duhu s njima:

U sej vrime godišća...

TONE PERUŠKO

JOŠKO ŽIBERNA:

NAŠE BOŽIČNE PRAVLJICE

Božićni prazniki se obnavljajo leto za letom, z njimi pa sto in sto pravljic, ki jih je ustvarila človeška domišljija. Obenem se na ta dan obnavljajo spomini o dogodkih, ki so jih posamezniki preživeli in delajo se lepi načrti za bodočnost.

Najbolj se obnavlja ob teh dneh pravljica o bogatem otroku, ki mu je Božiček prinesel v lepo, toplo in razkošno sobo, polno lepih daril, vse kar si poželi otrokovo srce. Na drugi strani pa se v isti zvezi govori o revnem bolnem otročičku, ki je nekje v predmestni baraki leži v mrzlici, skozi špranje razbitih desk, iz katerih je sestavljena bajtica, prinaša strupen veter snežinke na njegovo posteljo. Toda on nima daril, o katerih je sanjal, Božiček mu ni prinesel ničesar. V blodnjah vidi samo vse lepo in vse prelesto, kar ni še nikoli videl in česar nikoli ne bo imel, dokler v teh prelepih sanjah ne zatisne svojih oči in se preseli v kraj, kjer menda večno vlada Božiček, ki so ga pa tudi v svoji domišljiji ustvarili samo ljudje.

Naš pisatelj za mladino Josip Ribičič je napisal letos slično pravljico o Božičku, bogatem in siromašnem otroku, s to razliko, da ji je dal drugačen zaključek, kakršen pa se na žalost zamisli lahko samo v pravljici. Bogati otrok se je namreč spomnil tega dne svojega siromašnega tovariša, ga obiskal na sam božični večer in mu prinesel del svojih bogatih daril. Siromašni deček je takrat ravno čakal svojega očeta, da mu bo prinesel kot darilo vsaj malo kruha in pa peščico trsk, s katero bi pogreli mrzlo sobo...

Bilo je pred več kot šestimi leti. Razcapan in raztrgan ter premrzli fantje in dekleta so se malo pred božičnimi prazniki stiskali okoli peči v skromni, a veliki, izbi v našem mestu. Vsi brez denarja, vsi brez dela in kruha, so čakali kaj se bo zgodilo za Božič, prepričani so bili vsi, kakor otroci, da bo ta dan drugačen kakor so ostali, da bo lepši in prijetnejši. Njih dom je bil daleč, od njega niso mogli, od njega jih je ločila visoka meja, divljali so snežni meteži, pot je bila neprehodna. Ko se je zvečer izba zaprla in so jo morali vsi zapustiti, so se raztepli bogve kam po okoliških kozolcih, eno, dve ali več ur iz mesta. Tu so prebili mrzle noči, fantje in dekleta, tu so morda tudi sanjali, kakor so preko dne v topli sobi, o božičnem dnevu, ki se jim je bližal in o katerem so bili prepričani, da bo drugačen kakor so ostali dnevi.

Med njimi sta bila tudi fant in dekle, oba mlada, zdrava in sveža. Prišla sta malo pred božičnimi prazniki, da bi si poiskala skupno zavetišče, da bi si ustvarila skupen dom, katerega si doma nista mogla.

Spominim se na prijatelja Srečka, ki je cele popoldneve presedel s temi reveži, jih tolažil in si delal skrb kaj bo z njimi. Tudi on je prišel z doma, da bi tu dokončal svoje pričete šole in se posvetil učiteljevanju, toda njegova nemirna kri in njegova pretežka skrb za soljudi, mu nista dala mira, dokler mu ni bila edina skrb delati in se brigati samo za te nesrečnike, za katere se je briga malo kdo, ali pa brez vsakega občutka.

Takrat, malo pred prazniki, je stopil k meni in dejal: »Poslušaj, tovariš, kaj bi bilo, če bi jim vsaj za božični večer, vsem tem našim, kaj preskrbeli, da bi jim bil vsaj ta večer v lepem spominu, ko se bodo porazgubili bogve kam s te nesrečne doline«. In res, vzeli smo vsak svoje delo v roke in v nekaj dnevih smo od dobrih ljudi nabrali denarja, slašči in drugega tako, da je bil Božični večer res prijeten.

Minilo je več kot šest let in od tistega dne se je mnogo, mnogo spremenilo. Šest let sem od takrat čakal na prijatelja Srečka, da bi skupaj prekramljala o mnogih stvareh, ki so se med tem časom nabrale in o katerih nisva mogla tako dolgo govoriti, šest let je čakal tudi on na to in kakor zgleda bova čakala oba še dolgo in v tem se bo zgodilo marsikaj in šlo bo mimo mnogo, mnogo božičnih večerov.

Med vsemi, ki so bili pred malo več kot šestimi leti na tisti skromni božičnici, sta bila tudi zgoraj omenjena zaročenca. Spominjam se jih natanko, kako sta vesela sedela v prijetni družbi, da od veselja nista mogla niti zavžiti še tisto malo, kar jim je bilo nudeno. Bil je to njihov zadnji vesel večer v življenju. Čez par dni sta se v obupu podala proti domu in sredi poti, ki je bila zasnežena do pasu, ju je zajel metež in v noči sta omagala ter zmrznila. Malokateremu je bila znana njuna žalostna usoda in malokdo se je tudi za to briga. Vsi pa, ki smo vedeli za to težko usodo, smo videli, da je to vse kaj drugega kakor božična pravljica, da je to

resnična zgodba današnjih dni, kakor jih je mnogo in jih še bo.

Toda naših božičnih pravljic še ni konca in jih tudi ne bo, ko bomo zaključili mi in drugi te vrstice. Dan za dnem se vrste, nove in nove, se obnavljajo stare in mi jim sledimo, ne da bi se jih več zavedali.

Pred nami leži bajno mesto, ki se počasi spušča proti lepemu, modremu morju, katerega valovi mirno in nalahno udarjajo ob obal. Tam nekje izven mesta, vleče star ribič z morja težko mrežo in kolne. Od teh rib, ki jih je naložil ne bo niti dovolj za brodeto in polento, kaj šele da bi kaj zaslužil.

Toda mesto je bajno razsvetljeno in po ulicah igrajo številne godbe. Moški so oblekli svoje svečane enotne obleke, ženske pa najlepše, kar so imele. Val navdušenja prekipava preko bregov in udarja ob neme skale, za katerim mu ljudje samo nemo in trpko odgovarjajo: kaj nam je treba tega, dajte nam raje kar potrebujemo. In zato, kar mi potrebujemo, ne bi bilo treba niti ene lučke prižgati, da bi bili zadovoljni.

Tudi naš ribič je slišal vse to, tudi on bi bil rad navdušen, toda vsako prekipavanje njegovega veselja, ki je bilo skrito nekje v daljni mladosti, je zastrla skrb pred zimo, skrb kako bo preživel svojo družino, skrb pred jutrajšnjim dnem, ko ne bo mogel prodat svojih z muko naloženih rib.

In takih skrbih je bilo tistega dne in jih je do danes na tisoče. Tako skrb ima danes tudi tista ženica, ki je prišla v trgovino s stekleničico od črnila, ter prosila za 20 stotink olja, da si bo ocvrta jajce.

Majhne so te skrbi, še manjši dogodki, da bi človek moral na njih polagati tako

veliko važnost in jih opisovati. Toda ti dogodki so majhni za to, ker je svet v katerih se dogajajo, tudi majhen. Ta svet ne potrebuje lepih oblek, velikih razsvetljav in bogve še kaj, ker ima danes polno, preveč drugih skrbi, majhnih skrbi, tako zelo majhnih, da je od njih često odvisno njih življenje. Naše oči so razvajene in zato ne bodo morda vsega tega razumele. Če se pa postavimo med nje in zaživimo življenje z njimi, bodo postali tudi za nas ti majhni dogodki veliki in važni in videli bomo, da se splača o njih celo pisati.

To ni božična pravljica. Ta pravljica se ponavlja vsak dan, morda vsako uro in danes ko je Božič, jih bo morda največ. Koliko jih bo, ki ne bodo imeli niti 20 stotink, niti stekleničice od črnila, da bi si kupili malo olja. Svečana razsvetljava, bučne godbe, bodo za njih ta večer veliko nasprotje, ki jim ga bo le težko razumeti.

Že več let za Božič obnavljamo staro, morda tisoč let staro pravljico, ki govori o tem kako bo boljše in lepše. Dan rojstva, naj bi bil dan preroditve, dan od katerega dalje naj izgine vse zlo. Tudi mi smo obnavljali to staro pravljico, tudi mi smo upali in verovali v vse, kar naj bi lepega prinesel ta dan. Toda bolj kot smo verovali, bolj kot smo bili prepričani v vse lepote, ki naj bi jih zaživel, bolj smo z leta v leto prehajali v razočaranja.

Ali naj bi še dalje verjeli v te stare pravljice o pravici, o preporoditvi sveta in drugem, ali naj bi ostali razočarani, kakor smo morda še danes.

Vidimo zlo, vidimo, kakor se teptajo na vseh koncih najlepše sanje, kako more otroke, kako s plinj dušijo žene in starčke, kako si stoje zdravi možje in fantje eden proti drugemu, grozeči si s smrtjo. Vidimo vse to zlo, ki je prišlo med ljudi, a kljub vsemu verujemo, da to ni večno, da to ne more biti večno in da mora nastopiti dan, ko bo to nehalo.

V tak Božič prerojenja človeka verujemo in bomo verovali, kakor verujejo vsi oni, ki z orožjem v rokah, danes na Sveti večer, stoje v obrambi svojih pravic in svojega življenja.

Ne vem, kje si ti prijatelj Srečko nocoj, tudi ne vem, kaj je danes s teboj, ne vem kje ste vsi, s katerimi sem pred več kot šestimi leti proslavljal skupen Božič, ne vem, koliko od vas je že poginilo, koliko vas je strlo življenje, tudi zate, uboga ženica, ki si prišla po dvajset stotink olja s stekleničico od črnila, ne vem, kaj je s teboj. Vseh vas pa se nocoj spominjam in želim vam, da bi se taki božični dnevi ne ponavljali več in da bi vam za res kmalu vstal Božič, kot si ga vi predstavljate in želite.

IZ PRAZGODOVINE . . .

V starih časih, ko si je bil perzijski kralj Kirov podvrgel Lidijce in ujel njihovega kralja Kreza, se je zgodilo, da so se Lidijci uprli svojem novemu gospodarju. Njihov upor je bil zadušjen in voditelj upora — Paktyas — je zbežal h Grkom v mesto Kyme.

Kirov vojskovodja je zahteval od Kimejcev, naj mu izroče begunca. Kimejci so se bali silne nadmoči Perzijcev in so sklenili, da povprašajo boga v nekem starem svetišču za svet, ali naj ga izroče ali ne. Bog jim je odgovoril, naj ga izroče Perzijcem. Tedaj so sklicali narodno posvetovanje in skoraj bi bili sklenili, da izroče Paktia. V zadnjem hipu jih je zadržal Aristodikos, sin Herakleida, spoštovan meščan mesta. Ni zaupal božjemu reku in je mislil, da niso prav razumeli. Zato so poslali novo poslanstvo k bogu in med njimi je bil tudi Aristodikos. On je govoril z bogom in ponovno vprašal: »Gospod, Lidijec Paktia je prišel k nam in nas prosil zaščite, ker mu grozi pri Perzijcih smrt. Perzijci pa ga zahtevajo od nas Kimejcev. Mi pa, čeprav v strahu in trepetu pred Perzijci, ga nismo hoteli izročiti, pre-

den nam jasno ne poveš svoje volje.

Toda bog jim je odgovoril kakor prej: naj Paktia izroče. Tedaj je Aristodikos vzel lestev, splezal po zunanji strani svetišča in začel razdirati gnezda lastovic in vrabcev, ki so tam gnezdili. Ko je to delal, je zadonel silen glas in Najsvetejšega:

»Brezbožnik, kaj se drzneš? Moje varovance ropas v mojem svetišču?« Aristodikos se ni dal motiti, temveč je ostal na lestvi; le za trenutek je prekinil svoje delo, da je odgovoril: »Gospod, ti pomagaš svojim varovancem, Kimejci pa naj bi svojega izročili?«

Teda je bog spet odgovoril in rekel: »Da, izročite ga, da vas bo hitreje zadel poguba in da drugi ne boste več zahtevali božjega sveta, da izročite svojega varovanca.«

Ko so Kimejci to slišali, so se prestrašili preletstva božjega in se sramovali svoje strahopelnosti, da so hoteli z izgovorom na boga kršiti sveto pravo gostoljubnosti. In niso izročili Paktia, čeprav so se bali Perzijcev in čeprav Paktia ni bil njihove krvi.

(DIEDERICH)

SRETNE BOŽIČNE BLAGDANE I
NOVO GODINU ŽELIMO SVIMA ČITATELJIMA.

UREDNIŠTVO I UPRAVA.

SREČNE BOŽIČNE PRAZNIKE IN
NOVO LETO ŽELITA VSEM ČITATELJEM

UREDNIŠTVO IN UPRAVA.

Misli

Koliko je stara ljudska povijest, isto toliko je stara i istina: da ničije djelo ne može nadmašiti majstorove sposobnosti i da svako ljudsko djelo odgovara karakteru svoga majstora. Drugim riječima: svako djelo predstavlja sliku majstorovog duhovnog, moralnog i fizičkog zdravlja odnosno sliku njegovoga karaktera, kao rezultante njegovih duhovnih, moralnih i fizičkih snaga. I kako ljudi, kao društvena bića, u koliko uživaju veća prava, odnosno u koliko su veći položaj zauzeli na društvenoj ljestvici, u toliko više imaju uticaja na sudbinu zajednice i u toliko veće treba da su njihove dužnosti i odgovornosti, to je od kardinalnog značaja, kakovog su karaktera društveni upravljači.

Ako je na čelu izvjesne društvene zajednice čovjek karakteran, t. j. čovjek obdaren duhovnim, moralnim i fizičkim zdravljem, čovjek, skroman, nesebičan i nepodmitljiv, tada će ne samo cijela društvena uprava nego i cijela ta društvena zajednica ličiti na zdrav društveni organizam, koji je pod vladavinom zakonitosti, pravičnosti, ravnopravnosti pred zakonom i poštenja sposoban za svestrani polet i napredak, jer je izvan svake sumnje da će karakterni šef, koji stoji na čelu društvene uprave, a po vječnom i neizbježnom zakonu: »Slični se traže«, za svoje najbliže saradnike izabrati ljude karakterne, t. j. ljude sebi duhovno i moralno slične i srodne, te da će i njegovi najbliži saradnici pri biranju svojih saradnika, postupiti na isti način. Naprotiv, a po istom zakonu, ako je na čelu društvene zajednice nekarakteran čovjek, čovjek sebičan, neskroman, neiskren i uopće pun raznih mana i poroka, tada će ne samo cijela društvena uprava, nego i cijela društvena zajednica ličiti na razbojničku bandu, u kojoj će nasilje, nespokojstvo, korupcija, nepravda, zločin, pljačka i podvala biti redovne metode i glavne karakteristike njene vladavine.

Otuda ona vjekovna narodna: »Od glave riba smrdi«. I otuda su osnovno pravo, osnovna dužnost i osnovni interes svake društvene zajednice biti, jesu i ostaju za sva vremena: da na čelo svoje uprave dovede najbolje, najposobnije i najmudrije, što znači — najkarakternije ljude.

Dr. IVO MOGOROVIĆ

MATE BALOTA:

LIJEPI MRTVAC

Ovih dana opet mi je došao u ruke uskršnji broj »Istre« iz 1935. Poslao mi ga bio tada »zrman« Usip od »Šikuracioni«. Tada je započela bila polemika o životnoj sposobnosti čakavskog govora i »umjetnog« književnog jezika. Iz Rojiničevog citata Beličevih i Rešetarevih tvrdnji saznao sam da ni ja nisam čakavac. Jer po tome, južno od crte Barban—Kanfanar—Kringa—Tinjan i »ema čakavaca. A ja sam iz kraja koji je južno od te povučene granice. Pala filolozima na tom obavještenju. Ali ja mislim da će oni morati da izrade, uz filološke »škatule« koje već imaju, još jednu novu »škatulju«, da metnu u nju i ovaj govor, što se govori u Vlašiji, odakle sam i ja, i još jednu drugu za onaj govor, kojim se govori i u Splitu i kojim piše dosada najproduktivniji savremeni čakavac Marko Uvodić.

Polemika je završena, sud je gotov i mi smo osuđeni ništa manje nego na smrt. Ipak, prije nego umremo, da pošaljemo nekoliko »balot« u njihove filološke »baline«.

Prva »balota« bi bila, da čakavština do sada, nigdje, ama baš nigdje, kao govor nije izumrla. Nigdje nije ustupila mjesto štokavštini u prošloj hilijadi godina. Ako se izmijenilo područje u kojima čakavci žive uslijed selidaba sa juga i istoka na sjever i zapad, ništa se u broju ljudi koji jednim dijalektom govore nije promijenilo. Brojno su čakavci jači danas nego ikada prije, proporcionalno prema ostalim djelovima nisu vjerovatno slabiji. Ali to su stvari od maloga značaja u pitanju koje se postavilo. Filolozi hoće da stave »brnjicu« na usta ne onima koji čakavski govore nego koji čakavski pišu. I tu je glavno pitanje. Razlozi su racionalni, »moderni«, rekao bih »centralistički«. Teži se za uniformiranjem književnog jezika i književne proizvodnje. Ljudima ne smeta, što je štokavska književna proizvodnja oštro podijeljena u dvije književne sfere sa dva pisma, više ili manje i sa dva književna narječja, sa dva kruga čitalaca, nego vide opasnost u petorici, šestorici pisaca, koji čakavski pišu. Za čakavce je ova briga vrlo laskava. Ljudi misle da oni stvarno nešto vrijede kao pisci (Uvodić, Ljubić, Dvorničić, Lončarić, Gervais i drugi neki) i da bi bilo korisnije da pišu štokavskim književnim jezikom. Obogatila bi se književnost cijela, postali bi pristupačniji svima. Razumije se da to vrijedi i za kajkavce.

Zašto pišemo čakavski? Kad je Matoš počeo da piše kajkavski bio je vjerovatno impresioniran francuskom regionalnom provansalskom lirikom. Kad je Nator pisao svojih nekoliko čakavskih pjesama bio je impresioniran muzikalnošću kastavsko-opatijskog govora. Za savremene čakavce uticaj felibrizma ne znači ništa. Ja sam doznao da oni postoje mnogo poslije prvih mojih pjesama čakavskih. I za sve nas je vjerovatno glavni motiv onaj isti, koji je dao podstrekta Nazoru: muzikalnost govora našega rodnog kraja.

Čakavski govor, i to je druga »balota«, kao i ruski ili slovenski, je melodiozniji i od najčišćeg štokavskog govora. Uzmimo Zupančiča (citiram po sjećanju valjda pogrešno) za primjer muzikalnosti slovenskog jezika:

in zajokal je vlak skozi mrak
o deklé ti ob oknu sloné
Si li čula ta vrisk jokač skozi noč,
oj zbogom domovina.

Pokušajmo prevesti ova četiri stiha na štokavski književni jezik, pa ćemo vidjeti što će izći.

Ili uzmimo Gervaisa (opet po sjećanju):
Oj mala, spi, ne misli na tó,
zač ja san brižničina
ženit se more, moje zlato
on, ki sóldi ima.

Ili Nazora (po sjećanju):

Ti ki si preletél sto mor i sto jezér
povi kadé je on, za kog dojim la ščer.

Jel' na se ga zelá tujina neznaná
Jel' već on pozabil mané i otroká.

ma kad se spomené, teh gor, teh drev teh
sten,

uróki će se ti razvrgnut si va tren.

I kad z onéh bi strán, jedámput doma šál
Lahki mu brod ne bi razbil ni led ni vál.

Ili Ljubića:

Kraj puta sidin
Gledan za divjón
Kroz poja se gubi
S lipoton svojon.

Ostavliam sada filolozima, da oni bace svoju »boču«, pa da razjasne, što znače u poeziji naglasci za muzikalnost pjesama, što znači na pr. u ruskom, polskom, slovenskom jeziku ili čakavskom narječju naglasak na posljednjem ili pretposljednem slogu, ili jednosložne naglašene riječi, — za razliku od češkog ili hrvatskog književnog jezika. Ritam čakavskog govora je brz, kao trčanje nizbrdo prema moru, kao zapovijedanje u pomorstvu, kao brzo tanciranje kola po kamenitim putovima, gdje se kola mogu razbiti, ali nikad zaglibiti u blato.

Imam još i treću »balotu«, i četvrtu, sa kojom bih sve njihove »baline« mogao da istjeram »vanka zoga«, ali mislim da nije potrebno, da i nju izigram. Dovoljne su prve dvije, a naročito druga: ljepota i muzikalnost čakavštine.

Da je mrtav naš jezik maternji (sa gra-

matskog gledišta naše narječje), nas ne bi bilo. Da li ćemo nekad svi, t. j. svi naši krajevi i sva naša sela živjeti u nekoj jedinstvenoj civilizaciji, koja će nam putem škola, novca, novina i radija izjednačiti jezik, kao što izjednačuje nošnju, je pitanje vrlo daleke budućnosti. Ne vjerujem da će ni onda biti u seljačkim kućama naših rasutih sela i zaselaka misliti da je ljepše da tepa djetetu »lijepa moja ptica« mjesto »lipi tić moj« i seljak javljati ženi da »kiša lijeva« umjesto »daž roni«. Danas je za mene vrlo važno da se kod starog Iva Dujmovića na Portu u Dubašnici osjećam »dóma«, a ne »kód kuće«.

Ako vrijedi ono što kažemo čakavski, ljudi će čitati naša stihotvorenja. Ako ne vrijedi, sve je ovo diskutiranje suvišno. Lijepa književnost ili je lijepa, ili nije književnost. Ali baš onda, kad bi čakavski govor bio stvarno osuđen na smrt, vrijedi pisati na tome narječju. Kad bi to bio i mrtvac, bio bi tako lijep mrtvac, da bi mu trebalo sagraditi najtvrdije i najtrajnije piramide.

Janko Samec:

PESEM ZA SEDANJE DNI

Puste so ceste in mračni so dnevi,
veter nad njimi otožno ječi...
Kam so zgubili src mladih se spevi,
da od nikoder več čuti jih ni?

Duše ko liše so mrtve in prazne,
v njih ni plamenov več toplih ognjišč.
Strehe udrte zró v svet neprijazne
z molkom, ki tesni je molk pogorišč.

Bratje, kam svoje ste strune zaprli,
da iz njih pesmi ni slišati več?
Kaj so vsi ognji vam v prsih umrli,
z njimi vsi lepi vam snovi šli preč? —

Danes v življenju je treba poguma
duše in srca ljubezni moči!
Ali naj večno ostanemo truma
sužnjev, ki k vsaki krivici molči? —

Z vero in upanjem sklenimo vrste
src pomlajenih v delovni krog!
V bratstvu ljubezni in volje nam čvrste
svet vstal prerojen od naših bo rok!

BOSTJANČIĆ IVAN:

BADNJE VEČE

Nočas, dok drhéu daleke zvijezde
i kroz noć jasnu zvone srebrna zvona,
daleko od tuge drvenih baraka
ući će Krist u raskoš bogatih salona.

U ukočenoj pozi bontona i manira
slavit će se slavlje posljednjega kraha,
u krugu svih trgovaca i bankira,
on, tužni Krist, kralj svih siromaha.

I pričat će se davne, stare legende
o bratstvu među ljudima i o miru
i mnoga će bijela ruka zasvirati
božićnu pjesmu na klaviru.

O, radujte se, jer će sve biti opet kao i prije,
sklonit će se božićna drvca u kutu tavana
i život će opet normalno poteći,
poteći kao i svakog predjašnjeg dana.

A u jednom podrumskom stanu,
gdje se nije čula zvonjava srebrnih zvona,
jedno će se golo dijete rasplakati nad slomom
tužnih jaslara od običnog kartona.

IVO ŽIC-KLAČIĆ.

MORNARI SE VRAĆAJU U ZAVIČAJ

Vraćaju se svojim domovima bez ikakvih znamenja.
Stazama morskim izgubiše sve ranije uspomene;
zaboraviše na strane luke, uragane, bdijenja i trpljenja,
pred zavičajem su prohujali dani samo nejasne sjene.

Rodni otoci čekaju brod i darove nepoznatih zemalja,
a mornari sa palube topao san i miris domaće tišine.
Djevojačke oči traže po dalekoj pučini svog kralja,
dok se žene tješe snovima i prstima sudbine.

Pod razapetim jedrima škripi paluba i sve katarke,
vijoreći barjak kupa se u večernjem rumenilu i sjaju.
zavičajne uvale nisu više nikakve opsjene ni varke,
a drhtave ruke sve su bliže dragome kraju.

Vj. Zidarić: Nova godina

U PIRATSKEN GRADU

Vitar hući uz zidine, daž roni
sve je more suro bilo, broda vani ni.
Luka sve je puna križovači,
prez motora još su svi,
još život je od makine jači
još se jadro sasvin poklonilo ni.

Stari grad je zibka svih pirati
od Bretanje i Manša kanala
ča je tote pirovalo svati
i mnoga je ljuba prez drageg ustala.
Stari zidi još stoje visoki, trdi
suri, črsti i tujemu grdi.

Kada tako gledan slike starih dana
stare sile i kuraja, sve do smrti
spominjan se da mež nami
na miljare je unuki od pirati
ki se nikad nisu dali jadno strti
a i s brodi upravljati još te znati.

Sve je more suro bilo, kako naši jadi
a naše su misli črne ka piratski gradi.
Još je more naša mati, još nas sebi
zove
još je vrime da na vanka ubrnemo
prove.

St. Malo

MATE BALOTA

SVIČARI

Svičari od Raše, Porta i Budave
i Kirci i Vlahi na Velen Kvarnaru
sviteći ne zabe na navadu staru
kantažu od Kuj do Debele Glave.

Ponikad i mih se čuje iz kajića
i riba nagrne da sluša svirale
pa kad bi škombre oko barke prale
igra krv svičara, pleše mu i sviča.

Kad zakuha jugo, drugi ples se pleše
sve sile se napnu, sve snage ožive
i oči svičara sve se nakostreše

na srhe i vale. Stoji od mramora
ponad črnih vala, iznad pine sive
junačka i lipa glava svičarova.

MATE BALOTA

NAŠ GALJARDO

Muškarđin
je bi naš galjardo.
Vajk je oholo z rijepon maha,
z rogi neprijetelu prijeti
i rova;
vajk je težak jaram nosi,
pod njim se muči
i poti.
Bi je ohol, bruman i trdoglaf...

Ora nan je trde ledini
i va mulke
kumpanj nan je bi jedini.

Ma kat je priša fant,
šuoldi za šteuri platit
— nismo imeli,
pak so nan vola sekveštrali
i va mactijel popeljali.

I galjardo,
naš dragi
— vuol,
lci nas je čuda lijet hrani
i z rogi
zemljo našo brani
— je pod ostricon bekarske dageti,
segutra,
zadni put zarova.
Je prokle bekari,
a nas je napomeč zva.
IVAN ČRNJA (Žminjština)

ERNEST RADETIĆ:

MHKD I ŠIRENJE KULTA ISTRE

IZNAŠANJE DRAMA IZ ISTARSKOGA NARODNOG ŽIVOTA — ISTARSKI NARODNI PLESovi, MUZIKA I NARODNE NOŠNJE NA XI OLIMPIJADI U BERLINU I U KAZALIŠTIMA U ZÜRICHU, ST. GALLENU I WINTHERTHURU U ŠVICARSKOJ

Razgovor s pročelnikom MHKD g. A. Freudenreichom

Gosp. Ernest Radetić nas je upozorio na pisanje švicarske štampe o Istri prigodom izvajanja »Baluna«, kojega su, uz ostale hrvatske narodne plesove, izveli članovi Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca iz Zagreba. Zamolili smo g. Radetića da nam napiše prikaz o radu MHKD za »Istru«, jer je od Istrana g. Radetić najpozvaniji da o tome piše, budući da je on već dugi niz godina tajnik MHKD.

Dosadašnji rad tog hrvatskog rodoljubnog društva za Istru najbolje pokazuje koliko bi mi mogli učiniti za naš rodni kraj kada bi i u ostalim sličnim društvima imali po kojeg Radetića. Dakako da ni g. Radetić ne bi bio uspio toliko da nije kod članova, a naročito kod uprave MHKD, našao velikog razumijevanja za naš kraj i naš narod u Istri, pa treba na ovome mjestu zahvaliti i ostalim članovima tog zaslužnog društva, a naročito upravi kojoj je na čelu g. Aleksandar Freudenreich. Uredništvo.

Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca (MHKD) je popularno i simpatično društvo mladih hrvatskih rodoljuba, prijatelja kazališne umjetnosti, koje si je preduzelo, da putem pozornice i kazališta propagira samoniklu hrvatsku narodnu kulturu, te iznosi sve kulturne vrednote, koje hrvatski narod posjeduje.

U glumama, što ih ona iznosi pred domaću i internacionalnu publiku, odražuje se život hrvatskoga naroda, ma gdje se on nalazio, iz njih struji dah naše zemlje. Patnje i čežnje narodne, teška njegova borba za opstanak, časovi njegove radosti i tuge, u tim su glumama uvijek vjerno iznesene. Jedan se put to iznosi u obliku drama, čas savremenih, čas iz bliže ili daljnje prošlosti, drugi put u prikazu narodnih običaja i nošnja. Kako se pak život hrvatskoga naroda bez pjesme i plesa ne da ni zamisliti, razumljivo je, da je Matica velikom pažnjom posvetila i toj grani hrvatskoga narodnoga života.

Čitateljima je »Istre« dosadašnji rad M. H. K. D. dovoljno poznat, jer je ona u svom programu uvijek znala naći dovoljno mjesta i za onaj dio hrvatskoga naroda, koji već stoljećima straži mrtvu stražu na krajnjim hrvatskim granicama uz obale Mirne, Raše i Dragonje.

Oživljujući narodne borbe za hrvatstvo Istre prije rata, u časovima, kad je izgledalo da su današnje mlađe generacije već davno zaboravile sve one nadevne napore naših otaca u Istri, ona je iznijela na pozornicu prekrasnu Carevu dramu »Zimsko sunce«, koja je trinaest puta do posljednjega mjesta napunila zagrebačko Narodno kazalište, a u Virovitici i Sisku dvaput rasplakala tamošnje mnogobrojno rodoljubno općinstvo.

Ta bi se drama, jer je i danas jednako tako aktualna, kao i prije 30 godina, bila davala barem još pedesetak puta ne samo u Zagrebu, nego i po svim većim gradovima hrvatske pokrajine, kuda su redom pozivali Maticu da s tim komadom nastupi, da nije zbog tehničkih razloga morala biti skinuta s repertoara.

Malo zatim M. H. K. D. nagradjuje na jednom od svojih natječaja Radetićevu savremenu dramu iz istarskoga narodnoga života »Za goli život«, koju kasnije i štampa u svojoj nakladi, te je odmah uvrštava u svoj repertoar. Uvježbava je i hoće da je iznese na pozornicu. Na žalost je, i opet zbog tehničkih razloga, ta jaka i potresna drama, koja živo prikazuje današnju Golgotu i tragediju, morala biti u zadnji čas skinuta s repertoara.

Prigodom XI. Olimpijade u Berlinu pozvana je Matica da nastupi u natjecanjima u narodnim plesovima. Matica slaže program, u kom kao najznačajniju točku stavlja na prvo mjesto glasovito prastaro istarsko narodno kolo »Balun«, a odmah zatim solo-ples po narodnim motivima »Tužna djevojka iz Istre«.

Nabavlja originalne narodne nošnje Istre, putuje u Berlin i nastupa tamo pred predstavnicima cijeloga svijeta, uz ostale hrvatske plesove i s hrvatskim kolom tzv. »Balunom« iz Istre, htijući time podvući hrvatstvo Istre i nedjeljivost njezinu od ostalih hrvatskih zemalja.

Uspjeh je, kako je poznato, bio kolosalan i Matica se vraća nagradjena prvom nagradom.

Ove godine od 13. do 23. studenoga gostuje Matica, na poziv tamošnjih kazališta, u Zürichu, St. Gallenu i Winttherthuru u Švicarskoj. MHKD ne propušta ni ovu priliku, da podvuče kompaktnost i cijelinu svih hrvatskih zemalja, pa iznosi u svom bogatom programu uz »Slavonsko kolo« »Posavski Drmeš«, »Dalmatinsko-bosansko Junačko kolo« i naš istarski »Balun«.

Pročelnik MHKD gosp. Aleksandar Freudenreich smatra potrebnim, da mnogobrojnoj internacionalnoj publici, koja se onih dana okupila u züriskom Schauspielhausu, te St. Gallenskom i Winttherthurskom Stadttheatru (baš je te večeri bio u Winttherthuru conte Carlo

Sforza) opiše hrvatske zemlje i krajeve, u kojima se pojedina kola, koja su na programu, plešu. Prije »Baluna« prikazuje Istru, hrvatski njezin karakter i divovsku borbu onoga naroda za održanje na rodnoj grudi, kao i njegovu sadašnju tužnu sudbinu.

Publika shvaća i razumije i svaka točka doživljuje aplauz, koji se na koncertu pretvara u neku vrst manifestacija za slobodu svih onih malih naroda, kojima je ona u opasnosti.

Moramo podvući, da je cjelokupna švicarska kritika vrlo povoljno ocijenila naš »Balun«, istaknuvši da je on kao neke vrste otac svih drugih hrvatskih plesova. To da je jedan muzikalni i koreografski mozaik iz kojeg ritmovi svih ostalih plesova izvlače svoje osnovne oblike.

Konstatirali su dakle i oni ono, što smo mi svojedobno, prije nekoliko godina, utvrdili opisujući u »SKLADU« karakteristiku plesa »Baluna«, da je to istarsko kolo — koje je tek kasnije nazvano »Balunom« (uz ples se nalme uvijek po taktu pjevala »obrnj se obrnj kako kolo povodi«) — onaj prastari hrvatski ples, što su ga oči naši prije bogzna koliko stotina godina, seleći na zapad, donijeli u Istru. U starom se je kraju ritam i korak toga kola pomalo mijenjao i dotjeravao. U Istri, koja je ostala kao neki od majke zemlje otkinuti otočić, ono se je održalo u svom iskonskom obliku.

Tako züriski »VOLKSRECHT« od 18. studenoga o. g. piše:

»BALUN«, starodrevni narodni ples iz Istre, celebriran je u jednostavnim istarskim »modrinama«. Prirodnost izvire iz jednostavnog kola, koje se pomalo rašija i razgranjuje, tako da nastaje muzikalni i koreografski mozaik, iz kojeg izvlače skoro svi daljnji ritmovi svoje osnovne oblike. Muškarci su odjeveni u bijelom, (biješe benevrekke i bijela vezena košulja!) a žene u smeđe-crveno. Rukavi slobodno lepršaju i kao da ističu snažna ramena jednoga naroda, koji mora već stoljećima da nosi teško breme ropstva, iako je rođen da bude isključivo slobodan narod. U »Balunu« ispoljava se ono čisto ljudsko, što mi često nazivamo »djetinjavi«, jer želimo biti odrasli i nenaravni.

Harmonija zajednice naglašava se tu stilizacijom. Redoslijed plesača u tom je krugu takav, da su između visokih i jakih muškaraca, manje, krupnije žene. Kod »Baluna« kolo je prvotni položaj i osnova takta. To je tipičan osnovni oblik plesa, koji je miran i suzdržljiv, kao da čuva svoj unutrašnji žar za intimnije i srdačnije časove. Krug se sam po sebi širi i odmah se osjeća, da taj ples u koracima ne spada na kazališne daske, nego da se taj pastirski ples rodio na tratinama i gumnima...

(Ovdje zapažamo jednu interesantnu stvar, koja je do danas ostala zagonetnom svim članovima MHKD. Kritičar

»VOLKSRECHT« kaže, da su ženske plesale u jednostavnim »modrinama«. Budući da niti konferencijer g. Freudenreich, niti pojedini članovi Matice tu riječ nijesu nigdje spomenuli iz jednostavnog razloga, jer nijesu znali, da se ženska narodna nošnja u Istri nazivlje »modrinama«, svima im je još i danas zagonetno, odakle je nepoznat kritičar »VOLKSRECHT« znao, da se u Istri nose »modrine«. Op. pisca!)

TAGES ANZEIGER FÜR STADT U. KANTON ZÜRICH, od 17. XI. o. g. donosi ovo:

»Već prvi ples, istarski prastari »Balun« pokazao je iz kojih se osnovnih oblika sastoji njihova koreografija. Većinom počinje kolom s laganim, odmjerenim ritmovima, da bi se onda postepeno prešlo u sve življe, objesnije taktove, koji izazivlju korake s udarcima i poskocima, kao i originalno preplitanje nogu, koji u ekstazi grozničavo pokreću cijelo tijelo. Humor i svečano raspoloženje nikada se ne izvrgnu u razuzdane groteske. Ti plesovi ostaju uvijek čedni, mladenački naivni i ljubazni...«

»ST. GALLENER TAGBLATT« od 25. XI. piše među ostalim o »Balunu« ovo:

»Veoma informativan bio je istarski prastari ples »Balun«, jer sadrži u sebi skoro sve elemente, koji u pojedinim oblicima kasnije živo prodiru u narednim točkama. Više puta razdvaja se početni zatvoreni krug u parove, što ipak začudo ne čini završnu sliku, jer se na koncu grupiraju žene, koje slijede muškarci, sastavljeni, međusobno u plesne jedinice.

Iz plesa se osjeća prava povezanost naroda, koji zajednički dijeli radost i žalost.

Falilo je, naravno, zavičajno selo ili ledina, na kojoj se narod u svečano veselje zgodama sakuplja. To bi još više potenciralo prirodnost svih tih plesova.

»VOLKSSTIMME« od 17. XI. o. god. opet piše:

»Prvim plesom »Balunom« provejava duboka sjeta, koja se osjeća, koliko u načinu plesa, toliko i u teškoj glazbi. Taj ples plešu siromašni seljaci, koji čežnu za slobodom i u mucu obraduju kamenito tlo, da bi imali najpotrebnije za život...«

Ne ćemo duljiti. Spominjemo tek to, da su isto tako lijepo i pohvalno u svojim opširnim kritikama pisali »NEUES WINTERTHURER TAGBLATT« od 18. XI., »DER LANDBOTE« od 19. XI., »DIE OSTSCHWEIZ« od 19. XI. i dr. Naročito su radnički listovi s mnogo razumijevanja pisali o tim nastupima.

Pri koncu iskorišćujemo i ovu priliku, da se vrijednim članovima M. H. K. D. od srca zahvalimo za njezin dosadašnji trud oko promicanja kulta Istre, te najsretnije, a valjda zato i najdraže kćeri Majke Hrvatske.

Danas pak pogotovo, kad izgleda da su ostale hrvatske zemlje u političkim, socijalnim i kulturnim borbama za svoje narodne ideale, na Istru našu skoro zaboravile, taj i takav rad ove nesebične i požrtvovne družine zaslužuje zaista svaku hvalu i priznanje sviju nas. Bez obzira na to, kakvo političko, socijalno ili kulturno gledište pojedini od nas

*) Muziku za »Balun« i za »Tužnu djevojku iz Istre« odlično je komponirao po originalnim narodnim motivima naš uvaženi mladi glazbenik prof. Slavko Zlatić.

Smatramo potrebnim da ovom zgodom istaknemo, kako bi bilo veoma potrebno, da naša mladja inteligencija, jednako ona koja je dolje, kao i ona, koja je ovdje, a ima prilike, da tu i tamo, podje preko, marljivo sabire sve podatke o nošnjama, vezovima, plesu, pjesmi i priči, pučkom vjerovanju itd. uopće o istarskom folkloru.

Ništa ne može bolje od toga posvjedočiti hrvatski karakter Istre.

RAZGOVOR S PROČELNIKOM MHKD

g. Aleksandrom Freudenreichom

„Istra je bila naša prva ljubav“

Našli smo g. Freudenreicha u prostorijama Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca, tamo iza kazališta, u jednom krilu one poznate zgrade (od opeka). Dok su za jednim stolom članovi MHKD uvježbavali neki novi kazališni komad, mi smo za drugim stolom u brzini bilježili ovaj razgovor. Iza letimičnog pogleda na sat, jer je taj razgovor trebalo svršiti između dva posla, počinje da brzo, ali toplo i uvjerljivo, priča o tome

kako i kada se zainteresirao za Istru?

Sjećam se, kad sam bio još mali dečko, da je moj otac igrao kapetana u Car Eminovom »Zimskom suncu« (pok. Dragutin Freudenreich, član zagr. kaz.). Tada se u našoj kući, i vani po Zagrebu, puno razgovaralo o Istri. To su bile prve impresije nas djece — i tada smo Istru zavolili. A otac nam je bio, znate, tajnik Čirilometodskih zidara.

Što su bili Čirilometodski zidari, to je poznato. A poznat je i sav onaj rad što su ga oni izvršili za Istru. I u takvoj atmosferi — atmosferi »Zimskog sunca« i atmosferi Čirilometodskih zidara, rasli smo mi tadašnja djeca. — Ne samo rasli i pasivno promatrali, već smo i aktivno počeli sarađivati u tom radu za hrvatsku Istru. I mi smo surađivali u priredbama, i mi smo prodavali Družbine markice, žigice, priredjivali manifestacije i radili sve ono što radi omladina koja je u nešto zaljubljena i nečim oduševljena.

A kasnije — sjećam se — u graditeljskoj školi, doveo nas je taj naš žar za Istru i katkada do komične situacije. U pravilima našega dačkoga društva bio je propis, da se za psovke plaća globa. Globa se plaćala u markicama Družbe Sv. Cirila i Metoda. Imali smo i tarifu. Tako je, na pr., svetac bio najjeftiniji. A te kazne u markicama lijepile su se na rub ploče. I za druge neke stvari trebalo je prilijepiti markicu na ploču. Više puta i za vrijeme predavanja. Tu su nastajale komične situacije kada je neki drug morao da ide van, ali prije toga je morao prilijepiti markicu. A strog profesor sjedi za katedrom. Ali markica se uvijek lijepila prema veličini kazne ili veličini potrebe. Izgovor da se dodje nekako do ploče se uvijek nalazio. I markice, markice u svim bojama i vrijednostima rasle su na ploči, tako da je naša velika ploča — velika kao pola zidne stijene — imala na koncu trostruki rub markica sve naokolo.

To su samo neki detalji — a kada bi se to opširnije opisalo moglo bi se iz toga napraviti roman, ili barem dužu novelu, o svim peripetijama te naše prve ljubavi — Istre.

Kada smo već kod književnosti, da Vam napomenem, kako je moja prva lektira bilo Car Eminovo »Pusto ognjište«. Sjećam se još i danas, kako se ta knjiga bila mene duboko dojmlila. A sjećam se i gostovanja Strojčijeve u Istri. Mi smo ta gostovanja u Pazinu, Puli, Opatiji pratili s ogromnim interesom, o njima debatirali, popularizirali ih.

Kažem vam — to nije bio interes, to je bilo mnogo, mnogo više.

To je bila ljubav, prva ljubav, koju se ne zaboravlja. Ljubav koja nas ne ostavlja kroz cijeli život.

— Znači, da ste i kasnije nosili uvijek tu svoju prvu dječaku ljubav? — postavljamo slijedeće pitanje.

— Pa da, brzo nadodaje, da, i kasnije u svome kulturnom radu ja sam imao uvijek Istru pred očima. Tako smo 1930 — kada se usporedba s predratnom Istru sama od sebe nametala — mi smo postavili »Zimsko sunce« Car Eminovo. I za vrijeme tog mog rada opazio sam da Istra čuva u ogromnoj mjeri ono autohtono hrvatsko kulturno blago, koje su drugi krajevi zanemarili — i to me naročito privlačilo. To, to autohtono hrvatsko kulturno blago Istre, nastojimo prikazati hrvatskom narodu!

— Kada ste započeli u MHKD s prikazivanjem sadržaja iz Istre?

Prvi put smo iznijeli na pozornicu istarski narodni ples u lirskoj drami iz primorskog života »Iva i Tončić« od Mihaljević Mile. To je bilo prije 1930. Muhvić nam je napravio glazbu sopila, pa smo u toj drami izvodili originalne pjesove iz Krka i Istre uz pratnju sopila. — Kasnije nam je Slavko Zlatić priredio glazbu za »balun«, što smo ga imali izvoditi u Radetićevoj drami »Za goli život«. Drama se, kako vam je poznato, nije mogla prikazati. Tada smo od plesa iz te drame napravili cjelinu. I tako smo s »balunom« otišli u Berlin na Olimpijadu i u Švicarsku. Tada smo ga izvodili u dva motiva — svi kao jedan motiv, a Nevenka Perko ga je prikazala sama.

— Ko vam je dao podatke o »balunu«? Pozvali smo vaše Istrane s Trešnjevke. Oni su nam otplesali originalni »balun«, a mi smo kasnije taj originalni ples, taj dio hrvatskog istarskog folkloru, obradili koreografski.

I tako s »balunom« populariziramo Istru — Istru kao hrvatsku pokrajinu — i u inozemstvu i ovdje kod nas.

(NASTAVAK NA 5 STRANI).

Istarski »balun« na pozornici u Švicarskoj prije početka

LADO BOŽIČ:

DELA VSKI POKRET V IDRIJI

POLITIČNO IN KULTURNO DELOVANJE IDRIJSKEGA DELAVSTVA — POLITIČNE RAZMERE V TEDANJI IDRIJI — BORBE LETA 1907 IN 1908 — PRIZADEVANJE ŽENSTVA

Proti koncu 19. in v začetku 20. stoletja je zapihal v globoko idrijsko kotlino nov veter, ki je vzdramil, razgibal in osvežil enolično in skrajno patriarhalno življenje zakotnega slovenskega mesta. V hlapčevsko življenje idrijskega rudarja in v filistrsko življenje idrijskega rodojuba-meščana je prodrl klic zunanjega sveta, ki je predvsem zbudil delavca iz mrtvila, duhovnega in telesnega suženstva, rodoljubne vrste pa precej zrahljal in razcepil. Idrija se je prebudila in začela korakati za ostalim svetom.

Oba sloja, ki sta tvorila prebivalstvo rudarskega kotla, delavstvo in meščanstvo, ki se je rekrutiralo iz vseh krogov od uradništva do trgovcev in gostilničarjev, sta živela zase brez stikov. Delavstvo, ki se je tedaj izživljalo samo pri delu v rudniku in doma, še ni imelo svojih organizacij. Res je, da so obstajala nekatera društva z delavskim naslovom, toda ta društva so bila po ideji in delu izrazito meščanska. Vodili so jih meščani, članstvo je bilo meščansko, pomešano z malim številom onih delavskih uskokov, ki so mislili, da po svoji miselnosti spadajo bolj med meščane kakor med delavce.

Prav izrazito meščanska organizacija pa je bila Narodna čitalnica, kjer je gospoda preživljala svoje ure in dneve z narodom, kateremu so bila vrata zaprta in za narod ki ni imel od njihovega dela nikakega dobička.

V tako življenje živostrebrne doline so prišla v 90-tih letih preteklega stoletja najprej gesla in nauki liberalizma, ki so ga prinesli v Idrijo meščanski dijaki, ki so študirali v zunanjih mestih. Nova gesla so takoj udarila ob temelje meščanske zgradbe in jih dodobra omajala. Na občnem zboru Narodne čitalnice, ki je potekel v popolnem narodnem soglasju in navdušenju, je radi izvolitve predsednika prišlo do poloma. Povzročila ga je drastična izjava zastopnika mladih liberalcev naperjena proti predsedniku, ki je bil iz nasprotnega tabora. Predsednik je podal demisijsko, razkol med liberalci in klerikalci je bil izvršen. Odslej sta hodila oba tabora po svojih poteh in živela v večnem boju, ki je zavzel včasih prav ostre mere in sredstva.

Delavstvo v tem boju ni bilo prizadeto. Onazovalo je boj in ločitev brez zanimanja. Niti od enega niti od drugega ni pričakovalo pomoči: navezano je bilo nase in vedelo, da njegov čas še ni prišel. Verovalo je v svoje vstajenje in rast, medtem ko je videlo na drugi strani pešanje in hiranje meščanstva, ki ga je vojna končno vrgla popolnoma ob tla.

Vendar pa je kmalu po razcepu stopilo na idrijsko pozornico delavstvo, ki je začelo ob glasu in programu splošnega delavskega gibanja in socialne demokracije. Prišel je važen socialno-strokovni in kulturno-politični pokret idrijskega rudarja. Stare razmere so pod njegovim vplivom začele pokati; delavstvo je vzelo v roke

RAZGOVOR S PROČELNIKOM MHKD

G. ALEKSANDROM FREUDENREICHOM.

»Istra je bila naša prva ljubav«.

Mi vam imamo jednu korsku recitacijo — zapravo korsi govor. Zove se »Da se upoznemo«. Kada dodijemo u neko mjesto na gostovanje, najprije izadje kor — da nas na neki način predstavi. Jedan pita:

— Odakle si ti?
— Iz Zagorje.
— Lepe ti je, lepe ti je Zagorje zelene — prihvati zbor. I tako dalje — sve hrvatske pokrajine. Tako dodje red i na Istru. Jedan pita:
— Odakle si ti?
— Iz Istre.
— Sirotica tužna Istra naša, prihvata zbor. I ništa više.

A glazba prati tu korsku recitaciju. Moram vam reći, da se to »Sirotica tužna Istra naša« uvijek vrlo duboko doimlje slušatelja.

— Imate li u programu još kakovu stvar o Istri?

— Mi o Istri vodimo uvijek računa u sastavljanju naših programa. Tako sada obradjujem narodne pjesme uz scenu. Tu sam prikazao scenski ono u što je narod u svojim ženskim lirskim pjesmama ulio dušu. Takove dvije melodramatske stvari prikazali smo sada u Švicarskoj. Gledaoci su reagirali, iako ne razumiju riječi. Te narodne pjesme uzimljen iz svih krajeva Hrvatske. Iz Istre uzeo sam naricaliku iz Radetićeve drame za »Goli život«. Ta tužna pjesma najbolje prikazuje naše osjećaje kada mislimo o Istri. — Muziku za te kompozicije priredio je Rudolf Matz, a ja imam na brizi scenu i režiju.

— Bi li imali još štogod da mi kažete? — bilo je zadnje pitanje, jer je vrijeme odmaklo.

— A šta da vam kažem — napišite da je Istra naša prva ljubav, ne, napišite, tedna od prvih ljubavi, da se ne bi uvrijedile one druge, završio je u smijehu g. Freudreich. — (t. p.)

reševanje svojega lastnega življenjskega vprašanja. Meščanstvo ni imelo smisla za delavsko vprašanje, zato nič čudnega, da je ogromna večina delavstva stopila v vrste socialne demokracije, le majhen del sta si delili obe meščanski stranki. To razmerje se je v novejši dobi še izboljšalo v prid delavski stranki, dokler ni nova metla pomela vsega kar ji ni hodilo v račun.

Socialistično delavsko-strokovno gibanje je dobilo v živostrebrnih tleh globoke korenine in pognalo krepke in košate mladike. Že l. 1903. se je idrijski rudar pridružil splošnemu rudarskemu gibanju v Avstriji in ustanovil podružnico »Unijo rudarjev«. V Unijo je vstopil kot zgodovinsko najslabše plačan delavec in velik hlapec pod bičem grajskega gospoda. Prvo delo organizacije je bila borba za zboljšanje gnotnega položaja delavstva. O uspehih in neuspehih ki jih je rudar dosegel v tem boju, kakor tudi o njegovem socialnem in gospodarskem položaju do konca vojne, smo že pisali v naši »Istri«. Zato nam za danes preostane samo še politična in kulturna stran idrijske socialne demokracije.

POLITIČNO IN KULTURNO DELOVANJE IDRIJSKEGA DELAVSTVA.

Vzporedno in istočasno s prizadevanjem idrijskih rudarjev, da si izboljšajo gnoten položaj, je šla tudi njihova borba za osnovne politične pravice in delo za povzdigo ravni splošne izobrazbe in za kulturne napredek. Delo in borba sta bila živahna in sta dobila svoj izraz tudi v javnosti, ko se je pojavilo v Idriji prvo delavsko glasilo, štirinastdnevnik »Naprej«, ki je izhajal od 1. julija 1903. do 18. junija 1908., ko se je povečal in preselil v slovensko središče, v Ljubljano.

»Naprej« je nosil zastavo socialno-demokratske krajeve organizacije v Idriji in je konkuriral celo »Rdečemu praporu«, glasilu osrednjega odbora soc. demokratske stranke. Zato je doba »Napreja« jako pomembna in značilna v celotnem pokretu idrijskega delavstva. Za program si je »Naprej« zastavil borbo za lepše življenje, za nov svet, kjer ni bede, nevoščljivosti in sovraštva, kjer je ljubezen in mir. Boril se je z resnico in pravico proti krivici in laži. Njegova pot je bila pot izobrazbe, politike in gospodarstva. Tak je bil njegov program. Namah se je razširil po kotlini, delavstvo se ga je z veseljem oklenilo in dosegel je rekordno število 800 naročnikov samo v Idriji. Nič čudnega ni bilo, če se je čutilo osrednje glasilo ogroženo. Osrednji izvršni

odbor soc. demokratske stranke je zahteval, da preneha »Naprej« izhajati in da se prične izdajati posebna priloga »Rdečega prapora« za idrijsko dolino. Toda idrijsko delavstvo in vodstvo se ni pustilo ugnati in je zlomilo odpor vodstva.

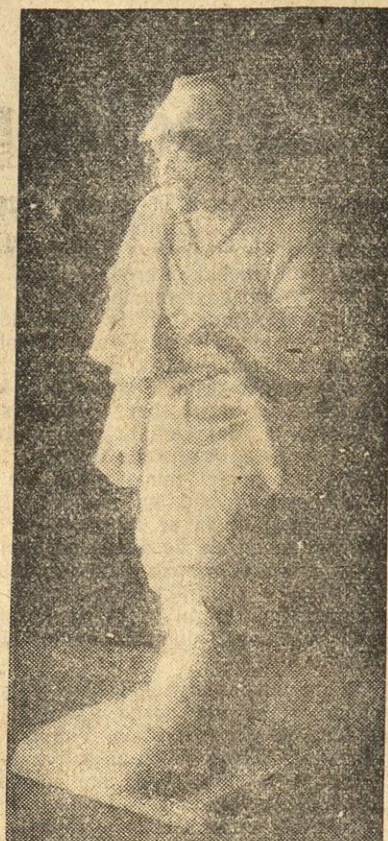
Kljub borbi z vodstvom v Ljubljani pa sta rudar in »Naprej« šla po poti svojega programa dalje. Pred vsem sta vodila ogorčeno borbo z liberalizmom in klerikalizmom in odkrivala njune slabe strani drugod po Sloveniji, posebno pa v Idriji sami. Ostro so napadali občinsko gospodarstvo tedanih liberalnih gospodarjev in občinskih mož, posebno pa povdarjali vedno in vedno zahtevo po splošni, enaki, direktni in tajni volilni pravici v vseh ustanovah od občine do državnega zbora. To borbo so vodili v okrilju krajeve organizacije soc., dem. stranke, ker jim oblast ni hotela dovoliti političnega društva »Naprej«. Organizacija se je borila tudi proti carinski tarifi, za delavsko varstvo in zavarovanje. Pokret se je leno širil in dobival po dolini Idrije do Cerknega vneta pristaše. Uspehi ni izostal. Že drugo leto delavskega gibanja je delavstvo prodrl v rudarski zadrugi in bratovski skladnici. Obe pomembni ustanovi sta tako prešli v prave roke. Poleg lista so širili svojo idejo tudi s knjigami, izdajali so delavski koledar in malo knjižico »Naprej«.

POLITIČNE RAZMERE V TEDANJI IDRIJI.

Politične razmere v tedanji Idriji so bile precej čudne in za demokratične čase nerazumljive. V občinskem svetu so gospodarili liberalci z liberalnim županom na čelu, deželni poslanec mesta Idrije pa je bil, danes že pokojni dekan Arko, izvoljen v ožjih volitvah l. 1901. Delavstvo tedaj še ni imelo volilne pravice. Meščani so glasovali po razredih, po tem koliko davkov je kdo plačeval. Delavec, ki je malo zaslužil in je plačeval tudi malo davka, je bil radi tega brezpravna raja. Odločali so meščani in v III. razredu okrog 150 ženskih volilcev. Ti volilci so bile vdove, ki so poseđovale po možeh hiše in prejemale vdovnino. Plačevale su davek od hiše in od pokojnine in imele volilno pravico v III. razredu.

Zanimivo je, da je vodilo socialistično delavstvo do 1906. odločno borbo proti liberalcem ali »turščikarjem«, kakor so jih nazivali radi tega, ker jim je idrijski deželni poslanec dr. D. Majaron, v zahvalo za izvolitev, obljubil večjo količino koruze ali turščice. L. 1906. pa je prišlo pri občinskih volitvah med njimi do kompromisa in radi tega je v III. razredu prodrla delavska lista. To je bil prvi politični uspeh delavstva. Sličen sporazum je bil dosežen čez par let tudi pri deželnozborskih volitvah.

Prvi uspeh je delavstvo podžgal in pričelo je ostro borbo za splošno in tajno volilno pravico. Liberalci in klerikalci so na javnih shodih nastopali proti tej zahtevi

Niko Pirnat: Idrijski rudar.

toda z majhnimi uspehi. Delavstvo je zahtevalo popolno pravico in ne samo drobtin. Zanimiv je bil shod l. 1905., ki ga je sklicalo napredno politično društvo »Jednako-pravnost«. Shod je namreč izglasoval z ogromno večino delavskih glasov nezaupnico tedanjem naprednemu deželnemu in državnemu poslancu dr. I. Tavčarju, ker je nastopil v državnem zboru proti splošni volilni pravici. Kako se je počutil vrhovni šef naprednih krogov po nezaupnici lastne organizacije, o tem zgodovina molči. Delavstvo je manifestiralo za svoje pravice na shodih, sestankih, pri demonstracijah in pri splošni stavki, ki jo je proglasilo 1905. Stavki so se pridružili tudi obrtniki. To je bil pač dogodek, ki ni imel primere v ostali slovenski domovini.

BORBE LETA 1907. IN 1908.

Splošna, enaka, direktna in tajna volilna pravica je bila končno l. 1907. dosežena. Pričele so živahne priprave za prve volitve po novem zakonu. Delavski kandidat za idrijski okraj je bil strokovni tajnik Kopač iz Trsta. Dobil je sicer v Idriji največ glasov, ni pa mogel prodreti.

Naslednje leto (1908.) so bile razpisane tudi deželnozborske volitve. Liberalni kandidat za Idrijo je bil vadniški učitelj Engelbert Gangl, klerikalni dekan Arko in socialistični Edvin Kristan. V širših volitvah ni prodrl nobeden, zato se je borba prenesla v ožje volitve. Pri teh je prodrl E. Gangl s pomočjo socialističnih glasov. Delavstvo mu je dalo glasove proti obvezi, da se bo boril z delavci in za njihove težnje. Mož je držal obljubo dano delavstvu, zato pa je padel v nemilost v svoji lastni stranki.

L. 1907. je bilo ustanovljeno Delavsko socialistično društvo »Naprej«. Prav isto leto so ustanovili tudi Katoliško politično društvo, dočim je liberalno obstojalo že preje.

Uspehi niso delavstva zadovoljili. Neustrašno je nadaljevalo svoje borbe. Trud je bil obilo poplačan, ko je bil l. 1910. izvoljen v Idriji socialistični župan Ivan Straus. Bil je prvi socialistični župan v Sloveniji in Avstriji. Imel je tako zaslobo v delavstvu, da je bil celo med vojno in po okupaciji imenovan za začasnega gerenta in komisaria.

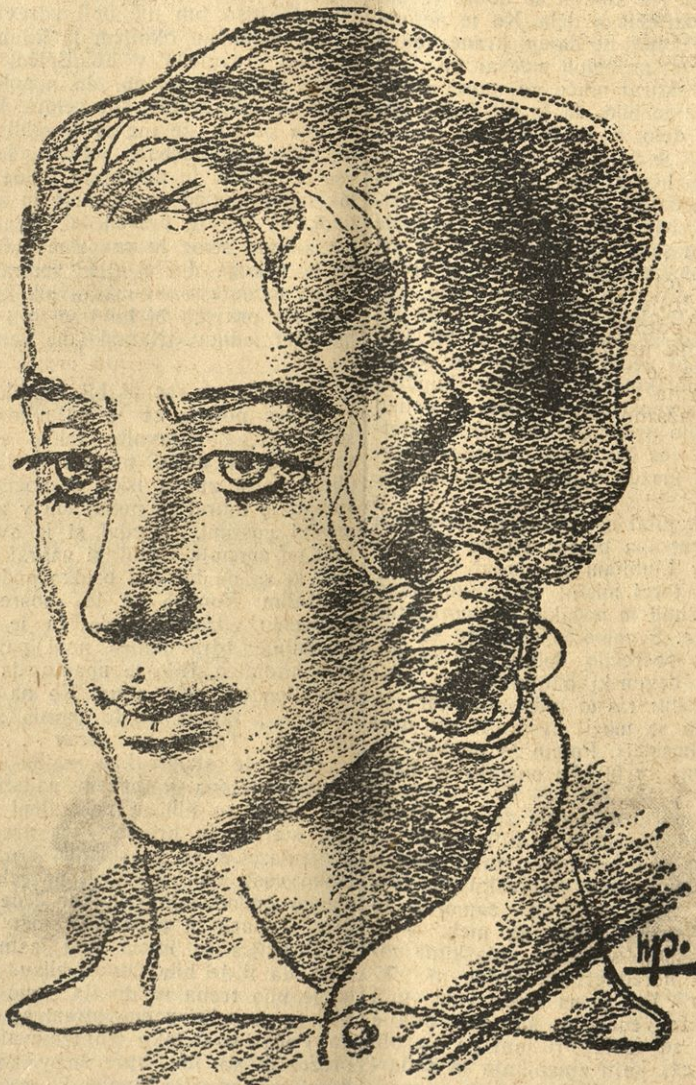
Kakor je bila uspešna politična borba idrijskega delavca, prav tako ni zaostalo tudi njegovo prizadevanje na kulturnem polju. Vse prosvetno delo so vršili v okrilju krajeve organizacije, le za nekatere pango družtvenega dela so ustanovili samostojne organizacije. Tako so bila ustanovljena l. 1897. Idrijsko kolesarsko društvo »Sloga«, l. 1903. delavsko godbeno društvo in delavsko lovsko društvo.

PRIZADEVANJE ŽENSTVA.

Pomembno je bilo tudi prizadevanje socialističnega ženstva, ki je ustanovilo prvo socialistično žensko društvo v Sloveniji. Imenovalo se je društvo »Veda«. Njegov namen je bil dvigati ženo duševno, čuvati jo pred propadanjem in pripraviti jo v stremljenju po zbolšanju njihovega gospodarskega položaja.

Gospodarsko je imela socialna demokracija močno oporo v svojem Delavskem konzumnem društvu (1897.). Z namenom, da bi dvignili idrijsko čipkarstvo in ščitili čipkarice pred izkoriščanjem, so ustanovili l. 1905. tudi čipkarsko zadrugo.

Delavsko gibanje je dalo idrijskemu rudarju in mestu ustvarjajoče proti popolnoma neplodnem delu meščanstva, čeprav je bilo med vojno zatrto in delavstvo militarizirano, je planilo po vojni še krepkeje na dan, dokler ga ni stisnila železna pest za vrat, zatrla organizacijo, delavstvo pa postavila ko ga je oropala vseh pravic, na kolena in mu naložila samo dolžnosti. Stari časi so se vrnili v srebrno dolino in samo malo časa še in srebrni studenci bodo usahnili.

Niko Pirnat: Idrijsko dekle

IVO GRAHOR:

Zgodba o velikem ministrantu

Pomlad 1935. Kriza in ljudska beda. Polna skladišča. Brezposelnost.

Na raskrjuju tovarniškega hodnika, pred pisarnami, stoji možakar srednje rasti. Višeti je siromašen. Postaren in izgaran, kot trska. Strgana temna ali že stara letna obleka mu ohlapno visi ob životu. Podoben je delavcu iz predmestja, ki je morda prišel pravkar z ulice, kjer je spravljal v klet voz premoga, si nato spet oblekel, svoj boljši suknič in zdaj stoji tu pred pisarno ter čaka na svoje prislužene dinarje.

Prvič, ko sem šel mimo njega, ga še nisem niti opazil. Zdaj ga pogledam natančneje. Obrne se in se mi prijazno nasmeje. Zdi se mi, da že dobro poznam ta obraz, to postavo, visoko čelo in poteze na licu. Toda v polmaku hodnika ga še dovolj ne razločim. Ali ni to Polde Kršinov, Kršinov, bivši naš, domači, veliki ministrant?

Polde me gleda še nekaj časa z istim nasmehom, ki se mu pozna zadovoljstvo že nad tem, da sva se srečala. Vidim, kako mu poigravajo okrog usten nagajive poteze, obdane z nekakim še na pol žalostnim nasmehom, ki bi bil zelo rad vesel. Vitka moška postava se je krepko vzravnila, ko mi je pogledal v oči. Veselo sva si podala roki. Že dolgo se nisva videla, morda 20 let. Ko mu gledam v oči, se prične med nama razgovor, ki je že sprva polglasen. Zavedam se, da prisluškujem v njegovem glasu nekaki daljni godbi, domačim besedam, naglasom, zvokom. (Zdi se mi, da so se mu oči medtem lesketale). Nato mu glas znova upade in reče:

»Si me vale spoznal? — Jaz tudi tebe; tako sem si dejal, da boš to ti. Nihče drugi ne more biti kod ti.«

Molče mu pritrdim, da sem ga tudi jaz opazil že prej, vsaj podzvedno. Kajti zelo se je izpremenil. Iz mladega fanta je stal tu suhljat, koščen in ovel starec. Primerjam ga navadnim brezposelnim, kakršni prihajajo dan za dnem mimo. Med njimi so mladeniči, žene, otroci in starci. Polde je že onkraj njih, a si že ne morem prav razjasniti svoje predstave o njem, vtisa, ki mi govori, da Polde ni po tipu brezposelnik.

I.

Opazujem ga, ko odhaja od mene. Že je šel po stopnicah. Na stezi spoznavam, kako se zamaže ob vsakem koraku na levo ali na desno, kot hribovci. Zelo se je spreminil, oslabil. Znašel pa zavije proti mle-karni. Morda bi pa še rajši sedel v gostilnico in si naročil kozarec vina ter hkrati potešil lakoto in se odpeljal od velike utrujenosti. Pomlad je, morda si še dobi delo. Moral bi biti vesel; vesel mora biti, si mislim. Pa ne vem, zakaj. Zato, ker bi to jaz tako rad videl?

Misli se mi zatika. Nekaj me moti pri tem Poldetovem nenadnem obisku. Nikakor se ne morem ved zbrati razmisliti. Za pisalno mizo sedim in se ne upam od dela premakniti. Spomini pa mi letijo iz papirja na mizo in se uvrščajo. Iz slik se mi luščijo znani prizori iz cerkve, kjer je Polde nekoč služil.

Nekoč je bil Polde veliki ministrant. — Hkratu z njim se spominjam še samega sebe kot malega strežnika, ki drži svečo in glasno izgovarja za njim domače molitve. Polde je znal tudi latinske in razumel je že celo latinsko mašo. Velik je bil. Med tednom je lahko nadomestoval mežnarija. Na tanko se še spominjam, kako sem mu bil hvaležen, ko me je prvič izbral izmed šolarčkov in me mimo oltarja odpeljal v zakristijo, da sem se tam oblekel. Dobil sem belo srajco z rdečim popackanim ovratnikom in rdeče krilo, ki mi je bilo za četrto metra predolgo in so mi ga zavezali pod rameni, da se ne bi vlekle po tleh. Šele med službo božjo smo prišli ven in poklekili. Velika ministranta sta bila že tam in sta me zaničljivo pogledala. Vso mašo sem samo pazil na Poldeta. On me je vodil in mi pošepetaval na uho važne spremembe obreda. Zdelo se mi je, da sem že pet let ministrant, pa je maša šele komaj minevala. Po maši sem se naglo skril v zakristijo, še ves zatopljen v dejanje. Spominjam se, da so se mi veliki ministranti smejali, ker sem še vedno samo šepetal. Z istim svetim, neskaličenim občutkom sem stopil iz cerkve in hušnil navzdol mimo šole, zdiral po vrtovih proti domu in pri tem šepetal, ker se nisem upal niti misliti na vse to, kar sem bil v cerkvi doživel, in na stvari, ki se pridejo za tem, prav za gotovo pridejo. Videl sem da bom zdaj vsak dan lahko govoril s Poldetom o važnih stvareh.

Polde že kar prenočuje v farovžu.

Njegova mati je bila bajtarica in je hodila delati kmetom na polje. Razen tega pa je bila še mirlska strežnica. In sama stila, koščena, kakor smrt, je bila za to najbolj primerna. Frla je vedno po poti, ker se ji je vedno mudilo. Morala je za svoje in za Poldetovo življenje obetavati pet vasi, dve v dolini, dve na tem in še eno v nasprotnem hribu. Če se prav spominjam, je hotela doseči še več. Da bi bil Polde gospod. Imela je tudi svoje niže neke blizu naše in se zato znašla pogosto pri nas. Staršem je pravila na uho razne novice. Pošepetavala jih je ali pa vpila. Vmes se je pa rada tudi zadiral. Imela je vranji, vresčec glas in če se je zasopla, to je vzel vedno suh kašeli.

To je bila Kršinka. Morala je biti zmerom črno oblečena, ker je hodila molit k mrličem, in to ji je ob sivih lasih zelo lepo pristajalo, skoraj tako kakor moji materi. Kot deček sem se ji bil že dobro privadil, ker je prihajala pogosto k nam v hišo — menda zaradi tega, zaradi nedavnih let, ko smo imeli zapored več smrti. Pa tudi prijazna je bila. Smrti si takrat nisem predstavljal drugače, kot da je zelo podobna Kršinki. Stara čarovnica s koso.

Polde pa je bival pri cerkvi; tam si ga lahko vedno našel, v farovžu ali v šoli, v cerkvi vrh hriba, ali pri mežnariju ali na pokopališču. Vedno je imel dosti dela.

Ne; njega si res nisem mogel nikdar predstavljati brezposelnega. Če je tudi z drugimi siromaki stala stvar vsaj podobno tako, potem bi bilo treba to delitev ljudi prvo obrniti.

II.

Spominjam se, da sem ga leta 35. povabil na obed še posebno zato, ker sem imel občutek, da nam je enakovreden in da ga lahko predstaviš vsaki gospodi. Morda je malo bolj vplivalo name to, da je bil že kot ministrant in župnikov spremljevalec vedno dobro oblečen in da se je z nami — otroki premožnejših staršev, že takrat učil tudi nemščine. Župnik je plačeval zanj. Župnik ga je pozneje tudi poslal na Dunaj, v šolo cerkvenih bratov, odkoder pa je Polde že prvo leto ušel. A tega jaz doslej nisem vedel. Živel sem v prepričanju, da biva Polde še vedno doma, pri cerkvi, in da je najmanj ključar ali pa že kje učitelj. Pa ni bil ne eno ne drugo. Med vojno sem ga izgubil. Kot da se je pogreznil.

Zdaj pa se je bil torej že vrnil domov, toda kam domov! Dve leti je bil na fronti. Tudi je bil že ranjen. Bajtar je bil in Slovenec. Druga mu ni kazalo kot emigrirati.

Njegov življenjski se je močno zapletal. Po vojni je bil šel v Trst. Tam ga je prvič zajela kriza. Potem je z mnogimi znanci prepotoval v Francijo, se vpisal v Marseju v tujsko legijo. Deset let življenja je pustil tam. Odpravili pa so ga, ko je odhajal s celimi pet sto franki. (Torej ni res, da bi bili tudi tujcem plačevali pet tisoč).

Druga brezposelnost ga je zajela doma po vrnitvi iz Francije. Saj pa je bil resnično zelo sumljiv: ko je pa bil v Franciji. Takrat so bili namreč »doma« vojni časi. In moral je spet — v svet. Za vojsko je bil, po lastni sodbi — prestar.

III.

Tudi v Ljubljani za Poldeta ni bilo dela ni zaslužka. Odpravil se je zato zopet na kmete; peljal se je z vlakom do Sevnice. Pisal mi je potem, da je našel neko delo. Za prvo silo, kajti več ko hrane tista leta noben kmet ni rad dal. Videl sem že prej da mu bo kmečko delo takšnemu še pretežko; delati bo moral od zore do temne, vsak dan od zore. Pri tem pa ne bo imel nikdar beliča v žepu. In star je bil že 37 let, na svoje življenje je moral misliti.

Pisal mi je dopisnico. Potem še drugo in v pozni jeseni je bil že spet tu brezposeln, brez strehe in brez sredstev. Prišel je peš v Ljubljano. Videl sem, da se ni nič popravil. Na kmetih se dobro je samo v dobah najtežjega dela. Ko te ne potrebujejo več, ti tudi ne dajejo hrane vedno manj in manj ali pa sploh ničesar več. Saj si v tej krizi skoraj nihče ne more držati hlapca. Res pa je bilo, da je bil Polde nekoč za vsako delo. A zdaj! Kakšen hlapec naj bo? Saj ga je še sama senca. Kostu mu štrle, velik je, hrane tako očitno potreben in toliko, da bi se ga vsak, tudi najtrdnější kmet zbal vzeti v službo. Takšne smrt. — Polde sam morda tega niti ne ve, to se pravi: on ve, kako je že vajen živeti tako skromno živeti in jesti tako malo, ko-likor prenese stisnjeni želodec... (Toda takih je bilo takrat mnogo. Če bi bil kak velekapitalist to vedel ali uganil, bi se bil že tisti hip polakomnil največje kupčije, najel trupe brezposelnih, si postavil veliko tovarno in z njo premagal vse tiste podjetnike, ki so še ves čas krize pošteno plačevali delavcem mezde. Začelo bi se »poživljenje«).

Toda velekapital ni več delal. Skladišča so bila že prepolna blaga; ali pa še prepolna. Tudi v Ljubljani je vladal trd red. Treba je bilo torej misliti vsaj nato, kako bo Polde preživel in počakal na morebitne boljše razmere. S pomočjo znancev se nama je končno posrečilo, dobiti zanj streho v predmestni begunski baraki. Sama sreča, sem si mislil; ravno toliko prostora je bilo še, da so se mogli nastaniti vsi prvi pribežniki »Abesinci«. Potem je postalo za kmalu pretesno. In bi bilo postalo še bolj. No...

Polde je imel dosti smisla za red. Dosti več ko ti mladi fantje, ki so bili veseli, da so mogli iz daljave govoriti o tujih vojnah, neke ob Rdečem moriu, v Danaklskih vročih puščavah, kjer te divji zamorec že prvo noč, iz spanja odere na meh. — S takimi neznančami, s takimi vojaškimi novinci, zelenci, neredneži pa Polde ni nikdar rad govoril. Bili so na srečo vmes tudi fantje, ki so že vedeli, za kaj gre. Zdale se je začelo, so rekli. Pri tem pa so bili vsi veliki reveži, kajti zmanjkalo je denarja. Onj ga s seboj pač niso mogli prineesti, a društvo — v tej krizi in krizi denarja! — ni več imelo s čim dajati hrane. Polde

si je z verno iskal dela v mestu. Tukaj je skidal sneg tu žagal drva itd. Priden je bil.

Prihajal mi je ob določenem času nasproti, ko sem se vračal iz službe. Na enkrat pa ga ni bilo več v mestu. — Ležal je na svoji postelji v gornjem, še odprtem nadstropju barake, dobro odet, kljub zimi ves poten, časopise je imel v rokah, ki sta mu pa od slabosti vidno omahovale. Oči vdrtle. Ovela koža se mu je na vratu spela v močne gube. Želel si je pijače. Videti je bil zelo slab. Čez tri dni so ga odpeljali v bolnišnico na oddelek za jetične.

Prestrašil sem se, ko sem zvedel, kako mu je. Tudi v društvu se je bilo treba nekako opravičiti: Kdo bi si bil mislil, da je mož že jetičen. (Včasih smo ljudje res tako trde glave. To se pravi: v teh časih, kajti zdaj je bilo ljudem to že vsakdanja priklazen, da je živel med nami, ne eden ampak na sto in sto takih obrazov, jetičniki, kakršni je bil moj rojak Polde. Mi vsi, nihče, tako rekoč, nismo hoteli tega takrat več niti videti, menda v strahu, da bi si človek moral potem še zastaviti vprašanje? Kdo je kriv?)

Dosti naših ljudi — in dosti izmed milijonov brezposelnih v vseh deželah sveta je morda takrat polovila jetika. Zdravniki pravijo temu, da je v večini primerov jetika podedovana, da je neka posebna vrsta te jetike, ki jo imamo zelo pogosto priliko opazovati pri naših ljudeh.

IV.

V bolnici je bil Polde kmalu ves kakor doma. Morda se mu je vsa zadnja leta go-dilo le malo bolj ali pa nič, niti primeroma tako dobro ne kot v tej prenapolnjeni in le za silo opremljeni mestni bolnišnici. Tu se je lahko šele prav izkazal z vsem svojim umom in z vso živahnostjo. Kajti tu je bilo res poskrbljeno za vse, karkoli si je mogel želeti kot star ministrant. Bilo je vode dovolj, dovolj kmečkih ljudi in pozneje, na verandi tudi dovolj čistega zraka. Celu v mrzlih dneh se je smel človek tukaj razgralliti ali hoditi po vrtu. Polde seveda tega ni več mogel, toda upa-ti je smel, da se mu še obrne na bolje.

Zdravniki so imeli z njim drugačne račune. »Gledali« so na tega moža že »čisto mirno« Imeli so sliko o njem. Na majhne listke so si jo razdelili in mu obdelali tako vsa pljuča. Imel je 1/45-inko zdravih ali morda še manj, vse drugo je bilo načeto oziroma se ni več poznalo. Potemtakem je moral Polde izgubiti svoja pljuča že neke okrog Trsta, Alžira in Kebira, pri delu na novih rimljanskih cestah, ali še kje na poti do Zagreba, Beograda in Sarajeva, Kostanjevice in nazaj. — On je seveda vztrajno ugotavljal le možnost, da se ga je prišlo šele zadnjih 14 dni, ko je lezel k znanemu župniku na neko goro, ne daleč od mesta. Na povratku ga je bil zaljel še mraz in vihar, da mu je suknič zmrazil na hrbtu.

Medtem ko so se zdravniki nehalo posvetovati o njem, je pa moj prijatelj Polde prav pogumno bedel z vsemi svojimi čutili nad svetom. Pod mesečnim diagramom enakomerne temperature in med tem, domačim bolnišni soljudni, pa tudi onimi, ki so hodili te obiskovat in žal le pre-pogosto niso bili nič bolj zdravi, v zvezi s tem domačim okoljem in kljub tesnemu, malemu razgledu v bolnišnični vrt si je Polde dogradil lastno, do popolnosti zaokroženo sliko sveta kot celote. V to celoto sva potem če me je povabil po kratki in popustljivi debati položila še sebe in vse Slovence. In potem je Polde tudi imel tak oster pogled za razmere in za slabosti ljudi, da me je presenečal. Čeprav pa je bil izredno strog in pravičen tudi do sebe, mi je nekega dne užaljen sporočil novico, da ga namerava novi zdravnik kmalu pog-nati. Po pravilih bi bil smel biti bolan samo šest tednov. (Natanko ne vem).

V.

In Polde se res ni bil zmotil. Konec poletja se je po milosti predpi-sov in tega zdravnika lahko spet bolan sprehajal po dokaj prostornih ljubljanskih ulicah in si znova iskal prenočišča. Pogo-stovati je moral za nekaj dni v znani pred-mestni gostilni. Ogledal si je svet še en-krat od zunanje strani, si nabral novih vtisov, ki so pa bili žal bridko podobni vsem prejšnjim. Končno se je »posrečilo« Pol-detovemu zdravniku, da ga je sprejel v »nadaljnje zdravljenje« novi paviljon me-sne hiralnice. Bilo je upanje, da bo Polde spravljen za celo zimo. Ko pa pride pom-lad... takrat pojde morda spet lahko po svetu. Takrat bo zdrav...

Polde je stanoval v majhni sobici no-vega paviljona v prvem nadstropju. Ra-zen njega so bili tu nastanjeni nekje osla-beli starčki in hromci ter drugi invalidi življenja. Če se je sklonil skozi okno, je lahko vsak dan opazoval pogrebe, kako se plazijo onod mimo, kakor črne kače, tja proti Taboru in naprej v smer Sv. Križa.

Hiralnica je imela tudi lastno mrtvaš-nico, da ji je bila dovolj blizu. Iz paviljo-na je bilo treba iti do tja samo okrog vo-gla, se preseliti z ene strani stene na dru-go. Počasno se tako izpraznjevale postelje; prezračili so jih spet in vanje so prišli drugi gostje. Prebivalci so se menjavali, sobice pa so ostale enake kot prej.

Polde si je pred menoj samo od strani

Ivo Grahor (karikatura)

ogledoval svoje tovariše. »Ta je gospode, je dejal od starčku, ki je umiral na drugi postelji od njega naprej. »Ima bogatega sina. Vidim, ko ga pride obiskat.« Tudi ostali možje so imeli zunaj še svoje, so-rodnike. Bili so pa v sobici tudi nekateri bolniki, ki se zaradi bolečin niso mogli gi-bati, in oslabei veliki starci, katere je bi-lo treba prekladati in umivati, da se niso polili. Ti so bili veliki reveži. Videl sem, kolikokrat je Polde sledil tem tresočim se otroškim gibom, rokam in glavam, ki so se stezale za nečim samo niemu vidnim in razumljivim. Spoznal je kmalu vse niti te sobice in še drugih prostorov in ljudi iz tega paviljona, in tudi ves mehanizem hi-ralnice. Ob vsem tem je bil vendar ves srečen posebno še, če se je mogel redno pogovoriti s kom tudi o zunanjih stvareh. Saj s temi tu se ni bilo mogoče. Ti ne mislijo več ne na svet, ne na politiko; tu ne vedo ničesar ne o kolonijah in ne o Španiji. Kako naj bi vedeli? Mlajši tu skr-bijo samo za to, kaj bodo jedli, kam odlo-žili, kdo bo prišel, in če je prišel, kaj je prinesel.

Opazil sem, da so bili Poldetu izmed prebivalcev tega čudnega doma še najljub-ši ti betežni starčki, ki so še polni dobro-te — čeprav morda dobri samo zato, ker ničesar ne morejo — zahvaljevali za vsako prijaznost. Tu je bila poveljica in vodnik družbe energična služkinja, ki je nosila in prala posodje in razdeljevala hrano. V tem si je tu in v svetu res vse še v bistvu zelo podobno. Moč, tek. Samo, da je tu malo moči, pa morda tudi manj teka. Ljudje so živeli in dokler živijo, si pač želijo biti sa-mim sebi podobni. Toda tudi Polde je bil ljubosumen na vsako kretinjo od zunaj.

Obiskoval sem ga spet tako kot veli-kega ministranta. Zdaj je bil res mini-strant. Samo da je bil ta oltar, pred kate-rim je izgovarjal zdaj svoje molitve, živ-ljenje.

In spet se mi je zdelo, da je najino raz-merje podobno, kot je bilo nekdanj.

VI.

Prihajati sem začel kmalu redkeje, ker me je, kakor sem si dejal, tlačilo la-stno težko življenje. Imel sem vedno dosti svojih skrbi in težav. Zakasnjeval sem naprej ure obiska, potem se zglaseval sa-mo še včas, vsako drugo nedeljo. Kar mi je on naročil, sem pa oddal med tednom lahko zvečer pri vratarici.

Vratarko je včas nadomestovalo lepo, zrelo dekle ognjevitih oči. Morda je bila sirota ali kaj. Za hiralnico je bila prelepa. Videl sem, da so vratarke ustrezljive in se prepričal, da Polde vedno dobi vse stvari v najlepšem redu. Tako so potekali meseci. Zunanji dogodki pa so jih podili naprej in naprej.

Zadnjo nedeljo sem tudi zakasnil in nisem prišel v hiralnico; občutil pa sem to kot napako že v zgodnjem večeru; seveda me je Polde zatrdno pričakoval. Tekel sem torej tja in oddal kar v veži neke stvari, ki sem jih imel zanj že pripravljene. Na ta način sem se hitro pomiril, tem-bolj ker sem lahko napisal prijatelju tudi pismo in ga priložil med knjige.

Ko sem drugi dan prišel iz urada do-mov, me je čakalo iz hiralnice sporočilo, da je »gospod L. S.« tisto jutro umrl.

*

Zvečer sem stopil pokropit. V hiralnici so bili že povečerali in usmiljenke so mo-lile v kapeli. Le s težavo sem se dobil pri vratarici dovoljenje za vstop in nato ključ do mrtvašnice.

Na tleh sta bili dve krsti, obe odprti. Mrtveca sta bila lepo v črno oblečena, z dolginimi črnimi šolmi. V spomin pa se mi je utisnila samo dolga Poldetova krsta in glava, roke prekrizane na prsih. V mraku so se delale od moje svetilke po njej dol-ge tenke sence, ki so segale Poldetu zdaj čez roke zdaj čez obraz. Sklonil sem se, da bi mu bil bliže. V podzavesti sem se gotovo še želel opravičiti pred samim se-boj in pred njim za zadnjo nedeljo. A kaj je bilo od tega zdaj Poldetu, sem se zave-del k njemu me vendarle ni bilo. Umrl je pozabljen osamljen in zapuščen. Toda Polde me je že preveč poznal, da bi mi to kdaj zameril; nič nisem skrival pred njim svoje neobčnosti in nerada. To bi mi bil gotovo odpustil. Vsaj vedel je lahko, da še ni zapuščen. Na njegovem obrazu je plaval zdaj večni mir.

Bodi pozdravljen še zadnjikrat, prijatelj Polde Kršinov

Janko Samec (karikatura)

JANKO SAMEC:

BOŽIČNI SONET

Nocoj spet bodo peli »Sveta noč«
po vseh cestah in hišah v naših krajih.
Sijale bodo matere v smehljajih
neznanske sreče sredi kraških koč.

Nocoj spet bodo srca up cvetoč
v življenja sen ob novih doživljajih
ljubezni, bratstva in svobode rajih,
ki nam jih dala bo Besede moč.

Nocoj zibala bosta Mož in Žena
prečudežne ljubezni svoje sad,
ki ne doume misel je nobena.

Nocoj vsak človek dober bo in zlat
in v božjem svetu deca zapuščena
v sanj pravičnijih bo zrla čarni grad!

JANKO SAMEC:

VSE CESTE BELE SO ...

Vse ceste bele so v sneženih prtih
in tiho čeznje roma moj korak.
Ni zab regljanja čuti več iz mlak
in ptičje petje umrlo je po vrtilih.

Tam od nekdaj iz oken polodprtih
se tiplje luči svet v prozorni zrak.
Pogreznjen vaše vaški dom je vsak,
ko da bi stal ob svojih snovih strtilih.

Zdaj bližajo se tisti nam večeri,
ko hodemo okrog ognjišče sedeči
vsi čakali pomladi v živi veri.

In bomo sanjali o daljni sreči,
ki enkrat pride, da se duh pomiri
nam v topli pesmi, k soncu hrepeneči!

JANKO SAMEC:

SIROMAŠNA VAS

Vrtovi pusti. Vmes razdrte bajte,
ki kot sestrada pes na tleh čepijo
in z okni slepimi na pol kričijo
v vsakdanjost bedno našo: »Kruha dajte!«

V kletih gnijó ob zid priprte plajte.
In kot da bližnje zime se bojijo,
z očmi grozotnimi pod strop strmijo
po praznih kaščah žita lačne lajte.

Pa kamor koli hodim naokrog,
od vsepoved molčanja ur tesnoba
težko opleta mi okoli nog.

Se v mojem sreču sama je puščoba,
da vzdihnem tiho predse: »Bog, o Bog,
kdaj prideš zopet rešit nas iz groba?« —

(Nadaljevanje s 6. str.)

VII.

Zaklenil sem spet mrtvašnico. Pred
menoj je stalo dekle, ki sem ji oddal klju-
če. Želel sem se ji še zahvaliti za vse med
Poldetom in menoj storjene usluge. Že ho-
čem oditi, ko opazim iz njene zadrege, da
mi ima še nekaj povedati. Toda ona molči.
Torej sem se le motil.

»Alj vam je S... kaj naročil, ko ste
mu snoči izročili paket?« jo nekako neve-
de vprašam.

Dekle molči.

»Misliš sem, da mu boste še lahko od-
dali. Ali je vzel?«

»Ne gospod. Ni dobil on. Jaz... On
že ni mogel več jesti.«

»Pa druge stvari? — In od kdaj že ni
mogel jesti?«

Gleda me, kot da me hoče premagati.
Natanko ne more odgovoriti. Potem opa-
zim, s kakšno muko mi je izrekla vsako
besedo.

»Dala sem vaš paket nekomu drugemu,
ki je bil lačen. Oprostite mi! Prosim, nikar
ne zamerite. Nisem mislila...«

Zadnje besede še slišim, kot da jih sa-
mo šepeta. Toda docela sem doumel nji-
hov smisel. »Polde ni dobil, ni niti videl.
Potem je gotovo umiral v zavesti, da sem
ga že pozabil.« Težko je umiral, mi šine
skozi zavest isti občutek kot prej v mrt-
vašnici isti občutek, samo še večji, straš-
nejši. Tako je bilo vedno z njim, vsi smo
bili samo ministranti on pa je bil veliki
ministrant si mislim, ki je vse videl in vse
preseval z bistrim pogledom. Potem je
pač tudi vedel, da sem nanj vsaj mislil.

»Je vedel«, mi zadoni v mislih. Zdaj se
mi, da stojim še vedno na pragu mrtvaš-
nice. Da vidim njegov mirni obraz. Obstal
sem kot ukopan. Šele ko sem se zavedel,
da je bil to le neki notranji glas, odnem
moje zavesti, sem se premaknil od temnih
vrat, ki so se tisti hip zaklenila za mano.

Poldeta Kršinovega so drugi dan poko-
pali v star. zapuščen grob nekega Ribni-
čana, kamor prihajajo včasih tuji sorodniki
in pomolijo za rojaka.

VICE ORLJAK:

PEDESETGODIŠNJICA UČITELJSKE MATURE UKOPRU

OSNOVNO ŠKOLSTVO U ISTRI PRED 50 GODINA — PRVI MATURANTI KOPARSKOG
UČITELJIŠTA — RODOLJUBNI RAD UČITELJA I SVEČENIKA

USPOMENE IZ ISTRE

Želim da nešto napišem o toj našoj ma-
turi i o stvarima koje su s njima skopča-
ne, pa da se tako sjetimo prošlosti u našoj
Istri.

Ali prije toga par riječi o učiteljskim
školama u ono doba u našoj Julijskoj Kra-
jini. Prije ustanovljenja preparandije u Ko-
pru opstojalo ih je više u Istri, Trstu i Go-
rici, ali ne u današnjoj formi. To su bile
neke posebne škole za učiteljske kandida-
te, na koje su oni dolazili iz niže gimnazije
i drugih viših škola posebnog tipa. Tu uč-
teljsku školu pohađali su šest mjeseci, a
bile su vrlo loše posjećivane, najviše 2—5
djaka. Prema tome, Istra je u ono doba
otrag 50—70 godina imala vrlo malo uč-
telja, a prema tome i malo pučkih škola.

God. 1870 imala je Istra samo 209 uč-
telja, od kojih su bili 94 pravi učitelji,
a ostali svećenici.

Godine 1870 austrijska vlada je otvorila
prave preparandije u Kopru, Trstu i Gorici
sa tri tečaja, a god. 1875 sa četiri. No već
te iste godine vlada je ukinula preparandiju
u Trstu i Gorici, a otvorila jednu kombi-
niranu u Kopru za Hrvate, Slovence i Ta-
lijane čitave tadašnje Primorske pokrajine.
Ispocetka to učiteljske u Kopru bilo je ta-
lijansko, a godine 1875 postalo je, barem
djelomično njemačko, jer je bio proglašen
na njemu njemački jezik kao službeni. Ta
koparska preparandija imala je tri odjele-
nja: hrvatsko, slovensko i talijansko, koja
su imala svoje posebne profesore. Oni su
predavali školske predmete u I i II tečaju
na jeziku dotičnih djaka, dočim u III i IV
tečaju vršila se nastava na njemačkome
jeziku skupno za sve djake svih triju na-
rodnosti. Vještine: tijelovježba, risanje i
glazba naprotiv već od prvog tečaja dalje
podučavalo se na njemačkome jeziku. Vje-
ronauk, a dakako i materinski jezik, podu-
čavali su posebni profesori na jeziku dotič-
nog odjeljenja, budući da će dotični prepa-
randisti kao učitelji službovati na školama
svoga jezika. Matura se polagala sasma na
njemačkom jeziku.

Prema rečenome, koparsko učiteljske je
imalo hrvatske, slovenske i talijanske pro-
fesore, rijetko po kojeg Nijemca. Ovi pro-
fesori su predavali svoje predmete u prva
dva tečaja na jeziku djaka, a drugi kvalifi-
ciraniji i na njemačkome u viša dva tečaja.
Austrijska vlada, u svrhu da poveća
broj učitelja u današnjoj Julijskoj Krajini,
nije tražila za prelaz na preparandiju nižu
gimnaziju, nego samo novoustanovljene t.
zv. pripravnice sa jednogodišnjom obukom,
iz kojih su djaci, prelazili na učiteljske po-
laganjem prijemnog ispita.

Uz ovu polakšicu vlada je davala dja-
cima državne stipendije, a uz to su ne-
koji naši siromašniji Istrani primali i
potporu Družbe Sv. Cirila i Metoda.
Ovim mjerama dolazilo je na učiteljske
više djaka, Istra je dobivala više učitelja,
a i više osnovnih škola.

Dok se nije otvorilo u Pazinu hrvatsko
žensko učiteljske, naše učiteljice su poha-
đale slovensko žensko učiteljske u Gorici.
Kasnije se također osnovalo i muško hr-
vatsko učiteljske u Kastvu, dočim je ono
»njemačko« u Kopru postalo samo talijan-
sko.

Zanimivo je istaknuti da su prvi matu-
ranti koparskog učiteljske izašli g. 1876 od
kojih je bio samo jedan istarski Hrvat (Ži-
ža); ali i ovaj je bio u talijanskom odjele-
nju. God. 1877 nijedan Hrvat, a 1878 samo

jedan (Bergič, u talij. odjelenju); dočim su
g. 1879 maturirala dva Hrvata (Brozović i
Franki)

Ovo su prvi naši istarski učitelji, koji
su bili osposobljeni maturom za hrvatske
škole.

Uzredno ću spomenuti da je Istra do kas-
na imala vrlo malo naših učitelja, pak je
morala naša Družba Sv. Cirila i Metoda
pozvati na svoje novoustanovljene škole
učiteljice iz Hrvatske, jer je tada bilo pre-
malo i naših učitelja.

A sada da spomenem naše tadašnje
profesore u Kopru, a u prvome redu našeg
pok. narodnog vođu, Vjekoslava Spinčića,
koji je došao na ovo učiteljske godine 1876,
a 1882 godine bio je imenovan školskim
nadzornikom za kotare Kopar i Volosko-
Opatija. Iz političkih razloga bio je služ-
beno premješten kao profesor u Goricu, a
onda iz istog razloga godine 1887 suspen-
diran. Na njegovu odlasku iz Kopra posje-
tismo ga nas trojica djaka u njegovom stan-
u, što ga je mnogo obradovalo. Za uspo-
menu dade nama po jednu knjigu, koju i
danas pažljivo čuvam.

U najljepšoj uspomeni nam je ostao pok.
Fran Franković, naš profesor iz hrvatskog
jezika kroz sva četiri tečaja. Njemu mi
mnogi hrvatski učitelji Istre imamo da za-
hvalimo naš politički narodni mentalitet,
koji nas je potstrekavao u radu za narod.
Umro je u svome rodnome selu Drenova
nad Riječkom.

Sjetit ćemo se Istranina iz Labin-
štine pok. Jos. Belušića, tog odličnog
matematičara i fizičara, koji je izumio
više praktičnih aparata i strojeva.

Jednom prigodom našeg susreta u Trstu,
pričao mi o svojoj novoj mašini za paro-
brode koja će biti za polovicu manja, a
dvaput veće snage nego su bili ondašnji
parostroji. Čini mi se da je ovaj njegov
izum, a i drugi, propali zbog financijskih
razloga ili su ih njegovi financijeri prisvo-
jili, što je razlog da nije uspio u svojim
izumima i da nije došao na glas u svijetu,
što mu je zaista pripadalo. Prof. Belušić
bio je nacionalno naš. A bio je i Ivan Mi-
lošević sa otoka Krka, što je pokazao i
svojim predavanjima iz povijesti i zemljop-
isa. Nacionalan bio je i naš vjeroučitelj,
Slovenac, Fr. Pancur. — Ova petorica bili
su naši hrvatski profesori. Na njemačkome
jeziku predavali su u dva posljednja teča-
ja: Iv. Revelante, Ant. Črnivec, Jos. Ko-
žuh, Iv. Markelj, Jos. Kristan, Rajm. Ču-
ček, Dr. Kos, Stjepan Križnić (kasnije škol.
nadzornik u Puli).

Naš nastavnik pjevanja bio je Bečanin
Fuchs, a onda Ant. Dekleva; gimnastike:
Komarek; risanja: Gionelli. Učitelji vjež-
baonice: B. Poniž, kasnije H. Dominko, koji
je poslije bio imenovan škol. nadzornikom
u Kopru.

Pitam ja sada moje žive kolege: da li
se još sjećaju svojih koparskih nastavnika?
Njima čast i hvala na svaki način. Ali
da malo udobrovoljim svoje čitaoce iz-
nesti ću jedan mali incident prigodom pje-
vanja. Nastavniku Nijemcu Fuchsu dali smo
u ruke Lisinskijevu pjesmu: »U boj, u boj.
On nas upita »Was heisst das: »u poj, u
poj?« Odgovori mu naš drug Zorn: »Das
heisst: Krig gegen Deutschen.« Taj je od-
govor silno razjario nastavnika, da je od-
mah potražio ravnatelj, da mu se prituži.
Svršavajući ovo poglavlje odletit ću iz
Kopra u Kastav, da spomenem pok. Jos.
Vlahu, našeg odličnog učitelja na priprav-

nici, a ujedno i našeg katehetu Ant. Puža.

A sada da predjem na svoje žive i
mrtve suškolce, jubilarce, koji smo matu-
rirali u Kopru g. 1888. Spomenut ću najpri-
je Mija Buršića, koji je službovao u svo-
jem rodnom kraju u Juršićima. On, junak,
Čabrunac, Roverac umrije nakon svog
šestogodišnjeg službovanja. God. 1896 podi-
gosmo mu mi učitelji i svećenici spomenik
na kome stoji uklesano: Ovdje počiva uz
svoju majku prvi domaći učitelj Mijo Bur-
šić. Jest, on je bio prvi učitelj i intelektua-
lac u Roveriji, a i prvi učitelj u Juršićima.
Kada ovo spominjem ne mogu a da ne spo-
menem i pok. Jos. Velikonju koji je bio u
Juršićima također prvi pop (tako je sebe
nazivao). Pop Velikonja poslao je Buršića
na učiteljsku pripravnicu u Kastav, odakle
predje na učiteljske u Kopar. Tako su oba
ova naša pokojnika bili prvi kulturni rad-
nici i prosvjetitelji na Roveriji, u tome do
tada najzapuštenijem kraju bez ikojeg pis-
menjaka. Za taj naš junački narod, dose-
ljen iz Dalmatinskog Zagorja, niko se nije
brinuo, a najmanje njegove općine Vodnjan
i Sveti Vincent, a ni Poreč ni Beč, koji
je išao Talijanima na ruku. U ono doba
općine i pokrajine bile su sasma u talijan-
skim rukama.

Ali za Roverce se pobrinuo naš ve-
liki dobrotvor i narodni pokretač bis-
kup Dr. Juraž Dobrila, čijom pomoću
je bila sagradjena crkva i svećenički
stan, a onda i škola uz pripomoć još i
naše Družbe Sv. Cirila i Metoda.

Škola i crkva, učitelji i pop kulturno po-
dizahu tamošnji naš sasma seljački narod.
Sve manje i manje bivalo je zločina i na-
silja svake ruke, čega je skoro sasma ne-
stalo nakon par desetljeća.

Sada ću navesti one koji su prisustvo-
vali otkriću spomenika učitelju Buršiću.
Bilo nas je prisutno 25, i to 16 učitelja
(nijedna učiteljica) i 8 svećenika iz čitave
zapadne Istre. Tu se nalazio i tadašnji ju-
rista danas dr. Červar. Učitelji: Jos. Ba-
čić (Buzet), A. Duklić (Čepić), Erv. Jelušić
(Pazin), Iv. Martinčić (Lindar), M. Mogoro-
vić (Gračiče), Jos. Kraljić (Sovinjak), Jak.
Jakac (Lanišće), Iv. Načinović (Marčana),
Iv. Sarson (Boljun), Jos. Svetličić (Lepo-
glav), V. Šepić (Juršić), Kaz. Rade (Bu-
zet), Ant. Žmak (Medulin), Stj. Žiža (Ro-
vinjsko selo), V. Zidarić (Sv. Petar u Su-
mi). — Svećenici: Jos. Velikanje (Juršići),
P. Pikulić (Lupoglav), Mlakar (Brdo), Ant.
Ellner (Kršan), Jos. Vrbka (Šajini), Ptasun-
ski (Sv. Ivanac), Sloković (Sv. Petar u
Sumi) Jos. Filiplić (Zminj). — Tu se nalazio
i Stjep Križnić, škol. nadzornik u Puli. Svi
mi navedeni bili smo toga dana gosti popa
Velikanje, koji je umro u Idriji, u svome
rodnome kraju.

Istaknuti ću i podvući slogu i prijatelj-
stvo koje je vladalo tada u Istri između
svećenika i učitelja i svih intelektualaca,
što je očevito pokazalo ovo podignuće
spomenika nabavljenog priložima ne samo
učitelja, nego i svećenika. Kasnije je došlo
među nama do nesuglasica, ali nas je rat
i poslijeratne prilike i neprilike opet ujedi-
nio u radu za naš narod u Istri. — Ja ću
podvući da su otkriću spomenika prisustvo-
vala tri spomenuta Čeha kao pravi naši
istarski svećenici i kulturni radnici. Među
njima je Ant. Ellner, koji se istaknuo u
Istri kao odličan govornik i propovjednik.
Drugi moj suškolac i maturant iz god.
1888 bio je pok. Andrija Turak, bivši uč-
itelj u Valturi, koji odrekavši se učiteljskog
zvanja, otvori u Puli trgovinu drvom u svo-
joj vlastitoj kući. Bio je nečak našeg istar-
skog Oca dra M. Laginje iz Klane.

Ovim mojim pokojnim kolegama bratska
uspomena.

A sada da spomenem mog živog su-
školarca Julija Miriana, koji živi tamo pre-
ko medje i mosta (Ponte dei Sospiri) u
svome rodnome mjestu u svojoj vlastitoj
lijepoj vili, ali ne kao učitelj, koje zvanje
je zapustio nakon kratkog svog učiteljeva-
nja. U položaju je da živi veselo, ali, mi-
slim, da živi vrlo zamišljen...

Još imam da spomenem svoje suškolce
Slovence. Spomenut ću najprije K. Jeran-
ka, koji je dan kasnije svog vjenčanja sa
rodjakinjom pok. župnika Mikše u Lanišću
naprasno umro.

U živoj mi je uspomeni i pok. Ant. Mu-
žina odlični narodni radnik, koji je dece-
nijama do svoje smrti aktivno radio u uč-
iteljskim društvima i u raznim seljačkim za-
drugama. Bavio se i perom.

Ostali moji drugovi Slovenci: M. Golja,
Ad. Komac, Kl. Piščanc, Jos. Štrekelj, Iv.
Trebše, Jos. Vittori i Jos. Zorn. Ko je od
ovih učitelja živ, a ko mrtav, ne znam. Po-
kojnima naša im bratska uspomena,
a živima ovim putem šallem svoje po-
zdruke uz srdačne želje prigodom na-
šeg »jubileja«, kojega ja samo ovim
člankom proslavljam.

Ivan Bostjančić:

SOLDATI REJU ...

Pomalo se pomiču jedan za drugen.
Daž pada. Tule na more teški, črni vapori
i skroz jugo zeleno leni se valj na groti vajaju.
Prova je krcata mladeh soldati
i vapori z njimi va sive dajine othajaju.

Ostat će žalosne materi z svojun tugun device Marije,
ostat će malice z očimi mutnemi od suzi,
ma ki će razumet njinu tugu i reč njin besedu jenu?
Tule vapori va sive dajine i parte se daje i daje,
tule teški, črni vapori, soldati reju ...

Ki će od njih tordat, sam bog zna.
Kemu će mladost ostat krvava va daleke, tuje zemje?

Soldati reju ...
Reju kumpanji, brati, sj dragi, prijateji i sinu,
a za njimi ostaju samo slutnje i sklopjene ruki va večeri duge,
kada se čitaju daleka pisma i pale crjeni lumini.

Zbogom mladost i dragi kraji i znani puti,
prazne će bit sada kuće i tihe kot grobi škure oštarije,
pul prazne puneštri, va jedne miće kamare tuć će teplo srce
i skroz dane dugega čekanja ugasit će se modre oči male Marije.

Daž pada. Tule na more teški, črni vapori,
skroz jugo zeleno mladost sobun va sive dajine peju,
tule teški, črni vapori, soldati reju ...

PETER PAVLOVIČ:

RETOROMAUNSKO VPRAŠANJE

USTVARJANJE IREDENTIZMA V TIČINSKEM KANTONU - VLOGA RETOROMAUNCEV
PROGLASITEV RETOROMAUNŠČINE ZA ČETRTI ŠVICARSKI DRŽAVNI JEZIK

VLOGA OSI RIM-BERLIN

Švica je kakor znano od leta 1848 dalje federativna država. Tvorijo jo 22 kantona, ki so razdeljeni v 25 republik. Od teh kantonov je eden, namreč Tičinski kanton italijanski. Ta kanton obsega skoro vse zgornje porečje Tičine, brez severovzhodnega dela, ki pripada kantonu Graubünden. Njegova površina meri 2813 km². Proti severu ga ločijo od ostalih švicarskih kantonov silno visoki gorski grebeni. Proti jugu pa se odpirajo razne doline v lombardsko nižavo. Po štetju iz leta 1930 je imel ta kanton okoli 160.000 prebivalcev. Od teh je bilo okoli 11.500 Nemcev, ostali (z izjemo kakih 200 ki odpadejo na druge narodnosti) so skoro vsi Italijani, med njimi pa je približno 40.000 renjikolov. Glavno mesto kantona je Bellinzona z 10.700 prebivalci. Večji mesti pa sta Lugano z 22.600 in Locarno z 12.000 prebivalci.

Severovzhodno od Tičinskega kantona je kanton Graubünden, ki ga pa že loči od severoitalijanske nižave visoko gorovje. Le trije mali izrastki segajo še tostran grebena. V tem kantonu živijo ob zgornjem toku Ina (v Engadinu) in Rena Romaunci. Cenijo jih na okroglo 40.000.

Za Tičinski kanton in mejne predele Graubündenskega kantona so začeli Italijani sistematično rabiti izraz »Italia svizzera«, ki so ga pa skovali že pred vojno. Ime in njegova dosledna uporaba v italijanskem tisku v sami Italiji odkriva dovolj jasno težnjo in program, ki se za njim skrivata. Kot reakcija proti temu izrazu ali pa morda tudi z lastnim ofenzivnim namenom je nastal izraz »Südschweiz«.

Ta izraza spominjata na podobna izraza »Südtirol« in »Venezia Tridentina« za ozemlje, ki je bilo pred vojno in je po vojni v izmenjeni obliki sporni predmet med Italijani in Nemci.

Sorodnost pa je tudi v stvari sami. Kakor so Italijani pred vojno ustvarili irendentizem v Južnem Tirolu, tako so v povojnem času do skrajnosti ojačili zanimanje za Tičinski kanton. Pri tem pa se niso mogli sklicevati na morebitno zatiranje tičinskih Italijanov, saj imajo ti prav vse pravice v vseh panogah javnega življenja in so dejanski v kantonskem svetu gospodariji lastne usode. Švicarska konfederacija je bila celo pripravljena tem pičlim 100.000 švicarskih Italijanov ustanoviti italijansko univerzo, proti čemur pa so nastopili Italijani v kraljevini, ker bi s tem Italijani iz Švice prenehali študirati na italijanskih vseučiliščih. Zato je skušala Italija uveljavljati druge argumente. Začela je pretiravati nevarnost ponemčevanja, ki da preti Tičinskemu kantonu, in ni pri tem štedila z najhujšimi napadi ne samo proti švicarski republiki, kjer imajo Nemci večino, temveč tudi proti Nemcem v rajhu. Zanimivo je, da so še pred protizidovsko kampanjo v Italiji napadali zlasti nemški židovski element v Švici. Nevarnost pa očitno ne more biti posebno velika, saj se je število Nemcev v Tičinu v zadnjih tridesetih letih komaj podvojilo od 5.400 na 11.500. Večja nevarnost kakor iz množice Nemcev izvira seveda iz njihove kvalitete. Ti Nemci so namreč po veliki večini kvalificirani uradniki, zdravniki, inženirji, stavbeniki, obrtniki-specijalisti in hotelirji.

Temu prirastku nemškega elementa stoji nasproti nazadovanje italijanskega elementa zlasti v revnih alpskih dolinah. Ta pojav se opaža sicer tudi v gorskih dolinah sosednje Italije, vendar je skušala Italija prav iz tega demografskega momenta in iz gospodarskih razlogov, ki se v njem izražajo, kovati kapital. Sprožila je namreč idejo, da naj se zrušijo carinske meje med Tičinskim kantonom in Italijo. S tem bi pač Italija gospodarsko neovirano penetrirala v Tičinski kanton in ga tako postopoma priklenila nase, dokler ne bi sledila politična aneksija. Uradna Italija je sicer vedno zatirjala, da nima irendentističnih namenov, toda dejstva sama so govorila drugače. O tem priča zlasti proces proti krogu okoli lista »L'Adula« leta 1936, ki je dal povod, da je švicarska federacija leta 1937 sprejela poseben zakon za zaščito svoje teritorialne integritete.

Vsi ti naklepi Italije pa so naleteli predvsem na odpor pri samih švicarskih Italijanih, ki se nikakor niso mogli navduševati za fašistično Italijo. Zato se je vsa akcija omejila na italijanske državljane v Tičinskem kantonu, ki imajo tam svoje fašistične in konzularne škole in svoja fašistična glasila. Švicarski Italijani sami so proti vsaki odcepitvi od švicarske federacije in zaradi tega je tudi ponovno že prišlo do konfliktov, o katerih je tudi naš list ob svojem času poročal. To nasprotovanje se je pokazalo še posebej pri volitvah v kantonski svet leta 1936, ko ni fašistična lista kljub silni agitaciji dobila niti enega mandata.

Kakor se niso italijanske aspiracije v Južnem Tirolu omejile na etnografsko italijansko ozemlje, temveč so segale veliko dalje proti severu, do Brennera, tako se tudi glede Tičina etnografskim težnjam pri-

Ker je naš članek o »Furlanskem vprašanju« vzbudil med našimi čitatelji veliko zanimanje in ker so nam z raznih strani izrazili željo, da bi jim vprašanje še podrobneje polasnili, se s pričujočim člankom povračamo na problem. Tokrat ga bomo skušali osvetliti v zvezi z vprašanjem Italijanov v Tičinskem kantonu.

družujejo prave imperialistične zahteve, ki segajo še onstran gorskega grebena, ki zapira Tičinsko porečje, do Piz Sola in do Silvrette. In čudno, zopet vidimo analogijo z Južnim Tirolom! Kakor so bile na ozemlju, ki so ga Italijani po svetovni vojni dobili na Južnem Tirolskem, v nekaterih gorskih dolinah, poleg Nemcev še ladinske narodnostne skupine, tako je na švicarskem ozemlju onstran etnografske meje, na katero aspirira Italija, v dolinah Ina in Rena romaunski jezikovna skupina, ki je v tesnem sorodstvu s tirolskimi Ladinci. Že leta 1873 je Furlan Graziadeo Isaja Ascoli proglasil nezavisnost romaunskega, ladinskega in furlanskega dialektu od italijanščine in je videl v njih neko posebno »ladinsko skupnost«, ki sega od St. Gotharda v Švici do Rižane v Istri. Res je sicer, da so zlasti po vojni razni italijanski jezikoslovci skušali zavreči to trditve njihovega prednika, zlasti ker so to narekovalenove prilike. Saj je po svetovni vojni pripadlo Italiji 96% vseh »Ladincev« ali, kakor jih tudi imenujejo »Retoromanov«, namreč vsi Furlani in tirolski Ladinci. Onstran italijanskih meja so ostali samo Romaunci. Italija skuša sedaj zbrisati razlike med ladinskimi in furlanskimi jezikom na eni ter italijanščino na drugi strani. S tem hoče za vselej zatreti možnost, da bi iz teh dialektov nastal jezik, obenem pa je hotela s tem izpodkopati samostojnost romaunščine in Romaunce tako prigrasiti za del italijanske jezikovne družine, s čimer bi lahko utemeljevala svoje teritorialne aspiracije.

Jože Krapš:

VRAG NA GLADKIH SKALAH

V globoki dolini med Tičnico, Kobalovimi planinami in Gorami leži Ilirija. Kar je pravega mesta se je raztegnilo ob lepem potoku Nikavi, tja pod vnožja gor pa silijo predmestja: Pronta, Kurji vrh, Zagrad, Podgore, Bruševše in tako dalje.

Predmestja so svet zase. Ljudi družijo z mestom le opravilo, nakup, sicer pa poteka življenje povsem ločeno, samostojno. Vsaj tako je bilo v tistih blaženih letih moje mladosti.

Prontarsko kraljestvo je bilo pod Tičnico, precej strmi gori s košatimi gozdovi, koder smo nabirati suhljad in jo v koših nosili navzdol na svoje domove. V pomladi in poletju nas je družil peščenjati Lopar in klicalo kopasto Smukovše, v jeseni so nas bili polni sadovnjaki pod Tičnico in Pringlom v zimi pa bregovi in strmine, kjer smo preizkušali nove in stare sani. V večerih pa so nas bile polne vse hiše predmestja Pronta. Najraje in najpogosteje smo obiskovali staro Čukovko, ki je z možem živela v mali hiši visoko pod Tičnico.

Bilo je nekoč na sveti večer, ko smo tako sedeli okrog velike peči pri Čukovih. Okrog hiše so bili že pokadili — tudi v Idriji je tako kajenje, kakor na Kranjskem splon, še v navadi — in prišli smo bili, kakor bi slutili, da nam Čukovka pove imenitno povest, kakršno nam je znala in vedela povedati le ona. Radi smo jo imeli in je prav lepo, če se jo spominjam. Saj je žena, mala in okrogla je bila, že umrla in je precej let, kar so jo ponesli k Sv. Križu.

»Ahm, tega pa menda še nisem pravila...«

Toda Romaunci so jo prehiteli. Njim ni bila posebno všečna taka velika, nenadna ljubezen fašistične Italije. Zato so leta 1937. dosegli, da je švicarska federacija proglasila »retoromaunščino«, to je skupino kakih sedmih dialektov, ki jih govore v kantonu Graubünden, za »četrti nacionalni jezik«. Romaunci so se samovoljno poslužili obrambnega sredstva proti tujim aspiracijam, kakršnega je nekaj let uporabila angleška vlada na Malti, ko je proglasila »malteščino« za javno priznan jezik.

S tem ukrepom švicarske federacije pa ni videla Italija samo preprečene svoje aspiracije, temveč je smatrala ta ukrep celo za izzivanje, ker utegnejo s tem biti prizadeti tudi Ladinci v Italiji.

Boj za Italijane v Tičinu in za Romaunce je dosegel svoj višek v letih 1936 in 1937. Od tedaj se je nekoliko polegel. Vzrok moramo iskati v tesnejši zvezi med Italijo in Nemčijo. Os Rim-Berlin ne dopušča ostrejših izpadov Italijanov proti resnični in navodni nemški penetraciji v Tičinski kanton, kakor ne dopušča tudi odprte agitacije za Nemce v Južnem Tirolu. Nedvomno pa je Italija sprito novih razmer vsaj prehodno močno zadušila svoje aspiracije glede Tičina, kajti s forsiranjem tega problema bi samo pospešila podobne aspiracije Nemčije na nemški del Švice. Pri tem pa bi seveda Nemčija odnesla levji del in Italija bi imela Veliko Nemčijo za mejaša ne samo na Brenneru, temveč tudi na St. Gothardu.

Tak je bil uvod njenim povestim, ki so nas razgibale in razgrele domišljijo, da smo ponoči v sanjah videli grozotne postave in doživljali pravljice, ki nam jih je znala večše pripovedovati. Stisnili smo se na klopi in kakor v zboru, se je utrgalo iz nas:

»Povejte povest, Čukovka!«

Čukovka se je nasmehnila, da so se ji razlezla okrogla lica in posvetile sive oči in dejala poredno:

»Da bi?«

»Povejte, Čukovka!«

»Pa bom, nol!« Odkašljala se je po svoji navadi. Vedno je bilo tako.

»Torej, pred tridesetimi leti nekako je bilo. Meni je bilo tedaj kakih petdeset let, seveda. Tiste dni smo pokopali Rjavčevega Tineta. Pa saj ga niste poznali. Kako bi ga, saj vas še daleč ni bilo. Bo, nekako trideset let od takrat... No, je že prav. Veste, kje je Ledinca?«

»Kaj bi re vedeli?« — smo hkrati dejali.

Ledinca je mala jasa sredi tičinskih gozdov, nekako uro iz Pronta.

»In potem drži kolovoz mimo studenčka...«

»Tudi vemo, kje je!«

»No, nato navkreber ozka pot do Gladkih skal...«

»Gladkih skal?« Tam kjer stoji križ? Vemo.

»Torej! Veste, kje so Gladke skale, kje je križ. Ne veste pa nekaj drugega. Ali veš, Jože, kdo je postavil križ in čemu?«

Zmajal sem z glavo. Vem za križ. Vrh Gladkih skal sredi gozda pod debelo smreko stoji. Preperel je. Bogu manjka desna roka. Včasih kdo zatakne zani šopek gozdnih rož. Pod križem so skale. Gladke in spolzke.

»Torej ne veste. Vsi ste že hodili tam mimo. Videli ste skale in med njimi ozko razpoko, na dnu pa dvojce udrtin, kakor kopita...«

»Kopita?« — smo vprašali.

»Kopita, da! Tam veste, je nekoč sedel vrag...«

»Vrag?«

»Vrag, pravi peklenšček! Bil je varuh razbojnikov!«

»Razbojnikov?«

»Malo dalje od križa, ki tam stoji, drži cesta v Belo. Ako zavijete na levo in greste med smrekami nekoliko niže, poti kmalu zmanjka in znajdete se nad prepadom. Če se oprezno spustite dol, vas pripelje v veliko skalnato jamo. Tej jami še danes pravijo »ravbarska jama«. Je to precejšnja luknja, kakih dvajset ljudi najde v njej streho...«

Oči vseh nas so bile uprte v Čukovko.

»Torej, nekako pred tridesetimi leti so živeli v tej jami razbojniki, šest mož. Priklitali so se bili bogve odkod. Zakaj so se skrivali, ne vem. Toliko so mi bili tedaj povedali, ko so mi pravili vso to reč, da se je eden izmed njih imenoval Kofun. Pravili so, da so hodili krast tja na Vipavsko in Logaško, prinašali živež v jamo in živeli tam tja do zime, ko jih je naenkrat vzelo...«

»In vrag?«

»Le počakajte. Pravili so, da je bil tisti Kofur vragu zapisan. Še kot mladenič je nekoč nekega ubil, pa je obljubil dušo vragu, če ga reši zasledovalcev, žandarjev, ki so mu bili za petami. In res, hudič mu je pomagal. Ko so ga iskali in lovili, je naenkrat med Kofurjem in orožniki nastala megla, da orožniki niso videli niti za ped. In Kofur je ubežal. V zahvalo za rešitev je hudiču ponovno prisegel, da mu bo zvesto služil do smrti. Pravili so tudi, da je Kofur trdno držal obljubo, ki jo je dal hudiču in če je naneslo, da bi bil moral izgovoriti ime božje ali kaj podobnega, se je ugriznil v ustnice in silovito zaklel. Hudič je bil svoje duše vesel in mu je vračal zvestobo, da se je varoval vseh nezdov in nepravil. Ko je Kofur našel sebi primerno družbo, ki se je skrivala v ravbarski jami, je hudič stalno prežal okoli nje in odpodil vsakega, ki bi se upal približati jami. Če je kdo zašel za Gladke skale, je slišal žvižganje in lomastenje tam okoli, da si ni upal blizu in se je vrnil. Pravili so tudi, da se je ponoči nad Tičnico razlila rdeča luč. Najbolj močna je bila na Gladkih skalah. Nihče ni upal ponoči tja gori. Za noben denar ne.

Bilo je o Božiču. Snega ni bilo nič. Pred svetim dnem, kakor nocoj. V Beli je kmetija, pri Fežnarju. Stari Fežnar, čvrsta korenina, je bil odšel kmalu opoldne v Idrijo. Ne vem, menda je imel opravke na sodniji. Možek se je pomudil še pri Tinčetu, nekaj nakupil, oglasil se še v Grapi, kjer je imel omoženo hčer Mico, pa se mu je opravke zavlekel in je pri Sv. Barbari že zvonilo k sv. dnevu. V kotlino je legla noč. Mož je bil navajen poti, ni se mu preveč mudilo, češ, malo pozneje se vrnem v Belo, pa nič zato. Pa ga je vodila pot čez Tičnico in Ledinco, po kolovozu domov.

Na ovinku pa, kjer se pot naenkrat dvigne na Gladke skale, glej, kaj pa je to! — Ogenj! Kdo bi kuril zdaj, ob tej uri in tu na samotni. Zdaj? Sv. večer je. Vsakdo je rad doma... Stopil je dalje. Vedno svetleje in svetleje. Kaj bi utegnili biti? Čudna stvar zares. Fežnerja ni bilo strah, malce pa mu je le zagomazelo po hrbtu, kakor bi ga polil z mrzlo vodo. A, kaj bi neki! Nekdo kuri. In vendar! Kdo bi to bil? Fežnar se je zavil tesneje v suknjo in stopil korak dalje. Tedaj — o groza — je počilo! Preko poti se je zabliškalo, kakor bi udarila strela! Fežnar je odskočil: Da bi se vrag, to je pa že od sile! Da bi nikoli ne bil izustil teh besed, zakaj počilo je še enkrat, pred Fežnarjem, pa je naenkrat stal — pomislite, sam vrag!

Visok, iz oči mu je sipal ogenj, zasrnjelo je po žveplu, ko je odprl usta in zarijal, da so se zatresle Gladke skale:

»Na---zaj!«

Fežnar ni vedel, kako je prišel nazaj. V prsih mu je butalo, grozovito je hropel in lovil sapo... —

Otroci smo se stisnili skupaj. Čukovka je za trenutek prenehala, v izbi je bilo tiho, kakor bi nikogar ne bilo v njej.

JOSIP A. KRALJIĆ:

ŠJOR ZANE IZ LOŠINJA

Iz mojih doživljaja i uspomena

Tako su ga nazivali. Rijetko bi tko spomenuo njegovo prave ime i prezime. Šjor Zane naš Šjor Zane i ništa više. Svakome je znao tko je to, jer je Lovrić bio jedan od onih naših rijetkih ljudi, koji bi svakoga nagovorio, sa svima se zaustavljao, razgovarao i družio, svakoga tješio i bodrio i svima izlazio na ruku zborom i tvorom gdje god i kad god je samo mogao. On je u tome upravo uživao. Ugledan u nastupu, nailazio je svuda na otvorena vrata i sve ga susretalo kao čovjeka koji je, ako i bez naročitih škola, znao što može i što hoće.

Šjor Zane bio je za Lošinj ono, što primjerice za Bužegu Frane Flego, za Sovinjak Ivan Zigante »Furlaneto«, za Draguč Tonin Šestan za Beram Grašić i t. d. Bio je pučki tribun, markantna ličnost u našem narodnom preporadjanju u Istri. Za njega se može punim pravom ustvrditi, da je kroz čitav svoj vijek nosio u sebi probudjenu narodnu svijest i da ju je znao naročitim načinom i osobitom vještinom prenašati i ulijevati u dušu našeg malog puka. Bilo je to kod Lovrića nešto osebnijina gotovo bez primjera.

Mali Lošinj još je tvrdo spavao, kad je Ivan Lovrić stao krčiti i urezivati prve brazde još na gotovo neizoranoj narodnoj ledini Postajala već doduše i hrvatska Čitaonica, u kojoj se je okupljala ponajviše lošinjska inteligencija, činovnici, armaturi i stari islužen karpetani, al je to ognjište za šire slojeve ostajalo gotovo zapretano. Tu je nijetio vatru zaslužni zastupnik na istarskom saboru u Poreču Šime Kvirin Kozulić a kasnije i prof. Ambroz Haračić, koji spadaju u jedno zasebno poglavlje. Zar iz Čitaonice ogrijevač je samo svoju bližu okolinu teže je prodirao preko praga naših mornara, kalafata i ribara. Ivan Lovrić dolaskom iz Pule, gdje je služio i bio umirovljen u svoistvu »nostroma« ravnice mornarice ubrzo je to uočio pa su sva njegova nastojanja išla za tim, da se tome doskoči i da se privede i šire slojeve pod jedan zajednički narodni krov. I ne promišljajući dugo osniva zabavno-čitalačko društvo »Zora« i smičstava ga pod istim krovom gdje je bila Čitaonica. Bio je u početku gotov sam Narod se nekud sklanjao, a u dobrom dijelu i bojao pred svojim principima, armaturama i posloдавцима da stupi pod njegov barjak, pa je bio potreban žilav, mučan i ustrajan rad da se ga polako, trijezno i promišljeno privede na pravi put. Lovrić nije sustajao. Držeći uvijek u vidu svoj jasno obilježen put, stupao je dalje odmičenim korakom ne mareći za nedaće, za oštro šibanje vjetrova sa vrhova vladajućih i za razne šikanacije, kojima je bio susretan gotovo na svakoj stopi.

U njegovoj »Zori«, na onom starom divanu u kutu ležao bi češće i čekao po čitave dane i sate da se pomole napola »obradjeni« i da prekorače prag hrana, u kojemu se je pokrštavalo vodom narodne svijesti. A kad bi konačno netko ušao, njegovo bi se čelo razvedrilo a na usnama mu se pomalio tih prijetni šapat da naposljetku izbije gorčinom izlaganja i dokazivanja, čime je on ustrcavao u dušu svog novog člana sve one misli i zaslade, kojima je bio sam zadovoljan i očeljen i na čemu je gradio narodnu budućnost Lošinja. A kad bi mu pobledom zaiskrilo oko,

(Nadaljevanje z 8. str.)

vraćao bi se veseo kući i pričao svojoj supruzi Gašparini, najvrijednijem svom saradniku: imam već dva... tri... četiri; sutra je na redu taj, prekositra onaj itd.

Tako je Lovrić gradio svoju »Zoru« u onim teškim vremenima, kad je za rastriježnjenje jednog jedinog čovjeka trebalo otvarati devetoro vrata a da se istom onda naidje na one prave poteškoće i na jedno gotovo nepremostivo brvno, preko kojega se je stupalo zamorenih nogu i oznojena čela.

Ali plod nije izostao. »Zorin-dom« je naposljetku procvrtao našim življem i postao pravo žarište i pravi rasadnik naše narodne misli.

A kad je konačno osnovana i »Posudjalnica« i na Domu podignut hrvatski barjak, kad se je dvoranom stala prelamati grlata pjesma naših probudjenih Lošinjana, pjesma nova i naša, zadrhtaše vlastodršci i zastenjaše bolno videč pred sobom iskrasao duh do tada zatomljene narodne duše, koji se je poput aveti stao dizati nad njihovim neobuzdanim prohtjevima i pomršenim računima. Stari se je Lošinj preporadjao i vraćao svojoj davnjoj prošlosti, kad je u njemu kraljevala isključivo naša riječ. »Zora« je postala jedna od najjačih naših utvrda, odakle se je stala naglo širiti narodna svijest po cijelom otoku i po bližnjim otočićima. Postao je to centar i utočište naših ljudi, u kojemu se je tražilo savjeta, utjehe i pobude i gdje su se stvarale sve važnije odluke za daljnji rad na nacionalnom, privrednom i kulturnom poprištu.

Ovaj prvi uspjeh dao je našim narodnim ljudima u Lošinju podstreka da pokroče dalje i da okruže započeto dielo potpunim uspjehom. Našim prvacima, a u prvome redu Lovriću, postalo je jasno, da će svi ti poličeni uspjesi malo koristiti, ako se ne posveti što veća paska i briga samoj mladeži. Škole isključivo talijanske, jezik u uredima i u domovima talijanski, a mladji ni da probije našom riječi. Trebalo je nešto započeti posvema iz početka, iz samog zametka, iz kojega se odvija život. I započelo se sa onim najmlađima. Ubrzo se otvara Društvo zabavište, drugi rasadnik i oštar klin u živo meso vlastodržaca. Za Lovrića nov rad, mučan i pun poteškoća i zapreka. I on kreće na put i preko svoje Golgote prelazi u kuće, obilazi pragove, miluje i tefoši one najsitnije, a onda nagovara i bodri majke, skida pred njima zavjesu za kojom se krije budućnost njihove djece i one polako hvataju nježne ručice svoje djece, svojih zlačana, i vode ih u naše zabavište. Broj raste, a Lovrić i njegova Gašparina ne sustaju, već rade i dalje neumorno i ustrajno na jedan jedinstveni način, koji zapanjuje. To je bio njihov »patent«, kojega se nije moglo tako lako oponašati. Bila kod toga i neka gradacija, reko bi neki rad na mjenice: za odmah, za nekoliko mjeseci, do jedne, do dvije i više godina. Lovrić je sve to držao u evidenciji i obilježavao pomno vodeći računa o svakom našem poljedinom djetetu.

Poslije zabavišta došla na red škola. — Zabavište bez škole nema smisla — razlagao Šjor Zane. A kad je naposljetku i to pitanje sazrelo, naišlo se na stotinu zapreka i poteškoća, a glavna je bila — ne pjeva se po ulicama, već u kućama! I

prostorije. Vlasti ne daju: nekoje su tobož pretijesne, druge nehigijenske, treće na neprikladnom mjestu, četvrte bez dovoljno svijetla i tako redom. Ništa kotaru i općini po volji... I tako se nastavljao taj križni put, dok nije jednoga dana Lovrić istupio i isprisivši se pred poglavarima izjavio odrešito: »Evo vam moje kuće, rušite, preradujte i preudusajte kako vas volja, samo da se i to pitanje privede jednom kraju. Ne tražim od nikoga ni najmanje nagrade, al hoću da vidim našu školu u kojoj će se odgajati naša mladež u našem narodnom duhu. »Led je bio konačno probijen i do nekoliko mjeseci otvora Društva škola u Lovrićevoj kući. Lošinj je pokročio orijanskim korakom dalje. One tiješne uličice do Lovrićeve kuće provrile našom djecom. A kad bi se ih upitalo: »Kuda dieco?«, svi bi u koru odgovarali: »Šjor Zanevu na školu... Tako je Lovrić mogao da se trenom i opet spokojno odmara i smišlja nove pothvate na svom starom divanu u »Zorin-domu«.

Za djecu je bilo providjeno, al što da se započne sa odraslima, koji već ne mogu u te škole, a naš im je jezik posvema tuđ. Stvoren je zaključak, da se osnuje večernji tečaj. U tečaju samo dva predmeta: jezik i pjevanje. Svake večeri napunjivala se školska dvorana mladima i djevojkama i naša se pjesma stala oriti još na veće zaprepašćenje općinskih otaca. A kad bi se poslije škole mladež razila, odjekivala bi pjesma i dalje po svim ulicama i na istaknutijim mjestima grada, ko da je odjednom cijeli Lošinj napučen isključivo Hrvatima. Ali već poslije nekoliko dana lijepili se po gradu plakati, kojima općina zabranjuje svako pjevanje, hrvatsko i talijansko, poslije osam sati naveče. Žrtvano mnogo: na uštrb samih gospodara, ali polučeno vrlo malo. Mladici i djevojke stali se sakupljati u pojedinim kućama, na najprikladnijim mjestima, i pokraj rastvorenih prozora pjevali i dalje, još ustrajnije i glatije. Policija nemoćna: tako je išlo dalje dok nije naposljetku i sama općina uvidjela da je svaki pritisak i svako zastrašivanje uzaludno.

Šjor Zane ushićen stvara sa svojim članovima u »Zorin-domu« zaključak, da se iz društvene blagajne nabave tambure za potpun tamburaški zbor. Učitelja šalje se u Zagreb, da se kod poznatog majstora na tamburama Farkaša usavrši u vođenju zbora. I već tri mjeseca kasnije nastupaju mladi tamburaši u »Zorin-domu« i predurzimlju izlete u susjedna mjesta buđeci i sokoleći uspravane Narod se okupljao oko njih i u njihova sela stalo polako ulaziti jedno novo i gotovo nepoznato narodno sunce na kojemu se grijale njihove zatomljene i mrzle duše preporadjajući se na nov život i na nove podvige.

A onda i opet dalje: trebalo i razonode, zabave, smijeha i suza, da narod i bolje uzljubi svoje i da se što čvršće poveže uz naš jezik i naše ideale. Osniva se »Pjevačko i dramsko diletantsko društvo« i »Zorin-dom« pretvara se nekoliko puta mjesečno u pučki teatar. Dvorana uvijek dupkom puna. Dolazili i oni, na koje se nije nikada računalo i koji nisu nikada prije prekoračili praga tog našeg narodnog hrama. I već sutradan dolazili bi Šjor Zanevu da ih upiše kao redovite članove »Zore«.

Josip A. Kraljić

Manjkalo je još nešto: Mladi naučnici, obrtnici i zanatlije, pod pritiskom svojih poslodavaca, držali se podalje, a to je Šjor Zaneva boljelo. Trebalo je nešto poduzeti. Ali što i kako? I došlo se na zamisao, da se i za njih osnuje zaseban večernji obrtni tečaj, u kojemu bi se imalo podučavati stručno crtanje, jezik, račun, računovodstvo i trgovačko dopisivanje. Učitelj morao i opet na put u Split, da se na onomolnoj javnoj obrtnoj školi upozna i pribere znanje, koje je za to potrebno. U međuvremenu naručuje Društvo zasebne klupe za crtanje, ploče, predloške i drugi školski pribor i već poslije dva mjeseca okupio je tečaj u svoje okrilje veći dio naših mladih naučnika, obrtnika i zanatlija.

I išlo to tako dalje, dok nije sav taj golemi rad i nedaleki pad općine u naše ruke presjekao i osujetio jednim mahom kruti svjetski rat.

Šjor Zane ga je preživio i ostao nepokolebivo na svom mjestu, dok ga odjednom, gubitkom naše Istre i naših otoka ne udara kap, da ga kroz dugi niz godina drži prikovana uz krevet i naslonjač.

On živi još i danas. Živi bijedno i oskudno u tuđoj kući, bez ikakva imanja i prihoda. Skromnu mirovinu, što je uživao kao podčasnik austrijske mornarice, oteo mu i već se gotovo dvije godine vodi bezuspješna prepiska da mu se to vrati. Vlasti uvijek nailaze na neke zapreke i poteškoće, dok on, lišen svega, prodaje svoje jedino dobro, svoju kuću, nekadašnju Društinu školu, da tako proživj u bijedi i nesreći konac svog vijeka.

Posjetih ga minulog augusta.

Nadijah ga posjedena u naslonjaču u maloj, skromnoj i napola mračnoj sobi. Bijel ko jagnje. Oči mu još uvijek živahne, ali pune čeznuća, neizvjesnosti i traženja u prazninu. Glava mu ovijena nekim bijelim tkivom, namještenim poput turbana, kojega mu na časove skidaju, da mu obrišu oznojenu kosu. Na stolu do njega molitvenik »Oče budj volja Tvoja«, kojega na mahove hvata onom jedinom čilom rukom prevrćući stranice i čitajući nekoliko časaka pojedina poglavlja. Pri tome češće prosuzi, diže molitvenik i drščućim glasom ponavlja: — Ovo je njegovo... našeg velikog biskupa... Uvijek je uz mene..

A onda mu se misli i opet gube i lutaju nekud u daljine po cvjetnim poljanama Holandije i bućnim engleskim lukama. Tu je nekada stajala njegova ratna ladja a on na brodu jedan od najomiljenijih podoficira. I priča. Iznosi događaj kako je jednom dvorio englesku kraljicu i kako je njegov admiral ponosno kazao: »Kraljicu neće dvoriti gradski konobari, već moj najvrijedniji podoficir Lovrić«. A onda se naglo vraća u Lošinj i zalazi u daleku prošlost, kad su ono krijumčari, zatečeni od financ. broda, pobacali u more nekoliko utovljenih volova, a on ih, još sa nekoliko mladica, povukao na obalu. — I ne dade mi ništa! — završuje starac bolno, očito aludirajući na nerazumijevanje, nepravdu i nezahvalnost, kojima je bio u životu češće susretan... Zatim malo zadrhta, lišta i opet trenom po svom molitveniku, nasmije se kroz plač i kao da se odjednom nešto u njemu prelomilo i smutilo progovara jasnim glasom predratnog Lovrića: »Što vam je, molim vas, on pomogao u našoj narodnoj borbi? Nikada ništa! A danas se šepiri i uživa nepovlasno na našem narodnom dobru... A ja...

I tako redom. A pri koncu hvata moju ruku, stišće je grčevito i gleda me dugo u oči, kao da u njima oživljuje slike svih onih podviga, uspjeha i radosti, što smo ih nekada zajedno proživljavali u našem izgubljenom Lošinju...

Rastah se s njime sa suzom u oku i sa nekom tjeskobom u duši, kakove nisam nikada do onda osjetio.

Ovako preživljuje svoje posljednje dane života veliki starac, čovjek, koji je mnogo uradio za našu narodnu stvar, dok je danas usamljen i u svojoj velikoj bijedi i nesreći zaboravljen gotovo od svih...

BOSTJANČIĆ IVAN:

PISMO MALE MARIJE

Ne moren ti reć besedu toplu va ove dane

kada dugo od domaćeh kraji, drageh šumi i znaneh puti

pasevan svoja najlepša leta mladosti

i sam ren ovako zgubjen mej tujimi judi

brez vedreh misli, tihe sreće i radosti.

Mala moja...

saki je moj dan ovdeka kreat dalekeh spomini,

kreat je spomini na modre noći, javorike i škujere

i raspet kako Krist skroz njih pasevan

z mislimi ke su črne, kako črni oblaki i nevere.

Potucaj se od grada do grada, klati se po svete,

brez mira. brez počinka i trpi i muči

i trpi i hodi...

Već duga leta niš lepšega ne slutin,

već duga leta ča nisan čul teple besedi;

brez ljubavi ren za svojen puton

skroz ta mučni život, ki više ni solda ne vredi.

Pasevaju leta, mala moja...

Najdi si sreću ko je još ima, aš ja neću tornat;

skoro me neće bit, a kad priden pasat će se moje žeje

i ta moja mladost i ta moja tepla jubav

za zmiron će pozabjena na dne srca ostat.

KRAPŠ JOŽE:

Vrag na gladih skalah

»Fežnar je tek naravnost v farovž«, — je nadaljevala Čukovka. »Ondi je povprašal za gospoda Franca in mu v eni sapi povedal vse. Gospod Franc ga je debelo gledal, tdnce prepričan, da se je Fežnariju zmešalo ali pa da se je napil. Pa se ni. Ko mu je vse natančno razložil, je gospod poklical cerkovnika in šli so. Cerkovnik z lučjo in posodo blagoslovljene vode. Gospod Franc je stopal naprej. Na ovinku je odlomil smrekovo vejico in škropil. Zopet je počilo. svetloba pa je vedno bolj bledela in končno izginila. Okoli njih pa se je zgrnila božična noč.

Fežnar ni nikdar več hodil preko Tičnice domov. Po daljši poti čez Pringel je prihajal v mesto in se vračal. Na Gladih skalah pa je Rejcov Tone postavil križ. Križ še stoji, pod njim je razpoka, kamor je bil »daril hudičev rep, ko je bežal pred blagoslovom gospoda Franca in dvoje udrtin, ko so kopita udarila ob skalo...«

»In oni razbojniki?«

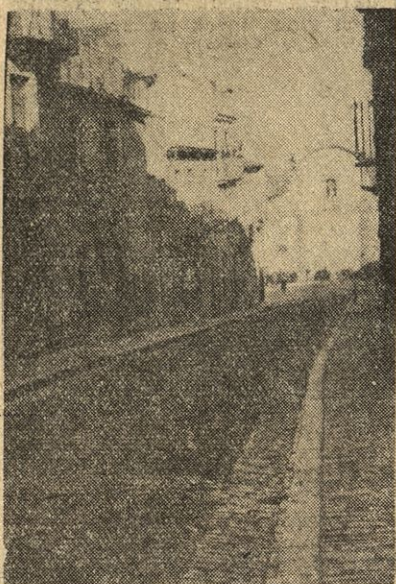
»So izgnili. Ko so čez čas iskali jamo, so našli kup pepela, o razbojnikih pa ni bilo sledu...«

Takšna je bila Čukovkina povest. Domislil sem se je te dni pred Božičem in jo otel pozabi.

IVO MLADIČ:

Obisk pri naših bratih v Južni Italiji

Hrvati v Južni Italiji govoriyo se svoj jezik med seboj — Narodne noše in narodni običaji iz Dalmacije

Ulica v Kruču

Že več let sem se bavil z mislijo, da si ogledam kraje v Južni Italiji, kjer bivajo še Jugoslovani. Vedel sem samo toliko, da bivajo v provinci Campobasso, in sicer v prejšnjem okrožju Larino. Ko sem stikal po meni dostopni literaturi, da bi kaj več izvedel, sem dognal, da živijo predvsem v treh vaseh: v Acquaviva Collecroce, v Montemitru in v San Felice Slavo ali, kakor so ga pred nekaj leti prekrstili, v San Felice del Littorio, ter da so najbližje železniške postaje za te kraje na progi Termoli—Campobasso.

S temi pičlimi podatki in s skromno karto opremljen sem se lansko leto, ko sem bil na oddihu pri svojem daljnem sorodniku v Srednji Italiji podal na pot. Nekega meglenega jesenskega dneva sem stopil v vlak, ki vozi vzdolž Jadranskega morja do Termolija. Vožnja je bila dokaj neprijetna. Kajti v oddelek, kamor sem se usedel, je vstopil možakar, pravi tip italijanskega južnjaka, s kupom umazanih vreč in s smrdljivo cigaro v ustih. Ko je dodobra popljunil ves kupe, se je vlegel na vreče in smrčal vso dolgo pot. Prebdel sem skoro vso noč, gledal sem skozi zamazano šipo, toda razen nejasnih obrisov malih kmetskih hiš ob progi nisem ničesar videl.

V Termoliju sem izstopil in se podal v čakalnico, da prebijem tam čas do odhoda vlaka proti Campobassu.

Toda nisem mogel v njej dolgo vztrajati, kajti okoli peči so se v skoro neprodirljivem dimu gnetli potniki in železničarji, tako da sem rajši šel na zrak in se tam tri četrti ure sprehajal.

Pri vstopu na vlak sem neki ženi, ki je imela dva otroka, pomagal dvigniti kovček. Žena se mi je zahvalila v italijanskem jeziku, zato sem se tem bolj začudil, ko je kmalu nato eden od otrok poklical drugega v čisti slovenščini. Vprašal sem ženo, odkod je in kam gre. Rekla mi je, da je žena železničarja in da je doma nekje s Krasa. Mož je bil pred leti uslužben v neki vasi pri Campobassu, sedaj pa je nekje v Benečiji. Pokazala mi je šopke rož, ki sta jih nosila otroka. Te je nesla na grob tretjega otroka, ki je umrl tam daleč v Južni Italiji. S težkim srcem sem se od nje in njenih otrok poslovil na postaji Larino, kjer sem izstopil.

Star, majhen avtobus me je potegnil do sredine mesta. Larino ima le kakih petti-soč prebivalcev, a je kljub temu sedež gimnazije. Mesto ima kake štiri vijugaste ulice, hiše so vse majhne in skromne. Od Larina do Acquavive Collecroce, kamor sem se namenil, ni nobenega prometnega sredstva. Napraviti sem moral več kot 35 km dolgo pot peš s kovčgom na rami. Ker je deževalo, sem čakal do enajste ure v Larinu, da bi se razvedrilo. Končno pa sem se kljub dežju spravil na pot. Hodil sem tako po dežju in blatu z manjšim presledki kakih osem ur. Del poti sem se vozil na nekem kmetskem vozu. Voznika pa sta bila napram meni dokaj nezaupljiva, češ kaj išče tujec v teh od boga zapuščenih krajih, ko je vendar toliko lepših na svetu. Zadnji del poti sem si moral svetiti z žepno svetiljko.

Truden, žejen in lačen, s kovčgom na rami, sem ko že je bila noč, dospel v Acquaviva Collecroce, ali kakor jim pravijo domačini, Kruč ali Živa voda. Prvega človeka, ki sem ga srečal, sem nagovoril po naše. Ves začuden me je vprašal:

»Kako brate, da čičeraš po naše. Iskle si brate, ti si naš, iskle si?«

Ko sem ga vprašal, kje bi dobil prenočišče, me je peljal do neke hiše, kjer je bil nekdanji »albergo« a ga sedaj ni več. Toda tam nisem dobil prenočišča, le kozarec vina, in še to, ko je moj spremljevalec povedal gospodinjici:

»Znate, on je naš brat, on čičera po naše!«

Končno sem našel zavetišče pri dveh starčkih. Zaman pa sem si želel večerje ali vsaj kaj toplega. Zadovoljiti sem se moral s kozjim mlekom in črnim kruhom.

Prinašamo članek našega rojaka, ki je večkrat obiskal Hrvate v Južni Italiji. Prinašamo ga do besedno, tako kakor smo ga prejeli, na zahtevo samega avtorja.

Taka je bila moja hrana tudi naslednji dan. Vse tri dni, ki sem jih prebil v Kruču, nisem mogel dobiti krožnika tople juhe, kosa sira ali salame. Samo kruh, mleko in vino sem imel na razpolago v vasi, ki je sedež županstva, župnišča in petrazredne ljudske šole.

Drugi dan je bil praznik. Podal sem se v cerkev. Tam je bil postavljen sredi cerkve oder, na levi in na desni pa sta bila nabiralnika za žito, na eni strani za pšenico, na drugi za turščico. Ženice so prinašale svoj delež v lesenih ali pločevinastih posodah in ga stresale na kup, nato so kratko pomolile in odhajale. Bile so močne postave, ogrnjene s črnimi rutami, nosile so težke okovane čevlje in v rokah so držale velike molke.

Ogledal sem si pokopališče in prepisal nekatere priimke: Lasagna, Cianfagna (po domače Cjamban), Mirco (p. d. Mirk), Mattiassi (p. d. Matjač), Zara, Papiccio (p. d. Papič) in dr. Krstna imena pa so izključno italijanska. Poleg običajnih imen sem našel še sledeča: Filomen, Marganin, Paskal, Anton, Garofan, Derma, Višia, Estera, Lisia, Bianca, Ritella.

Kruč leži v provinci Campobasso (naši pravijo Kempbavš). Oddaljen je v zračni črti od morja samo 20 km, a od Campobassa 35 km. Vas stoji 410 m nad morjem od pobočju tipičnega abruškega griča.

Vsa pokrajina je enolična. Okrogli ilovnatji griči, na njihovih pobočjih ali na vrhovih pa so naselja. Grič so pustili brez gozdov, obdelani pa so do zadnjega koščka zemlje.

Iz Kruča vidiš proti vzhodu Palat (Palata), Taval (Tavenna) in Filič (San Felice). Še višje (570 m) leži tretja slovanska vas, Montemitro (p. d. Mondmitr.) V zadnji vasi, ki leži 548 m visoko, bivajo tudi Slovani. V daljavi se dvigajo zneženji vrhovi. Dasi ležijo Abruci in Molise že na jugu, vendar nimajo posebno milega podnebja.

Gospodarski položaj teh naselij ni baš cvetoč. V slovanskih naseljih so kmetje po večini samostojni posestniki, toda že v bližnjih vaseh so skoro sami koloni, ki obdelujejo zemljo gospodarjev, ki živijo daleč od vasi v raznih mestih. Prebivalstvo se bavi skoro izključno s poljedelstvom. Pridelki so isti, kakor v vsej pokrajini: pšenica, turščica, sočivje, zlasti grah in paprika. Domačini ji pravijo »djavolilka«. Vidiš jo viseti s stropa v kuhinji sleherne hiše. Dobro uspevajo tudi olike. Živinoreja je brez pomena.

Kruč velja daleč naokoli za bogat kraj. Res so v vasi nekatere starejše imovitejše družine, druge so si opomogle z denarjem, ki so jih prištedili izseljenci v daljnji Ameriki. Toda najbolj je pripomogla k temu skrajna skromnost prebivalstva. Njihov življenjski standard je daleč za onim našega kmeta na Goriškem ali na Tržaškem Krasu, da, v marsičem je celo slabši kakor v revnih delih Istre.

Zjutraj si ne kuhajo kave ali kake druge gorke pijače, temveč uživajo samo kruh ali, kar jim je ostalo od večerje. Opoldne jedo oni, ki so doma, pogačo in djavolilko, v redkih primerih še rižovo juho. Oni, ki gredo delat na polje, pa si jemljejo s seboj malo kruha in še kak skromen prigrizek. Le večerja je bolj izdatna: po večini »pašta šuta«, večkrat pa pride na mizo tudi meso.

Spričo takih gospodarskih prilik se ne smemo čuditi, da število prebivalstva stalno nazaduje. Veliko se jih je izselilo onstran Oceana. Leta 1901 so imele slovanske občine Kruč, Filič in Mondmitr 2.212, 2.610, odnosno 1.006 prebivalcev, leta 1921 pa le še 1.911, 1.547, odnosno 870 prebivalcev. Pozneje so se prilike za Kruč neznatno izpremenile na boljše, ne tako za Filič in Mondmitr.

Zanimalo me je vprašanje, odkod in kdaj so se priselili Slovani v te kraje. V knjigi »Le vie d'Italia«, in sicer v predvojni izdaji, sem čital, da se je v Kruču na selila slovanska kolonija v XV. stoletju in da so Filič ustanovili Slovani iz Dalmacije, ki jih je povabil v te kraje baron Papacoda, kateri je imel tam obsežna posestva a premalo poljskih delavcev. Domačini sami veliko ne vedo v tem pogledu. Oni spravljajo svoj prihod v te kraje v zvezo s turškimi vpadi v Dalmacijo, najbrže v petnajstem stoletju.

Slovani pa se niso priselili samo v te tri občine, temveč tudi v razne druge kraje. O tem pričajo še razna kraljevna imena,

kakor na pr. S. Giacomo degli Schiavoni prav ob Jadranskem morju, kjer je sedaj albanska kolonija, ali Pte Margin Schiavoni. Tudi v Manfredoniji govorijo še naš jezik, kakor mi je zadrževal neki domači iz Kruča. Neki naš učitelj, ki je služil v Južni Italiji, pa mi je pravil, da je tudi v provinci Tarantu več neznanih vasi, kjer govorijo še nekak srbskohrvatski dialekt.

Toda kompaktno in v večjem številu živijo Slovani danes samo še v omenjenih treh občinah.

Kolikor sem za časa svojega kratkega bivanja ugotovil, so slovanski prebivalci Kruča srednjevisoke rasti, temnejše polti in zdrave konstitucije ter dočakajo po večini visoko starost. V svojem življenju so, kakor sem že omenil, zelo skromni in ta skromnost se kaže tudi v njihovi zunanjosti. Tudi žene so močne in vztrajne. Ne delajo samo doma, temveč tudi na polju. Plodovitost je velika, o tem pričajo mnoge številne družine.

Oblečeni so preprosto. Ohranili so še svoje narodne noše, moški in ženske. Vendar so že silno redki moški, ki nosijo še »entiki koštim«. Ta sestoji iz hlač (»bražež«), ki spominjajo na športne hlače, toda segajo še niže od kolen, kjer so zapečete z vrsto gumbov, in iz »suknje«, ki je dolga skoro do kolen. Obleka je iz doma tkane volne. Žene nosijo staro nošo, ki je tudi doma izdelana, samo ob praznikih in drugih posebnih prilikah, drugače pa so oblečene kakor naše kmetske žene na Primorskem.

Življenje poteka dokaj preprosto. Nimajo ne društev ne prireditev. Ob nedeljah se zbirajo fantje in moški v gostilni, da malo pokvartajo. Zbirajo se tudi v neki sobi, kjer poslušajo radio in se pomenijo oni, ki nimajo denarja za gostilno. Zvečer po končanem delu pa postojajo pred hišami ali se sprehajajo po ulicah in kramlajo o dnevnih dogodkih. Zvečer ni videti deklet zunaj hiš. Sploh so v javnem življenju žene in dekleta po večini ločene od moških, kakor je to običajno v Južni Italiji. Po dnevi jih vidiš, kako nosijo butare drv ali žito v mlin, starejše pa sedijo pred hišo ter predejo ali pletejo.

Kruč je samostojna občina in ima zato svojega podeštata domačina. Občina ima tudi uniformiranega redarja in pometača. Glavno oblast v vasi ima politični tajnik, ki je obenem tudi učitelj. Tudi on je domačin in obvlada dobro hrvaški jezik.

Dasi imajo samo petrazredno ljudsko šolo, so Kručani vendar povprečno dokaj izobraženi in presojaajo kritično vse dnevne dogodke. Razmeroma veliko izobražencev je dala tako mala občina.

kakršna je Kruč.

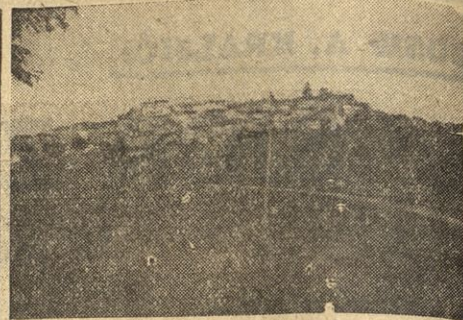
Dala je že več zdravnikov, odvetnikov, duhovnikov in drugih inteligentov. Tako sta sedaj iz Kruča po en zdravnik in en odvetnik v Larinu in v Chietliju, dalje je en zdravnik v Lombardiji in en odvetnik v Rimu. Domačin iz Kruča je konzul v Braziliji, drugi zopet kapetan pri letalstvu, trije so duhovniki. Tudi v Pulju je neki zdravnik iz Kruča, kateremu materinščina prav dobro služi pri izvrševanju njegovega poklica. Veliko se jih uči po raznih visokih in srednjih šolah, v zadnjem času zlasti na poljedelskih zavodih.

Staro in mlado govori še vedno svoje hrvaško narečje, to pa ne samo v domačem krogu, temveč tudi zunaj hiše, da celo pri občevanju s podeštatom in političnim tajnikom. Mlajši se izražajo tupatam tudi v italijanščini. Vendar se njihov italijanski naglas razlikuje od naglasa Italijanov v sosednjih vaseh. Svojega jezika se niso nikdar učili v šoli. Le leta 1922 je neki učitelj otvoril večerni tečaj za hrvaški jezik, toda ta tečaj je trajal samo nekaj mesecev, kajti kmalu je prišla prepoved od ministrstva. V cerkvi pa so vse molitve in pridige samo v italijanščini.

Ohranili pa niso samo jezika svojih prednikov. Temveč tudi stare običaje, kateri so se celo pri njihovih rojakih s časom izgubili. Tako se je med njimi, dasi so katoliške vere, še vedno ohranil obred badnjaka ki mu oni pravijo »badanaška«. Na božični večer in na dan sv. treh kraljev polagajo namreč goreče poleno na ognjišče in zakurijo z njim velik ogenj, da bi prinesel hiši blagoslov, zlasti pa hišnim gospodarjem otroke.

Kako da so si ohranili ti naši rojaki tako čist jezik, ko se vendar okoli in okoli obdani od tujega ljudstva in niso prejemali od zunaj ne knjig ne abecednikov? Gotovo je veliko pripomoglo k temu dejstvo, da ležijo te vasi visoko na hribih, daleč od večjih središč. Verjetno pa je, da je bilo ozemlje, kjer so bivali Slovani, prevečine in se je s časom skrčilo na te tri občine. Ali pa so morda bili in so še vedno na višji kulturni stopnji kakor njihovi sosedje, tako da lahko ohranijo svoj jezik in svojo narodno bitnost. Še čistejši kakor v Kruču je po pričanju samih Kručanov slovanski jezik v Mondmitru, ki leži nekoliko višje, na Filiču pa so prilike že slabše. Tam govorijo v marsikateri družini, čeprav je slovanska, že italijanski.

Zavedajo se pa vsi, da so Slovani (»slavi«), in da je njihov jezik podoben hrvaškemu narečju v Dalmaciji in na otokih

Pogled na Kruč (Acquaviva Collecroce)

To jim je bilo v korist, ko so bili med vojno v ujetništvu v Slavoniji in v Banatu. Zаради znanja jezika so postali nekakšni tolmači za ostale ujetnike in so nekam ponosno prepevali hrvaške in srbske pesmi z domačini. Marsikateri se je bojeval na soški fronti in je tako spoznal slovensko Goriško. Veliko pa jih je po vojni služilo vojaške na Primorskem in tako spoznalo, da biva tam ljudstvo, ki govori jezik, podoben njihovu. Ta ali oni se je tako naučil tudi pismene hrvaščine. Eden se je celo v Vzhodni Afriki seznanil z goriško Slovenko, ki je na žalost tam prodajala svojo mladost in lepoto. Vsem je tudi znano, da je onstran Jadranskega morja, odkoder so nekdanji prišli njihovi predniki, »štato« Jugoslavija, kjer govorijo njih jezik.

TEŽAKI

Prvo nego peteki zakantajo
i zazvoni zdrava marija
se težaki va jutro stajo.

Natašče
i još sanjivi
ordenje na ramen si zamo,
pak se pomalon otpute
na delo
— drugemu na žurnado.
Kako pravi soldati va filo se stavo,
pak žalosno,
kako da mrtvega kumpanja kumpanjajo
zadnji put
— jedan za drugen, mučno, korak za korakom
stiježo.

Po cijeli bogoviti dan se na sunce pečuo:
— kopajo,
— badiljajo,
— zelenja batva s crnon zemljom nagračo,
pak nazat:
nagračo, badiljajo i kopajo
— z vrgnjen ledini oruo
i kako da in je neki z nečeren usta vijeza
— mučije;
jedan puli drugega kako dobri kumpanji
se muče i potije.

Složno i kurajno mašo z dugimi rokami
(kako da th ni strah ni truda, ni žulji),
da moro za drugega prekurat
i prontat
kruh sakidanj,
— kruh,
sakidanj kruh, kijega sakti dan želije.

Ma kat pride puodne
i puot in cijelo tijelo oblije,
težaki (kako da niso nikat ni bili lačni i
trudni)

digno glavi
i se zdrićajo kako kralji
i cijeleaga svijeta gospodari.

Pljukno,
pljukno
i još jedan put pljukno na upravljeno delo,
na trdi svoji žulji
i na se ča th patit čini

Pokle va hlade pod dubon sedije
nešto posluhajo
i — mučije...
— Mučije, aš z lokoton so in zaprli usta.
— Mučije
i samo posluhajo...

Posluhajo kako tamo va Španje i Kine
kaluoni prez prestanka grmije,
brižna dićica plačo,
a ljudi
— (ljudi kijen so dlanj puni žulji) va
pomoć vapije

Zvade bareti,
s širokega čela puot ubrišo,
pak se zapensajo...
...I pensajo trudni težaki,
brumni delavci
i veli junaki.

A ča to već ni pensat
i za vajk samo mućat?

Si so težaki ljudi od kosti i mijesa
— brumni i dobri.
Okoli njih je samo puot,
trud
i glad;
badilji, lopati, pikuoni
i — žulji.

IVAN ČRNJA
(Zminjština)

PRI IGU GRUDNU

Igo Gruden

»Prav res si ne morem misliti, kako bi zgladal en tak razgovor za naš list. Kaj takega še nikoli nisem delal. Nimam rad. Saj veste; ne maram.«

Malo nerodno je bilo, ko sem stavljal naravnost vprašanje in treba je bilo preskočiti na drugo. Dogodkov je bilo dovolj za razgovor. Toda ni bilo dolgo, ko sva bila sred stvari. Z njegove pisalne mize je kmalu zginila »advokatska tarifa« in slično, telefon je n-hal moliti in mizo so napolnili rokopisi, omotki pesmi starih in novih, izdelanih in drugih, socialnih in literarnih, dokler ni prišla na mizo tudi »Miška osedlana«, lepa zbirka res naših mladinskih pesmi, ki so okoli Velike noči doživele drugo izdajo. Prvič je izšla l. 1922 v Trstu in je bila takoj razprodana.

Igo Gruden je danes brez dvoma naš najboljši pesnik, čeprav mu tega še ne priznajo. Ko izide njegova nova zbirka »Dvanajsta ura« je zato potrebno, da mu to vsaj mi priznamo. Toda to še ni dovolj; potrebno je tudi, da ga poznamo. V časih je bilo lahko, ko smo bili skupaj, doma, danes je to težje.

Igo Gruden noče, da bi se mu pelo hvalo in to sovraži. Zato sem mu tudi pustil, da je sam govoril o (sebi malo, ali nič) svojih pesmih in delu.

»Od mojih treh pesniških zbirk: »Primorske pesmi«, ljubavnih pesmi »Narcis« in mladinskih pesmi »Miška osedlana«, ki so tudi prepletene vseskozi z otroškimi motivi, imeni in besednimi igrami iz primorskih krajev, posebno iz moje rodne vasi Nabrežine pri Trstu, so mojim rojakom tostran in onstran meje najbolj poznane »Primorske pesmi«. Te pesmi sem napisal deloma pred svetovno vojno, deloma med njo, po večini pa ob prevratu in v prvih mesecih po prevratu, ko je bila začasno zapечатena usoda tistega dela slovenskega naroda, ki je že po svojem temperamentu morda najbolj koprnel po svobodi in v svojem kulturnem in političnem razmahu o nji najbolj verno sanjal; takrat so nastale tiste moje najbolj poznane domorodne pesmi kot bolešni, uporni krik človeka in pesnika — glasnika naroda, ki je bil v svojem bistvu v dno duše ranjen in v svojem svetlem pričakovanju mračno razočaran. Samo tako je treba razumeti te moje pesmi; ker mi je bila vsaka slepa in strupena nacionalna nestrpljivost že od mladih let tuja in zoprna. Vedno sem imel pred očmi zgolj človeka, od rojstva do smrti trpečega, se veselečega in borečega se dužno s človekom brez ozira na narodnost, pleme ali raso. Radi tega sem vedno smatral vse narode na zemlji za enakopravne in enakovredne, neglede na število, kulturno višino ali gospodarsko premoč, da o kaki vojaški nadmoči sploh ne govorim. Tako gledanje na življenje se mi zdi edino človeka dostojno in njega vredno; vsako nasprotno gledanje ustvarja samo zavist, sovraštvo, pohlep in nesmiselno ubijanje ali pa vsaj zaslužnjeje duha, kar je podobno dolgotrajnemu umiranju, huišem od smrti same.

To moje pojmovanje življenja in edino smiselnega izživljanja človeka je prišlo do izraza tudi v »Primorskih pesmih«, predvsem v onih s socialnimi motivi najpreprostejših vsakdanjih skrbi, borb in težav ribičev, kamnolomcev, kraškega kmeta in njihovih žen in otrok, nič manj pa tudi v izrazito domorodnih pesmih, ker je narod — brez ozira na kakršnokoli mejo — ne le jezikovna, marveč tudi kulturna in socialna celota in skupnost ljudi, ki se v boju za svoj narodni obstanek borijo za naravno pravo svobodnega izživljanja.

Tudi moja najnovejša pesniška zbirka »Dvanajsta ura«, ki jo je sprejela »Slovenska matica« med svoje redne publikacije in jo bo v prihodnjih mesecih izdala, je vseskozi prežeta s tem mojim gledanjem na življenje in živo soutriplje z vsemi kaotičnimi dogodki naših dni. V teh pesmih je našla veren odmev in trpek izraz vsa apokaliptična blaznost in groza današnjega časa, vsa gola beda človeka in njegova zmeda, njegova žalost in bolečina in brezmejen

IGO GRUDEN:

IZ KNJIGE: „DVANAJSTA URA“

NA VOJAŠKEM POKOPALIŠČU

Pod Nabrežino v zamišljeni kraški dolini,
kjer sem otrok veselil se pojočih škrtčakov,
slavce poslušal in v hudi poletni vročini
gledal za sencami z morja letečih oblakov,
v molku cipres, nihajočih po sinji višini,
spi zdaj pokojno pet tisoč ubitih vojakov.

Nemci, Slovenci, Taljani, Madžari, Hrvati,
borci vseh narodov, ver iz pokrajin nešteti:
še so jim matere žive, otroci in brati,
radi prižgali bi luč jim v spomin o vseh svetih,
a nad grobovi se s križev ne dajo razbrati
mrtvih imena, pod zvezdo nesrečno spočetih.

O Nabrežina, zakaj zaživel sem na svetu,
v tvojih dolinah o solnčni bodočnosti sanjal?
Ko sem se óndan kot ptič, ki je ranjen bil v letu,
vrnil domov in mi zvon je večerni pozvaljal,
médnje sem šel na grobove med trave v šepetu,
nad brezimenimi, nemimi v gnevu se sklanjal.

Veter podil je čez Kras vihrajoče oblake,
v zemljo prislunil sem žalostnih, ljubljenih krajev:
slišal sem kletve, obtožbe kot polkov korake
in onemel nad lažjó vseh ugaslih sijajev
z grozo, rastočo mi v duši do blaznosti take,
kakor da ruši nad mano se svet iz tečajev.

PREKO VSEH MEJA

V brzem vlaku Sofija—Ljubljana
in vseh vlakih po vsem širnem svetu
blodni se ljudje srečujemo;
v dan, v večer, brez sná v nemirnem
v srcih znamenja še neprižgana,
preko vseh mejá potujemo.

Kakor tujci smo si v uri usodni
sedli v nezaupanju naproti,
iščemo v besedi se neplodni
bratje rodni kakor na križpoti,
zbgani nad blodnjami duhá,
sredi ljudstev, ki jim svet je rana,
v brzem vlaku Sofija—Ljubljana
in v vseh vlakih preko vseh mejá.

Mimo nas gre vas in mesto, v dalji grič,
konj čez cesto, človek z njim, nad njima
ptič —

z zemljo, z nebom zlití v harmonijo eno:
mi pa zremo skozi okno orošeno,
mimo vsega plavamo kot dim čez šipe,
z njim razplapolavamo se v bezne hipe
brez zavetja, brez pristana,
brez srcá
v brzem vlaku Sofija—Ljubljana
in v vseh vlakih preko vseh mejá.

Stojte, vlaki, po vsem širnem svetu!
čas, za hip postoj v nemirnem letu,
da prelíje v glas se utrip srcá:
Kje med narodi prepađi so in meje,
če usoda kot semena nas razveje?
Človek, brez imena človek je povsod!
En objem, en pogled nem iz roda v rod
razplamtí naj v plamen se vseh src
svetá,
da nam bodo kakor znamenja prižgana
v brzem vlaku Sofija—Ljubljana
in v vseh vlakih preko vseh mejá.

BARAKE

V grámozni jami,
ko da znosile so skupaj jih srake,
sredi med nami
mrke stojijo lesene barake.

V dvajsetem veku
morda se kdo jih na tihem sramuje:
grob so človeku,
ki za bodočnost usodo nam kuje.

Mož ne pogleda
v lice sosedá, ker beda jih veže;
redko beseda
sunkoma v molk kakor nož se zareže.

V blatu in prahu
bledi otroci rasto kot koprive:
matere v strahu

so položile med dneve jih sive.

S kosi papirja
šipe so zlepljene v oknih brez cvetja;
veter vznemirja
v spanju ljudi sredi sten brez zavetja.

Streha se ruši
v dežju pomladnem, ko svet je v razcvetu:
sram me je v duši,
da sem kot človek rodil se na svetu.

V revna ta gnezda
bog ni pogledal, ki bedne tolaži.
Velika zvezda
sveti na jutrovem kakor na straži.

TUJI GOST

Kdo si, ki ne daš mi pokojno zaspati,
da bi je ob sencih mi kri kakor pest?
kdo si, ki nočoj izprašuješ mi vest
in ji prisluskuješ potuhnjén pred vrati?

Ni strah me pred smrtjo, se v njo izživeti,
življenja me strah je in groza ljudi,
vpijočih v nebo iz prepadov noči:
zakaj brez moči moram ž njimi trpeti?

Človeku ukaz je: ljubiti! ne: klati!
ves svet pa gori kakor v zarji krvi:
kdo kriv je, da človek človeka mori?
Sam sebi ne vem si odgovora dati.

obup, skozi katere udarja kot pridušén
plamen vera v svetlejšo bodočnost. Knji-
gi sem dal naslov »Dvanajsta ura«, ker
bije danes ta dan človeštvu res dvanaj-
sta ura in se je nad njim nakopičilo to-
liko črnih, usodnih oblakov, da grozi
vesoljni potop njegovemu tisočletnemu
prizadevanju, iztrgati človeka iz anima-
ličnih spon: »Homo homini lupus« (člo-
vek človeku volk), da bi vsi ljudje na
svetu zaživelí plodno in drug drugega
oplaajoče življenje: »Homo homini ho-
mo« (človek človeku človek)!

O bratstvu sem pel, o ljubezni govoril,
nocoj sem na prsi prekrižal roké:
kdo si, ki iz njih bi iztrgal srcé,
ljubezen mi v njem do človeka umoril?

Sovraštvo sejál si, zdaj žanji in kósi,
uteši po krvi si blazni pohlep! —
Kdaj riba faronika zvila bo rep?
Ni vreden več svet, da na hrbtu ga nosi.

Po narodni pesmi nosi riba faronika svet;
v pesmi pravi riba: »Če bom jest z mojim
repom zvila, ves svet potopljen bo; če se bom
jest na moj hrbt zvrnila, ves svet pogubljen
bo.« (Štrekelj del I, št. 493, str. 500).

Spominjam se pri tem izrekov dveh
nemških pesnikov; baš danes ta dan se
mi zdi važno in potrebno, da ju sprico
razvrednotenja človekovega dostojan-
stva brez vsakega komentarja navedem:
»Edel sei der Mensch, hilfreich und
gut!« (Goethe) — »Seid umschlungen
Millionen!« (Schiller).

Verujem, da je edino v tem naše po-
slanstvo in da bomo vsi našli pot do
njega; če so pa to zgolj sanje pesnika,
bom umrl v zavesti, da sem sanjal naj-
lepši sen človeka na zemlji. ž. j.

SILVESTROVA ZDRAVICA

Morda smo zadnjikrat nocoj se zbrali
tovariši brez doma na obali:
zakaj nihče slovesa ne zapoje?
Naj čas prekolje se in gre na dvoje:
a preden nas vihar svetá zajaše,
nalijmo do vrhá poslednje čaše.

Na daljnem vzhodu in ob Pacifiku
pogažen gine človek na umiku,
na pólnoč v Teruelu ne pozvanja.
Živi ta svet še ali blodno sanja?
Nocoj naj žalost srca nam prebode —
tovariši smo ene si usode.

Kot z doma novoletni zvon na tuje
srce naj glas umirajočih čuje;
odpró naj misli se nam v žive rane,
trpeče za vse množice neznane:
smrt v Teruelu, strah pred njo v
Kantor
nji čaše dvignimo na svet — v zator

Tovariši, polnočna ura udarja,
pošastne, blodne mi privide ustvarja:
V noč mimo nas ob tužnem zvoku
udarcev
dvanajst gre mesecev — mrlíških starcev
in smrt na kljusetu za njimi jaše.
Do dna izpijmo te pogrebne čaše —

in za usodo novega svetá
jih treščimo ob tla!

PRAVIJO...

Pravijo, da Sempolajci
tečejo čez Kras kot zajci;
pravijo, da Nabrežinci
jih premagajo z mezinici;
pravijo, da so Križani
pol pečeni, pol sežgani;
pravijo, da so v Gorjanskem
pusta videli predlaganskem;
pravijo, da od Logatca
pot gre pred nebeska vrata,
če pa res je, Bog to zna! —
brž pogledjmo v sveti raj...

IGO GRUDEN

NA KRASU

Danes bili smo na Krasu:
tam teranček je na glasu...
Šli najprej smo k znanec v Salež,
tam prebiva sveti Alež;
pótle bili smo v Zgoniki:
tam domá so vsi svetniki;
in nazadnje v Sempolaju
vožnja je bila pri kraju.
Če pa misliš, da ni res,
ti povemo prav potihó,
tiho, da ne čuje Miho:
bogve kje, a prav zares
je Koludrovica vmes.

IGO GRUDEN

KRESOVI

Na Grmadi velik kres,
s Čavna ogenj do nebes,
z Nanosa, nad Učko goro
tudi zaplamtí bo skoro —
jojme, jojme, kaj bo to:
vse krvavo je nebo.

Saj ni Turkov več pri nas,
vendar je v solzah ves Kras:
mati vzdíha, otrok plače,
ko da ugledal je mustače
turskih sultanov in paš —
kam si šel rešitelj naš?

V gori spi naš kralj Matjaž:
naredimo križ in kraž
in tectimo, ga iščimo
in na Kras ga pripeljimo —
hitro, hitro kraž in križ,
da ga prvi ti dobiš.

IGO GRUDEN

SONCE ZAHAJA

Od obzorja tja do Trsta
preko morja zlata cesta...
pónji dva konjčka gresta;
morda sta pa le dva ptička?
Sta dva pisana čolnčka.

V Trstu nepregledna vrsta
hlá, palác — pri strehi streha...
zlata okna polna smeha,
v enem oknu naša Nada —
Nada bi v Benetke rada.

IGO GRUDEN

USPAVANKA

Od Sesljana do Devina
miška nese vedro vina:
nana — nina, nana — nina,
od Devina do Števana
mucka spremlja jo zaspana:
nina — nana, nina — nana.

V Doberdolu psiček Kuži
se za stražo še pridruži:
nana — nina, nina — nana;
in vsi trije: copí, copí,
v temi padajo kot snopi:
nana — nina, nina — nana.

V Mirnem daleč pri Gorici
tam domá so naši strici:
nina — nana, nana — nina;
psička, mucko, miš vloviti,
vedro vina pa popiti:
nina — nana, nana — nina.

IGO GRUDEN

Prof. JAKOV MIKAC:

Razmatranja o Čićima i Čićariji

GRANICE ČIČARIJE — DOSELJAVANJE U ČIČARIJU I ČIČSKA NARJEČJA — RUMUNJI U ČIČARIJI

POTPUNO HRVATSKI KARAKTER ČIČARIJE

Ko nije čuo za ime Čić? Ta Čići su poznati i u najzabitnijem kutu Istre. Svaki Istranin, i ako nije Čića vidio, a ono je barem čuo o njemu pripovijedati. Taj mali kutić Čićarije u Istri nije velik, nije niti toliko plodan kao što su drugi dijelovi Istre, a ipak je Čićarija u Istri bila na glasu i prije rata počela je zauzimati zavidno mjesto u političkoj borbi Istrana.

Naš list »Istra« u svome posljednjem broju podsjeća Istrane, da nešto napišu u božićnom broju »Istre«, pa radi toga i ja kao sin Istre odnosno Čićarije odlučio sam, da nešto napišem o mojim Čićima.

Čićarija se smjestila u sjevernom dijelu Istre. Općenito, geografija ubraja u Čićariju kompleks zemlje potegnute crtu od Učke, Šapljana, pa Rekoma na Divaču, Hrpelja i rubom južne Čićarije prema Učki.

Ako etnografski povučemo među, i onako kako se tamošnji narod smatra, Čićarija je samo onaj dio zemlje, gdje se hrvatski govori.

Prema tome je među prave Čićarije Učka, Šapljana (Zvoneće i Brgrad spadaju Liburniji) i cesta od Šapljana do Podgrada i dalje kreće na Golac, Jelovice, Rakitović i južnim rubom iznad srednje Istre vraća se na Učku. Zapravo među bi se morala povući preko sela Bresta, a ne Rakitovića, jer u Rakitoviću je prelaz hrvatskog jezika u slovenski, ali tamošnji narod Rakitović ubraja u Čićariju, a i samo se je selo smjestilo na hrvatskom platou Čićarije. Unutar ovih granica narod se smatra pravim Čićima, a pripadaju mu sela: Brest, Slum (Rakitović), Brljavci, Černjehi, Klenovščak, Prapoće, Podgaće, Lanišće, Brgradac, Račja Vas, Rašpor, Trstenik, Dane, Jelovice, Vodice, Golac, Poljane, Račice, Pasja Vas, Šapljana, Vele Mune, Male Mune i Žejane. U spomenutim selima obitavaju Hrvati i smatraju se pravim Čićima. Susjedna područja: Brkinija, Markošćina i Materija ubrajaju se u Sloveniju, ali Čići tamošnji narod ne nazivlju Slovencima nego spomenutim topografskim imenima, a i ovi nazivlju Čiće ne Hrvatima, nego Čićima.

Žiteljstvo u Čićariji se iza doseljenja dobrano umnožilo kao i u ostaloj Istri, ali kasnije je žiteljstvo mnogo stradalo uslijed čestih ratova između Mletaka i Habsburgovaca, a pored toga Čići su stradali najviše od kuge, koja je u Istri harala između 1300 g. do 1600 godine 39 puta. Zbog tih nevolja, žiteljstvo je u Čićariji i ostaloj Istri skoro potpuno nestalo. O tome se čuvaju mnogi izvještaji u mletačkom arhivu, a pored tih je i jedan izvještaj iz čićarijskog kaštela Rašpora, koji prikazuje bijedno stanje žiteljstva u Čićariji: »Relazione dei capitani di Raspo«. Tražeći po austrijskim arhivima našlo bi se također sličnih izvještaja, koji iznose stanje žiteljstva u austrijskom dijelu Čićarije.

Da popune i Čićariju stanovništvom, Mletci su je počeli kolonizirati novim žiteljstvom iz Dalmacije, Crne Gore, Hercegovine, Bosne i Hrvatske između 1443 i 1657 godine.

Kolonizacija se nije sprovela odjednom, nego u razdoblju od 200 godina, a isto su tako kolonizirali Čićariju i Habsburgovci dovodeći koloniste koji su bijegli ispred Turaka iz Hrvatske i Slavonije.

Kolonizacija Čićarije dosta je zamršena, ali se ipak pomoću filološkog istraživanja mogu razlikovati sve glavne struje hrvatskih migracija, koja se vršila tokom 200 g. Neću da se detaljno upuštam u čićarijske dijalekte, nego ću ih ukratko napomenuti.

Starosjedioci u Čićariji, koji su se doselili VI. i VII. vijeka, bili su ekavci. Kolonizacijom došlo je naselje ikavsko, koje se izmiješalo sa ekavcima i tako je nastao ekavsko-ikavski govor. Po narečju Čići se dijele na kajkavce, čakavce i čakavce-štokavce.

Kajkavci su najstariji stanovnici u južnoj Čićariji (Brest, Slum, Klenovščak, Podgaće, Prapoće, Lanišće, Brgradac, Račja Vas i Rašpor). Čakavci su mladi sa munitskim tipom govora. (Velike i Male Mune i Brgrad), a amo se ubraja i Skadaščina. Najmladi su štokavci, koji se nastaniše među čakavcima i poprimili su njihov ča i postali su čakavci odnosno neka mješavina čakavaca-štokavaca. (Vodice, Jelovice, Dane i Trstenik). — Za dijalekte Čićarije vidi raspravu dr. M. Maleckoga u »Jadranskom koledaru« 1935. Op. ur.).

Pored hrvatskih kolonista došlo je i nešto Srba, koji su se pohrvatili i poprimili rimokatoličku vjeru, a to se može još i danas opaziti u nekim selima, gdje nekoji Čići naročito pridavaju neku moć i poštovanje pravoslavlju (starovirskom) svećenstvu i ako su rimokatolici (blagoslivljanje mlječnjaka, kruha i djece koja se plaše i dr.).

Sa kolonistima došlo je i nešto Rumunja, koji se nastaniše u čičarskom selu Žejanama. Oni su naučili hrvatski jezik, ali svoga nijesu zaboravili, nego se njime služe i danas u svome selu među sobom, a sa Čićima razgovaraju hrvatski.

Neumjesno je tvrditi da su Čići postali od Rumunja. O tome mnogi krivo misle, pa čak i nekoji sveučilišni profesori.

Samo malo da se svratimo na ovo pitanje. Čići nijesu Rumunje silili da napuste svoj rumunjski govor, nego su Rumunji naučili hrvatski, jer im je radi saobraćaja s Čićima bio potreban. Da su i ostali Čići bili Rumunji, oni bi pored svoga jezika naučili i susjedni hrvatski jezik, a rumunjskim jezikom bi i danas među sobom govorili, kao što to čine Žejanci. Ali u čičarskim selima ne čuje se rumunjski, niti ga Čići znadu govoriti, a to je dokaz, da Čići nijesu bili nikada Rumunji. Da su bili Rumunji, oni bi zadržali rumunjski jezik do danas kao što su ga zadržali Žejanci, tim više što bi bili u većoj cjelini i moćniji od jednog sela.

Nekoji su tvrdili, da su Čići rimski izagnanci. To je također kriva tvrdnja.

jer koji poznaju Čiće, vidjet će, da u Čićima nema ni traga rimske krvi, a kamo li rimskih ostataka. Kad bi Romani i ostali poslije pada rimske carevine u Čićariji, njih bi mnogobrojne seobe, koje su prošle preko Čićarije prema zapadu, potpuno uništile. Ako se analizira imena čičkih sela, gora, polja, izvora, prezimena ljudi i ako se ispituju njihovi običaji, vidjet će se, da su to čista hrvatska imena, prezimena i običaji, koji su s narodom došli iz Hrvatske odnosno iz slavenskih pokrajina sa Balkana. Ako nabrojimo nekoliko čičkih imena kao n. pr. Krasice, Kolo, Gomila, Koritnik, Žbevnica, Glavičurka i dr., pa ako spomenemo i nekoliko čičkih prezimena kao n. pr. Zlatić, Ivančić, Mikac,

Božić, Ribarić, Sanković, Grbac i dr. samo se po sebi zaključuje, da tu nema ni traga tuđe primjese, a kamo li rumunjske i latinske.

Kada smo spomenuli Rumunje potrebno je da se još malo kod njih zaustavimo. Prije svega treba znati, da Čići ne nazivlju Rumunje Rumunjima, nego »Čiribircima«, a valjda zbog toga, što ih Čići nijesu razumjeli kada su se u njihovo susjedstvo doselili, a čuli su kako često izgovaraju ši, šći, čiri i slično, pa su ih po tome i prozvali »Čiribircima«. Po mome mišljenju, baš od ovog izgovora »či, čići« nastalo je ime »čić«, a to tako, da se je č radi mekšeg izgovora pretvorilo u č i nastalo »čić, čići«. Nekoji misle, da su Rumunji ime Čić donesli od planine Čičavica (kod Kos. Mitrovice), gdje su nekada pasli svoja stada, pa su bježeći ispred Turaka sobom donijeli i ime planine i Hrvatima u Čićariji kazivali, da su iz planine Čičavice, a ovi su ih prozvali Čići. Tako i Mikci, kada su došli u selo Brest (pod Žbevnicom), nijesu valjda znali kazati iz kojeg su kraja došli, pa su jednostavno kazali da su došli iz Balkana, te se još i danas onaj dio sela, gdje su se smjestili naziva »Balkanci«. Drugi drže, da je ime Čić nastalo od ploda čiča, koje se u Južnoj Srbiji upotrebljava i da su ovo ime sobom donesli i po njemu se prozvali

Pitanje nastaje kako je ime Čić prešlo na Hrvate na čičarskom platou.

Ime Čić je u Istri bilo porugljivo kao ime Vlah. Hrvati u Čićariji su Rumunje zvali porugljivim imenom Čić.

Kako su Rumunji bili pastirski narod, selili su se zimi svojim stadima radi paše u zapadnu i Južnu Istru.

Razumije se, da su i ostali južni i zapadni Istrani nazivali Rumunje Čićima. Ali pored Rumunja i Hrvati iz Čićarije selili su se svojim ovcama zimi k moru. Istrani videći, da se i ovi sa Rumunjima sele zimi k moru, postepeno su i Hrvate prozvali imenom Čić, a naposljetku njima je postao svaki Čić, koji je došao iz sjeverne Istre u južnu, srednju i zapadnu Istru. Pored to-

IZ VIJENCA SLAVE ISTRE

Da ti pogled nad Kvarner se vine
Sa Poklona zgor Polopatije*
K otocima naše Liburnije,
Prije sunca, il kad podne mine.

Kada magla podolske ne krije
Krasne čare, modre sred pučine;
Tu zapanjen stat čes od miline
I sve prezret čare Idolije.

Na Omišalj dok ti oko pare
I s Dobrinja Glavotoku bježi,
Na istočne i na južne strane
Gdje grad Krk, Cres i Lošinjgrad leži,
Prem' ne možeš ugledat im lika,
Još ti ljepša predstavlja se slika.
Pogledaj der s krasne visočine
Svet-Martina brijege kod Lindara,
Što nad Pazin divan vid otvara,
Glavno mjesto istarske sredine.

Dragocjene gledaj mu starine:
Zupnu crkvu, samostan fratara,
Kaštel tvrdi iz vremena stara,
Spomen tvoje slave Istranine.

Pod kaštelom Foibu jamu strašnu,
U kojoj se Borut potok gubi,
I dolinu zelenu i pašnu
Gdje se Novak sa Cerovcem ljubi.
Na Zarečje tu na dnu travnika,
I na mjestu oko tolika.

I. Ž. KANC.

*) Polopatija je južni — veprinački dio Opatije.

ga, sjeverni Istrani razlikovali su se svojom narodnom nošnjom od ostalih Istrana, pa su ih Istrani dobro razlikovali i nazivali Čićima.

Tako je ovo ime Čić prešlo na sjeverne istarske Hrvate i ostalo je do danas.

Ime Čić ostat će i u buduću, jer se Čići ponose svojim imenom, a imaju i zašto da se ponose.

Kako sam prije napomenuo, Čići su se zanimali u prijašnja vremena ovčarstvom, jer tome su bili navikli u svojim krajevima od kuda su došli u Čićariju. U početku su svoju zemlju obradivali loše, ili muškarcima je uopće nijesu ni obradivali, nego žene, jer muškarcima nijesu znali obradivati zemlje, pošto su u svojim krajevima pasli ovce ili su bili na vječnoj straži i borbi protiv Turaka. U borbama protiv Turaka ohrabrilu su se i postali su neustrašivi i kad su se doselili u sjevernu Istru, najvoljeli bi ratovati s ostalim Istranima. Radi svoje hrabrosti i neustrašivosti postali su strah i trepet ostalim Istranima i nije čudo, da su ih prozvali porugljivo Čićima, a hvala Bogu, da ih nijesu kojim drugim imenom prozvali.

Postepeno počeli su se Čići kultivirati i napuštati ovčarstvo zbog slabe zarade. Marljivo prionuše obradivati svoja polja i timariti krupnu stoku. Svećenstvo i škola počeli su na njih djelovati i napustili su kradju. Uslijed slabe zarade u svome kraju stali se seliti u tuđe krajeve, pa čak i u Ameriku, da štogod zarade i prištede i da svojoj porodici pošalju prištedjenu zaradu. U svijetu vidjeli su i proživjeli koješta i uvijek kao bistri ljudi pobraše ono što je časno, lijepo i plemenito, a sve ove vrline stali negovati na svojem ognjištu kada su se povratili iz tuđine svojoj kući.

Nije mi namjera, da dalje za sada o Čićima pišem, niti da iznašam neku cjelinu, jer za cjelinu morao bi potanje obraditi opis Čićarije, povijest njihovu, naselje, način života, materijalnu kulturu, običaje itd., nego bih htio da nešto kažem o gustoći žitelja i o površini Čićarije.

Gustoća žiteljstva nije posvuda jednaka kao što nije ni po ostaloj Istri.

Nekoji su krajevi u Čićariji slabije naseljeni, a nekoji gušće, a to zavisi od mnogo uvjeta, koje ovdje za sada neću iznositi. Južni dio Čićarije slabije je naseljen od sjevernog. Poprečni broj mogao bi se uzeti za Čićariju 32 čovjeka na kvadratni km. Gustoća žiteljstva u susjedstvu je veća, a naročito u bližnoj Brkinji, gdje na kv. km dolazi 49 do 50 ljudi.

Po statistici od 1900 bilo je Hrvata u Čićariji oko 8800, i od toga na južnu Čićariju otpada 5100, a na sjevernu oko 3700. Ako se uzme u obzir porast žiteljstva, sigurno sada Čićarija broji preko 10.000 stanovnika.

Čići su visoki, stasiti, zdravi i snažni, a po ljepoti mogu se ubrojiti među prve u Istri. Po prirodi su bistri, okretni, šaljivi i vesele naravi. Karakteru su čvrstog i u svojim odlukama nepopustljivi. Marljivi su, radni i odviše štedljivi, a s malim su zadovoljni.

Za austrougarske vladavine njihova štedionica sa sjedištem u Lanišću ubrajala se je iza puljske štedionice prvom. Iza probudjenja Istre, (ono kratko vrijeme što im je Sunce veselo sijalo svijetlost i toplinu) postali su gordi na svoje hrvatsko porijeklo i na svoje ime Čić, pod kojim se nijesu stidili ići po Istri i u ostale druge krajeve. Za vrijeme borbe s Talijanima u zapadnoj i južnoj Istri uz obalu, svojom hrabrošću i radošću u narodnoj stvari još jače osvjetlaše svoje hrvatsko lice i visoko podigli svoje ime Čić. U kratko vrijeme što je poradilo školstvo u Čićariji, vidjelo se velikih rezultata, jer je ovaj mali kutić sjeverne Istre dao sposobnih hrvatskih profesora, sudaca, liječnika, svećenika, učitelja i ostalih kulturnih radnika, koji su bili na ponos ostaloj istarskoj braći.

Poslije rata — — —

To je drugo poglavlje o Čićima i Čićariji.

Saša Šantel: Čić i Čićka

J. Ž.:

Sodelovanje naših rojakov

v slovenskih revijah v letu 1938 - Nove slovenske knjige na Primorskem

IVO BRNČIČ

I. PESNIŠTVO

Brnčić Ivo: Rdeči oblaki (Ljubljanski Zvon, 3-4).
Černej Anica: Pomlad (Ženski svet, 3).
Fatur Bogomil: Dva soneta (Sodobnost, 3); Sonet; Zalostinka proti jutru (Sodobnost, 4); Soneti (Sodobnost, 5).
Vprašanje, Sonet, Pesem (Sodobnost, 6).
Gradnik Dr. Alojz: V bolnišnici (Modra ptica, 12).

Gruden dr. Igo: V opombo Alfredu Šerku; Silvestrova zdravica, Ob Slovesu (Sodobnost, 1); Spomin na staro mater, In taberna mori (Sodobnost, 4); Odgovor na pismo (Sodobnost, 5); Tuji gost, Pesmi natakarike Pepce (Sodobnost, 7-8); Pesnikova izpoved, Ljubavna pesem (Sodobnost, 11-12).

Lovrenčič dr. Joža: Sodobna balada (Dom in Svet, 1); Beseda da besedo, Oudež življenja (Dom in Svet, 4-5); Spor s časom (Dom in Svet, 6-7).

Muser Erna: Pomenki za bratom (Modra ptica, 11); Prizadetim (Ženski svet, 1); Zimska pesem (Ženski svet, 2); Očetu (Ženski svet, 3); Sonet časa (Ženski svet, 4); Kaj vračasse (Ženski svet, 5); Ker nimava besed (Ženski svet, 8); Vse je moj Kras (Ženski svet, 11); Ob romanih o Prešernu (Ženski svet, 12).
Rehar Radivoj: Neznaneu (Obzorja, 1-2); Pesem sedanosti, Hans Welack (Obzorja, 3-4).

Samec Janko: Tiskarna (Mladika, 2); Vojaki, Izčisti me (Mladika, 3); R. I. P., Otroku z majhno punčko (Mladika, 4); Po beli cesti grem (Mladika, 5); Človeka iščem (Mladika, 8); Soneti o Nedji (Mladika, 10); Premišljevanje, Dva soneta (Modra ptica, 4); Posmrtno naročilo (Ljubljanski Zvon, 5-6); Jeseň ob Dravi, Romam skozi nočni mrak (Obzorja, 1-2); Pomlad v Slovenskih gorah, Bog, Pomladanska pokrajina (Obzorja, 3-4); Jutro, Nočni izprehodi (Obzorja, 5-6); Balada o grešnici Mariji, Pesnik in dete (Obzorja, 7-8); Ljubim svoj jezik (Naš rod, 1); Ob dvajsetletnici (Naš rod, 2).

Slokan Ina: Božična (Naš rod, 4). Slokan Ina sodeluje zelo pogosto tudi v reviji Ženski svet in je poleg tega še glavna sotrudnica revije »Žena«, v kateri priobčuje manjše sestavke in pesmi.

Širok Karel: Ta noč je sveta noč (Naš rod, 4).

Sone Viktor: Veter (Mladika, 2); Polnoč (Mladika, 12).

Naš najbolj plodovit pesnik je bil letos brez dvoma Janko Samec. Njegove pesmice, lahke in polne osebnih doživetij, so raztresene skoro po vseh revijah. Iz njegovih dosedanjih pesmi bi se pač dala sestaviti pri primerni izbiri že lepa in pomembna zbirka. Dr. Igo Gruden in Fatur Bogomil mu po delavnosti sledita. Oba sta danes šteta med najboljše slovenske pesnike. Pisala sta le v »Sodobnost«. Dr. Igo Gruden bo v kratkem izdal pri »Slovenski Matici« zbirko pesmi pod naslovom »Ob dvajsetletni uri«.

II. PRIPOVEDNIŠVO

Bartol dr. Vladimir: Mahdijev prestol (Modra ptica, 2).
Bevk France: Bajtar Mihale (Dom in svet, 1, 2-3); Oče (Dom in svet, 4-5); Cente Zonto (Dom in svet, 6); Pevec Grnje, Legenda (Dom in svet, 7); Umiranje (Mladika, 6); Pikapolonca in Cimbarabara (Naš rod, 2).
Brnčić Ivo: Dnevnik iz jetnišnice (Ljublj. Zvon, 3-4, 5-6); Bohinjske varijacije (Ljublj. Zvon, 7-6).
Hus Mara: Blagoslovitev (Mladika, 5).
Kosmač Ciril: Tistega lepega dne (Sodobnost, 3).
† Lah dr. Ivan: O tatičku Masaryku.

Pogovor s sinčkom Andrijanom (Zvonček, 2).

Magajna dr. Bogomir: Legenda o Petroški Mariji (Mladika, 10); Prater Benjamin, (Modra ptica, 5); Invalid (Modra ptica, 8, 9).

Pahor Jože: Odloček iz romana »Matija Gorjan« (Ljubljanski Zvon, 1-2).

Ribičič Josip: Novica (Naš rod, 1); Božična pravljica, Ples na zemlji (Naš rod, 4).

Širok Albert: Murter, Ob dvajsetletnici (Naš rod, 2).

Širok Karel: Murli (Naš rod, 3).

Šorli Ivo: Očetova senca, Materino sonce (Obzorja, 1-2).

Vovk Jože: Kozarec krvi (Mladika, 2); Križev pot (Mladika, 3).

Med literati sta bila najbolj plodna Bevk France in Bogomir Magajna. Sicer je pa tu ostalo vse pri starem. Kosmač Ciril je napisal letos le en manjši sestavek, vrzel, ki je vsled tega nastala, je za nas vidna zlasti, ker Kosmač letos sploh ni napisal drugega kot eno novelo. Snov jemlje Ciril Kosmač izključno iz svojega domačega kraja in iz svojih doživetij. Upajmo, da bo drugo leto pokazal kaj več.

III. ČLANKI, ESEJI, RAZPRAVE, POLITIČNI PREGLEDI

Bartol dr. Vladimir: Veselje do pozitivnega (Ob 60 letnici Otona Župančiča (Modra ptica, 3); Namesto uvoda k Alamu (Modra ptica, 10).

Brnčić Ivo: Paradoks »kulturnega« sodelovanja (Ljubljanski Zvon, 9-10).

Čermelj dr. Lavo: Demografska politika v Italiji (Misel in delo, 1); Doktrina fašizma (Misel in delo, 4-5); Naša knjiga in revija v Julijski Krajini (Misel in delo, 10-11).

Černej Anica: Mladinska književnost (Ženski svet, 12).

Dolenc dr. Metod: K vprašanju oporečnosti in neoporečnosti pogojno obsojenih (Slovenski pravnik, 1); Simbolična pravna dejanja in izražanja med Slovenci (Slovenski pravnik, 10, 11-12).

Kos Albert: Realna politika (Sodobnost, 2); Konec ravnotežja (Sodobnost, 7-8).

Kozak Bogdan: Ob četrtem zobljenju (Mladika, 6).

Krajgher dr. Vito: Stavkovni val v Sloveniji v letih 1935 in 1936 (Sodobnost, 2); Iz francoske notranje politike (Sodobnost, 3); Delavsko gibanje v Franciji (Sodobnost, 9-10); Iz Francije (Ljubljanski Zvon, 1-2); Iz Francije (Zarota Cagoulardov (Ljublj. Zvon, 5-6); Razvoj francoskega delovnega prava Ljublj. Zvon, 7-8).

† Lah dr. Ivan: Od »Omladine« do Preporoda (Misel in delo, 6-7).

Lovrenčič dr. Josip: Msgr. Josip Abram (Mladika, 7).

Mačkovšek ing. J. Novi generalni regulacijski načrt mesta Zagreba (Kronika slovenskih mest, 3).

Muser Erna: Ženam pravico do šolovanja in dela (Ženski svet, 8); Ob dvajsetletnici (Ženski svet, 11).

Obersnel dr. M.: Razvoj našega rudarskega zavarovanja (Misel in delo, 8-9).

Ozval K.: Vzgojevalec mnogo, vzgoje malo (Modra ptica, 4).

Poljanec A.: Dve razdobji fašizma na Slovenskem (Sodobnost, 1); Iz poglavja o narodnih tradicijah (Sodobnost, 3, 4); Temelji rasne teorije (Sodobnost, 5); Vloga slovanstva v preteklosti in sedanosti (Sodobnost, 7-8); Za Masarykovo dediščino (Sodobnost, 11-12).

Pregelj Bogo: O živi umetnosti (Sodobnost, 9-10); Oko in razum (Sodobnost, 11-12).

Šavli Oskar: Narodno stanje v Julijski Krajini in Beneški Sloveniji v letu 1921 (Ljubljanski Zvon, 1-2, 3-4 5-6).

Sone Viktor: Dom invalidov v Parizu (Mladika, 4).

Šorli dr. Ivo: Josip Murn (Obzorja, 3-4).

Vilfan dr. Joža: Politik ali vzgojitelj (Sodobnost, 2).

Vrčon dr. Branko: Vizije miru (Misel in delo, 1); Finis Austriae, Režim in diplomacija (Misel in delo, 2-3); Po anšlusu, Katoliška cerkev in narodni socializem, Nemški problem v Č. S. R. (Misel in delo, 4-5); Evropa med dvema krizama (Misel in delo, 6-7); Vihar nad srednjo Evropo (Misel in delo, 8-9); Monakovska metoda (Misel in delo, 10-11); Notranjepolitični pregled (Misel in delo, 1, 2-3 4-5, 8-9 10-11).

Ziberna Joško: Trst (Sodobnost, 7-8, 9-10); Manjšinski kongres (Sodobnost, 9-10).

To poglavje je najboljše in tudi najbolj pestro. Naši rojaki so razpravljali o vseh mogočih problemih, od strogo filozofskih pa do dnevnih političnih. Če se pa pri tem ozremo na drugo stran, to je koliko in kaj se je napisalo o stvareh, ki nas zadevajo, potem bomo videli, da so precejšnje vrzeli, in da se o mnogih stvareh ki so se letos dogajale, ni očitno stališče ki naj bi ga mi zavzemali. Vsekakor pa lahko vidimo, da se je o mnogih problemih razpravljalo in skušalo iskati jasnosti, čeprav, na žalost, ni to iskanje plod sodelovanja vseh, ali vsaj večine, ampak le posameznikov, ali le skupine. Slovenci imamo še mnogo nacionalnih in kulturnih neresenih problemov, ki bi jih morali reševati vsi; revije naj bi nudile le končni in splošni izraz teh hotenj. Prispevki naših v tej panogi so pa kljub vsemu važni in zelo vidni ter bi posamezne revije brez njih dela čutile brez dvoma veliko vrzel.

Največ prispevkov beleži v letošnjem letu dr. Branko Vrčon, ki je sodeloval sicer samo pri reviji »Misel in delo«. V svojih člankih je mesec za mesecem zasledoval dogodke, ki so se vrstili tako v naši notranji politiki, kakor tudi v zunanji. Njemu sledita A. Poljanec (pseudonim) in dr. Vito Krajgher, oba sotrudnika »Sodobnosti«, slednji tudi »Ljublj. Zvona«, ki sta oba tudi pisala večji del o splošnih političnih dogodkih.

Kot sotrudnika »Slovenskega Pravnika« imamo omenjenega letos le dr. M. Dolenc, univerzitetnega profesorja, ki pa je poleg dveh omenjenih razprav napisal v tej reviji še veliko število krajših poročil. Omenimo naj tu, da je bil dr. M. Dolenc imenovan med prvimi za člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

IV. KRITIKA

Budal Andrej: France Bevk v italijanski (Ljublj. Zvon, 1-2); Pavel Golia: Pesmi (Ljublj. Zvon, 3-4); Narte Velikonja (Ljublj. Zvon, 5-6); Alojz Gradnik: Večni studenci (Ljublj. Zvon, 9-10).

Brnčić Ivo: Pavle Sedmak: Kaplan Martin Čedermac, Miško Kranjc: Kapitanovi (Ljubljanski Zvon, 7-8).

Čermelj dr. Lavo: L. Pfeiffer: Istraga o sarajevskom atentatu, L. Salvatorelli: La politica della Santa Sede dopo la Guerra (Misel in delo, 1); M. Mirko-vič: Flacius (Misel in delo, 6-7).

Legiša dr. Lino: Tone Seliškar: Pesmi pričakovanja (Sodobnost, 2); Ludvik Mrzel (Sodobnost, 6); Božo Vodusek: Ivan Cankar (Dejanje, 5); Pavel Golia: Pesmi Sacrum promptuarium Janneza Svetokriškega (Dejanje, 7); Dva romana o Prešernu (Dejanje, 9); Naša poezija pri Italijanih ali Italijani pri nas (Dejanje, 10).

Mesesnel dr. France: Emile Schaub-Koch, Miha, Maleš (Sodobnost, 5).

Vrčon dr. Branko: Dr. R. Kušej: Konkordat (Misel in delo, 1).

Od kritikov je bil najbolj plodovit dr. Lino Legiša, ki je sodeloval letos v glavnem pri reviji »Dejanje«, dočim je preje sodeloval pri »Sodobnosti«. Objavil je tudi razpravo o slovenski književnosti v slovenski reviji »Njiva« iz Buenos Airesa.

V. KRONIKA RAZNO

Bartol dr. Vladimir: † Branislav Nušić (Modra ptica, 3); Stopetdesetletnica Schopenhauerjevega rojstva Modra ptica, 4); † dr. Ivan Lah, † Radivoj Peterlin-Petruška (Modra ptica, 8); Ivan Rob: Deseti brat (Modra ptica, 9).

Brnčić Ivo: Razstava slovenske knjige (Ljublj. Zvon, 9-10).

Magajna dr. Bogomir: † Prof. dr. Alfred Šerko (Modra ptica, 3).

Rob Ivan: Iz romunske lirike (Modra ptica, 6, 7).

Zadnji del našega pregleda je od vseh najbolj nepopoln, ker se je stvari, ki bi spadale pod ta del, napisalo toliko, da bi bilo nemogoče vse omenjati. Poleg tega gre tu le za manjše, večinoma pod pseudonimi pisane sestavke, ki imajo največ le trenuten pomen.

Letošnji pregled kaže, da je bilo torej sodelovanje naših rojakov precejšnje, ne kaže pa niti padca niti dviga v primeri z lanskim letom, ampak stoji na približno isti višini. Med imeni srečujemo večji del le stare in nam že znane pisce in le malo je mlajših in novih moči. V tem je mogoče beležiti nekako slabo znamenje, ki je pa brez dvoma v tesni zvezi z razmerami, v katerih je živela naša po vojni zrasla mladina. Dotoka mlajših in svežih moči iz Primorja v zadnjih letih skoro ni več, zlasti ne takih, ki bi se lahko kulturno udeleževali. Poglavje naraščaja naših mladih kulturnih delavcev iz Primorja, ki se tu pojavlja, je zelo težko.

Ž. J.

NOVE SLOVENSKE KNJIGE NA PRIMORSKEM

GORISKA MATICA je izdala za leto 1939 sledeče knjige:

Koledar za leto 1939 v lepi novi zunanji in notranji opremi, ki jo je preskrbel Sreb, in s pestro in izbrano vsebino, izvirno povest znanega goriškega pisatelja Andreja Budala, »Na konju«, poljudno spisano »Poljedelsko kemijo«, ki jo je sestavil Mirko Košir, praktično knjigo »Lepo vedenje«, ki jo je priredil Jerko Jermol, ter na pol risano na pol pisano mladinsko knjigo »Mihec in Jakec« z besedilom, Josipa Ribičiča, in z risbami M. in O. Gasparija.

Kot izredna publikacija v okusni opremi je izšla v isti založbi še zbirka pravljic »Čarovnica Čimbarabara« ki ih je po narodnih pravljicah in po kavkaških motivih spisal France Bevk, ilustriral pa Josip Fuki.

Knjižna družina »LUČ« je takrat prinesla samo dve knjigi: izvirno povest Miška Kranjca »Južni vetrovi« in potopisne črtice Franceta Bevka »Deset dni v Bolgariji«. Večbarvno naslovno stran je preskrbel Avgust Černigoj.

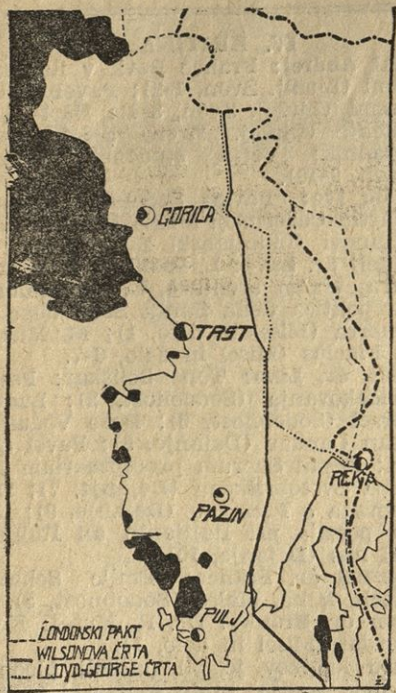
Tretje knjige, poljudno znanstvene-zbornika »Luč« takrat žal pogrešamo.

Izšel je XXII. zvezek »BIBLIOTEKE ZA POUK IN ZABAVO« s sledečo vsebino: France Bevk: Bajtar Mihale; Pravno pravilo, zakon, kdaj in kje velja zakon; Luigi Pirandello: Črni kozliček; Milan Bolec: Strahopetnež; Aleko Konstantinov: Majhen odstavek o človeku; Ferdo Plemić: Oče Mušnik v parni kopeli; Bilkestravnika.

GORISKA MOHORJEVA DRUŽBA je poklonila svojim članom za leto 1939 te knjige:

»Koledar Mohorjeve družbe 1939« Novo naslovno stran je naslikala Mara Kraljeva, zaglavja za mesec pa Fr. Gorše, povest Pavline Pajkove »Dora«, poljudno spisano knjigo Stan-ka Staniča »Dobe in podobe iz cerkvene zgodovine; koristne zdravnikove spomine Bogdana Kazaka »Zdrav kolikor hoče« in prevod ilustrirane Kr. Th. Rotmanove mladinske knjižnice »Bratec in Sestrac«. Vse navedene knjige je tatisnila Zadruga tiskarna (Ti-bografia Consorziale) v Trstu.

P. P.

RAJKU JUSTINU V SPOMIN

Učitelju in znanemu botaniku Rajku Justinu, ki se je letos avgusta meseca smrtno ponesrečil na Triglavu, je prof. Viktor Petkovšek v zadnji številki prirodoslovnega mesečnika »Proteus« napisal prelep nekrolog. Po njem povzamemo sledeče poročilo o Justinovem delovanju na Notranjskem. »Justin je bil rojen na Veliki Šmaren leta 1865. v Ljubljani, kjer je hodil v ljudsko šolo, končal nižje razrede realke in nekaj letnikov učiteljskega. Zaradi odločne narodne zavesti se je moral nekaterim nemškimi profesorjem umakniti najprej v Celovec in nato v Koper, kjer je leta 1885. maturiral... Po večletnem službovanju na Dolenjskem je bil premeščen v Vreme na Krasu (1895).

Nova okolica in zanimiva flora pritegnita vso pozornost, da za dobo okoli deset let utihne v botanični poljudni literaturi. Bori se za izboljšanje slabih šolskih razmer, ki jih graja v »Učiteljskem tovarišu« in polemizira za nasprotniki. O prostem času se zateka med cvetje, toda bližnja okolica ne more utešiti njegove želje za spoznavanjem. Srce ga vleče na sončni jugovzhod med slovanske brate, zato se uči srbohrvaščine in cirilice. Na vrhuncu svojih življenjskih sil zmaguje na kolesarskih dirkah ter na kolesu leta 1897. prepotuje Bosno in Srbijo, kar je predstavljalo v tedanjih časih višek drznosti in telesnih naporov. Med šolskim letom ne more v daljavo in tedaj mu bolj in bolj razkriva bližnja Vremščica svoje čudovito bogastvo. Čim bolj jo spoznava, tem bolj opušča šport te zapada mladostni strasti do botanike. Na meji dveh svetov, med Alpami in Krasom, stoječa gora mu nudi obilo snovi za raziskovanje. Neutrudljivo nabira, določuje rastlinske vrste, jih beleži in popisuje nahačališča. Ko uvidi, da brez latinščine ne more študirati iz starejših virov, se je nauči v kratkem času tako dobro, da opisuje v tem jeziku tudi nove rastlinske vrste. Kod plod večletnega truda in študija kraške flore na Vremščici (1027 m), izide 40 strani obsegajoča razprava, v široko zasnovani zbirki: »Lokale Florenschilderungen aus Krain und dem Küstenland«. Delo je bilo priobčeno leta 1904. v glasilu »Mitteilungen des Musealvereines für Krain«, kjer je naslednje leto izšel tudi popis njegovega izleta na Velebit. Razprava o flori Vremščice tvori nekaj znanstveni mejnik med njegovimi objavljenimi deli. — Odslej piše le strokovne razprave, ki, četudi kratke, prinašajo mnogo novega iz rastlinske sistematike. Njegovo izvežbano oko na izletih hitro loči znane vrste od nezanih. Pri Škocijanu odkrije novo vrsto zvončice, ki jo Witasakova imenuje po njem Campanula Justiniana. Znanemu specialistu za rod škročlic (Hieracium) Zahnu pošlje drugo sumljivo najdbo iz doline reke Raše. Zopet se pokaže, da rastlina še ni bila znana in dobi kot nova podvrsta ime Hieracium Justinianum...

Medtem je dobil službeno mesto v Trebelnem na Dolenjskem (1906), toda med desetletnim bivanjem na Vremu tako zraste s kraško zemljo in njeno floro, da niti dve leti ne vzdrži na novem mestu in l. 1908. ga zopet najdemo na Krasu, v Trnju pri St. Petru, kjer je ostal vse do leta 1923...

Poslednja leta je bil dodeljen ljubljanski univerzi kot kustos botaničnega inštituta (1923-25). Pa tudi pozneje je prof. Fr. Jesenku vedno pomagal pri vajah iz sistematske botanike in na ekskurzijah...

Po profesorjevi smrti leta 1932. je zahajal v inštitut le še zaradi svojega herbarja, na katerem je delal do poslednjega dne.

Pri 45. obisku Triglava je 19. avgusta 1938. omahnil v smrt zaradi nenadne slabosti. Tako je v snežnih višavah ob poslednjem grmičku triglavske rože umrl zaslužen mož, ki mu naše male razmere niso dale, da bi razvil vse svoje sposobnosti

Dr. Ante Frlić:

WILSONOVA LINIJA

Iz ostavštine dra Ante Trumbića

Kako će biti čitaocima poznato, udova pok. dra Ante Trumbića predala je Kr. zemaljskom arhivu u Zagrebu originalnu mapu Istre na kojoj je označena t. zv. Wilsonova linija.

Uz mapu priložen je i hrvatski tekst objašnjenja te linije koje je objašnjenje na engleskom jeziku napisao major generalštaba američke vojske Lawrence Martin.

U hrvatskom tekstu ima mnogo ortografskih i stilističkih pogrešaka.

Ne želeći išta popravljati, donosimo to objašnjenje sa svim tim pogreškama, a u jednom od narednih brojeva »Istre« donijet ćemo i fotografski snimak te karte, koji radi kratkoće vremena nismo mogli za ovaj broj prirediti.

OBJAŠNJENJE

Slijedeća je linija koje su Sjedinjene Države sugerirale i zvanično definirale i to onako točno, kao što je do sada bila ikad definirana: ona je bazirana na austrijskoj generalštabnoj mapi u razmjeru 1 : 75.000.

Slijedeći listovi su upotrebljeni:

Trbiž 5351, zona 19, stupac 11, izdanje 1916 Flitsch 5451, 1918; Tolmin 5551, 1917;

Bischoflak und Idria 5552, 1914;

Gorica i Gradiška 5651, 1917;

Postojna 5652, 1917;

Sežana i Sv. Petar 5752, 1914;

Pingvente i Volosko 5852, 1917;

Mittelburg i Fianona 5952, 1914.

Granična linija započinje na vrhu brda Peč te idući južnim smjerom slijedi vododelnicu (the watershed between the drainage basin) između Drave na zapadu i Save na istoku, zatim slijedi vrhunac gorskoga lanca poznat pod imenom Ponca sve do (2643) brda Jalovec; od točke ona ide generalnim smjerom prema jugoistoku uzduž vododelnice (the watershed between the drainage basin — to znači vododelnicu između dva ili više voduodvajajućih kotlina) između Soče na zapadu i Save na istoku dok ne stigne (1632) na brzo Porzen; od te točke ona ide pravcem prema jugozapadu i slijedi djelenje vode između voduodvajajućih basena Bače i Idrije, te sječe jednu točku skoro na putu između Sv. Više Gore i Ponikve i prelazi rijeku Idriju kod jedne točke ispod Tribuše te tako stiže na najvišu točku vrha Skopice. Granična linija onda ide južnim pravcem slijedeći gorsku kosu između dolina poznatih kao Tribuša i Chiapovano, te stiže do jedne točke odmah (jugozapadno?) (jugoistočno) od brda označena (1294?), (1334) na Zeleni Rob. Od ove točke ona ide uzduž granice između pokrajina Gradiške i Gorice i (Kranjske) i nastavlja uzduž granice sudskog kotara poznata kao Wipach u jugoistočnom pravcu slijedeći šumu poznatu kao Trnova šuma do brda (1215), poznata kao vrh (Javor-nik), (Veliki). Od te točke granica ide generalnim južnim pravcem prema brdu poznatom kao brdo Pleša dodjeljujući tako Italiji visoravan šume poznate pod imenom Birnbaumerwald do njenog istočnog obronka blizu generalne linije Streliski, (Taverjovgrio?), Debeli (1209) brdo (1081) Debeli (1902), Stefanov hrib, Suki (1313), Pleša.

Od brda poznata kao brdo Pleša granica ide jugozapadnim pravcem do granice između pokrajine Gradiške i Gorice (i pokrajine Kranjske) blizu brda 619. Odatle ide uzduž granice između ove dvije pokrajine do jedne točke istočno od Ostrvice i Padeža. Od te točke ona ide južnim pravcem do Velike Glavice (910) slijedeći granicu između općina Castelnuovo i Materija. Od brda poznata kao Velika Glavica ide kroz (preko) brda Macvilo, Sapan (Nero?) Sija Vrh (Gomilla) do 1396, vrhunac Učke (vidjeti opasku u izvorima). Od zadnje označene točke granica ide generalnom jugozapadnom linijom do rijeke poznate kao Boljunščica na način da ostavi na istočnoj strani izvore koji snabdjevaju vodom sela uzduž obale istočno od vrhunca brda (Gorske kose). Od točke granica slijedi rijeku poznatu kao Boljunščica dok ne stigne do jezera poznata pod imenom Čepić, a onda slijedi tok Raše dok ne stigne do mora.

Opaska: Sporazumjelo se da se pod izvjesnim uvlojima granica može izmijeniti na način da dozvoli Italiji da dobije Labinski distrikt odvajajući se od rijeke Raše i idući prema moru slijedeći liniju južno od drumu poznata po imenom Chersano-Fianona drum. Ako se dodje do ove izmjene granica bi se morala odvojiti od rijeke Raše kod jedne točke južno od mjesta poznata pod imenom Sumberg, idući jugoistočnim pravcem od mjesta poznata kao Santa Domenica, te stižući na more u blizini (brda poznata kao Prisinja) (drege zvane V. Prisinja). Ovaj bi se pravac uzeo u dvije svrhe: da dodijeli Italiji grad Labin sa rudnicima uglja, kao i to da spriječi talijanske teritorijalne vode da zahvate glavni plovni kanal Jugoslavije, koji kanal ide između kopna i ostrva poznata pod imenom Cres.

Moglo bi se pokazati, poslije proučavanja zemljišta, da bi se moglo naći za potrebno da se ova linija malo izmijeni povlačeći je sa gorskog grebena od jedne točke (barem tri kilometra) sjeverno od brda poznata pod imenom Učka, u svrhu ne samo da se sačuvaju izvori u distriktu Učke nego takodjer da ostanu jugoslavenskoj teritoriji vodovodi koji nose vodu (kroz klanac odmah južno od Crkvenoga vrha) selima na obali te koji ovi izvori hrane (jugoistočno od Učka Vela, Kaisers-Jozef Quelle) kao i svi ostali koji se sada upotrebljuju. Komisiju za povlačenje granica trebalo bi ovlastiti da učini sve modifikacije kao što su gore izložene, ako se to nadje za potrebno.

Opaska: Riječi teksta slijede točno parafrazu, izuzev gdje izdanja mapa gore napomenutih, upotrebljuju Slovenački ili Hrvatski pravopis mjesto talijanskog ili njemačkog načina. Imena ili kote (ako ih slijedi znak pitanja) nisu mogla biti nadjena u izdanjima mapa u proporciji od 1 : 75.000. Riječi u zagradi bez znaka pitanja, ali podvučene, ne nalaze se u originalnom objašnjenju ali čine značenje jasnim, ne mijenjajući što izgleda da je namjeravan opis granice.

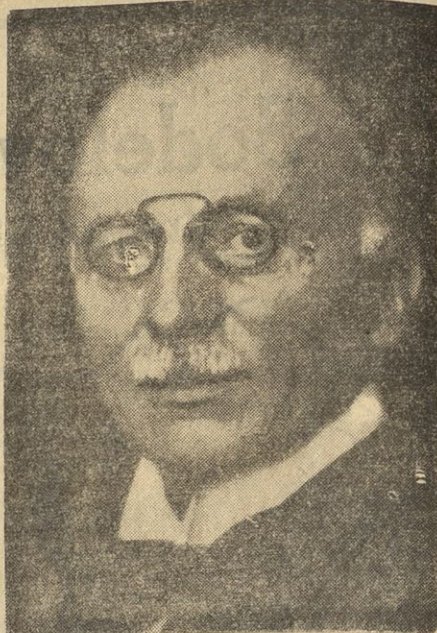
Crvena linija na priloženim dvim mapama, opisana na prvoj stranici, ali koja nije bila u originalnom tekstu, pokazuje kako ja shvaćam predloženu granicu.

24. maja 1920.

LAWRENCE MARTIN

Major generalštaba U. S. Army

U Kr. zemaljskom arhivu u Zagrebu ima još mnogo dokumenata iz ostavštine pok. dra Ante Trumbića koji se odnose na naš kraj. Nastojat ćemo da objavimo i ostale važnije dokumente, skice i podatke koji se odnose na našu najnoviju povijest, kako bi dali poticaja da se neko pozabavi time detaljnije i da nam na osnovu tih dokumenata prikaže na naučnoj bazi sva ona zbivanja i previranja koja su prethodila Rapalskom ugovoru.

DR. ANTE TRUMBIĆ

KRAŠKA JESEN

Od jutra v večer rahel dež prši čez vas in cesto, v gozd in prazne njive. Molčijo drobne ptice, prej vse žive, ko da jim do radosti zdaj več ni.

Iz vaških koč se okna kot oči upirajo boječe v megle sive, kjer utrujenih dreves se veje krive obupno dvigajo na vse strani.

In vse, kar se ljubilo prej je blazno, v medlečem dnevu brez življenja hira in vtaplja se v sivino brezizrazno —

Le tam od juga se nebo odpira in svetlo luč kot vino v čašo prazno razliva v molk jesenskega večera!

JANKO SAMEC

IVANJA

Denes je Ivanja semenj na Škujici: Matero kupuju sirgalca diti Oci piju biru, fumaju i kuntreštaju. Dvojki i mladiči na placi tancaju.

Peln je Vrbnik furešt ač prišla je jila, Vesele se i sveki za poznate pita. Peršut, pogača, presneci na stolu su, Vina ne fali, a i kanturi tu su.

Kako dite čudo sen Ivanj pasala, A nisen sirgalca nijednoga dobivala, Ač baš za Ivanju bi se pripetilo, Da se va kući ni šoldi imilo.

Tet nisen imela, suila bi zabila, A ja sen tugu pred materon krila, Mati bi mi govorila: melč, Marija, Drugu Ivanju ču ti kupit sigrarija.

Pasala su leta, Ivanja je ostala, Va Vrbniku je semenj denes na Škujici, Čer i sina tamo sen poslala, Baba kupuje sirgalca vnuku i vnučici.

MARA SINDIK-KALITERNA

NAŠA RUME

V Ograde još je najraja pasla Kade je rosna utava rasla I se moguće travice slasne A još — i za broskvin se lahko hlasne...

Najpamatnija od seh bila je I najplelja va celen kraje, Toliko mleka nan je davala Da je padela bila premala,

A škorp se vavek tako debeli Da smo za se potrebi imeli: Za putar, maslo i za palentu, I žura kiput — za malu brentu.

Mane je jako rada imela Ma san i ja nju: kad je želela, Ja san prnesal čagod dobrega Od Stareh vrti ale pa z Brega.

Mat je mleko i v Reku nosila Kadgod je za solad bila sila, A bilo je čuda, prečuda puti Da siromahu glava se zmuti.

A kad je Rume telčica dobila Sa je družina vesela bila, A kad su telčica ča oprodali Z Rumetun — si smo plakali mali.

Al kad su — i Rumetu ča otpeljali Plakali smo i veli i mali: Sreća da onput nisan bil doma Zač — prez mane ne bi šla z doma!

TONČIĆ

»SACRO EGOISMO«

Čuda stvari na ten svete Još ne tendi človeštvo, Al najhujša f s kun nan prete »Posvećeno lupeštvo«.

Da kultura — va čemu je? Da potreba — znamo ju! I da — besomučnost kljuje V možljeneh — vrbaci poju...

Da kršćanstvo — kade van je? Da junaštvo — znamo ga! Da pravica — to su sanje Ke omame — tentoga. Leh — istarska kmetska glava Zna stumatič norost tu: Zabadav njin sa je slava Tujeg kruha lačni su!

TONČIĆ

Razgovor s redateljem Ferdom

Delakom

Ferdo Delak je napisao libreto
za novu Bravničarevu operu

MATIJA BRAVNIČAR

(Karikatura N. Pirnata)

Prvi puta smo objavili razgovor s Delakom u »Istri« 1933. godine, prigodom izvedbe njegove revije »Glas od doma«, drugi put prigodom njegovog režiranja i tonfilmskog snimanja festivala slaven-skih plesova u Ljubljani, kada je snimljen i »Balun«, kojega su plesali članovi društva »Istra« iz Zagreba, kao i drugi plesovi i narodne nošnje iz Julijske Krajine. U maju smo također objavili razgovor s Delakom prigodom njegovog gostovanja u zagrebačkom kazalištu, gdje mu je, nakon uspjele režije Lovričevih »Zena«, bio ponudjen angažman. »Nažalost, — kaže nam Delak, — nisam se mogao odazvati toj laskavoj ponudi pošto sam već ranije potpisao ugovor s Narodnim pozorištem u Skoplju, tako da ove sezone mogu u Zagrebu raditi samo četiri mjeseca«.

U Skoplju među ostalim postavio je Delak »Magdu« i praižvedbu Jevtičevog »Dečka na snu«, koje je predstavio zabilježila i komentirala i sva beograd-ska štampa. Te predstave su postavljene na posve moderan način, popraćene filmom i glazbom. Sada u Zagrebu postavlja Delak dramu »Pomama« od mladog francuskog autora Charles de Peyret-Chappuiss. Premijera tog komada bit će 30. o. mj. a već je počeo i sa probama Molnarove posljednje komedije »Dallia«.

Na pitanje da li imade u nacrtu opet nešto nova, što bi moglo interesirati i naše čitaoce, Delak nam je odgovorio: »Dakako, — operu. To jest, napisao sam operni libreto po motivima Cankarove novele »Sluga Jernej«.

Ni jedno djelo slovenske literature nije imalo u svijetu toliko uspjeha kao novela Ivana Cankara »Sluga Jernej i njegovo pravo«. Ovu novelu je Cankar napisao umjesto izbornog proglašenja kad se kandidirao za poslanika na socijalističkoj listi u Sloveniji. Cankar je na tim izborima propao, ali je zato ostavio djelo kapitalne vrijednosti. Napisano jednostavno, ali uvjerljivo realistički i bez namještenih kombinacija i zapleta, krvava Jernejeva povijest osvojila je čitalačku publiku i uskoro izašla iz uskih granica Slovenije.

Tako danas nema ni jednog kulturnog jezika na koji nije Cankareva pri-povijest prevedena. Puna realnih scena, aktualnih i životnih obrata, pri-povijetka daje odlične mogućnosti za dramatizaciju. I zato nije čudo što je već nekoliko puta pokušano da se prenese na pozornicu. Prvu dramatizaciju je izveo režiser Skrbinišek. No ta dramatizacija nije uspjela, jer se htjelo od Jerneja da stvori tip ludjaka, a ne borca.

1932. godine je istu stvar dramatizovao Ferdo Delak, koji je uspio da Cankarevo djelo u potpunosti prenese na daske, a da ono pri tom ne izgubi ništa od svoje svježine i karakterističnosti. Delakova drama je uskoro osvojila sve slovenske pozornice. Odmah je prevedena na hrvatski, francuski i njemački jezik kao i na esperanto.

Od drame se je prešlo na operu. Prvi pokušaj komponovanja »Sluge Jerneja« učinio je poznati češki kompozitor Mahovsky. Njegova opera je odlično uspjela u Čehoslovačkoj, a bila je davana i u Ljubljani s velikim uspjehom, zahvaljujući originalnoj Delakovoj režiji. Zatim je nekoliko stranih kompozitora pokušalo izvesti istu stvar. Od domaćih je prvi pokušao Matija Bravničar, istaknuti slovenski kompozitor modernista, koji je komponirao »Slugu Jerneja« po specijalnom izradjenom Delakovom libretu. Delak je napisao libreto u sedam slika i postavio ga tako, da se može davati i kao radio opera i kao kantata u koncertnoj dvorani, pa i kao horska opera u kazalištu. Sva akcija opere temelji se na pokretima, na dinamičnom pjevačkom i na muzičkom, a po-red akustičkog momenta igraju veoma važnu ulogu pokreti zbora. Za radio

HA:

„ISTRA SE MIJENJA“

U početku napominjemo da je Miho Kravac napisao i feljton o srednjoj Istri, ali ga nismo mogli tada objaviti. Auktor ovog članka predlaže nam da bi pod gornjim naslovom otvorili stalnu rubriku u našem listu. U tu rubriku bi dolazile vijesti, pisma, članci, statistike itd., koji bi tretirali problem promjena koje se zbivaju danas u Istri na svim poljima: gospodarskom, socijalnom, kulturnom, etničkom itd.

Smatrajući taj prijedlog odličnim, otvaramo današnjim brojem tu rubriku i molimo čitatelje da bi u njoj saradivali slanjem vijesti, pisama i slično iz čega bi se mogle uočiti promjene koje se zbivaju u Istri i što bi služilo kasnije i kao gradja za kakovu studiju o tom pitanju.

UREDNIŠTVO

Priloženo pismo* i kratki osvrt na nj trebali bi dati sitnu sličicu kako su naši ljudi srednje Istre otporni, kako su se u borbi za život snažno trgnuli.

U par godina instinktivno preorijentiraju svoju proizvodnju. Iz ekstenzivnih stočarata nastoje svim snagama da obraduju najmodernije zemlju. Iz naturalnog gospodarstva, prelaze u novčano. U eri poljoprivredne krize to im ide na uštrb.

U svemu tome ima velikih teškoća, ali i jedna apsolutna volja da svaki lično sam osigura život svojim i sebi. Sve nekadašnje neodređene iluzije u nekakova hipotetska spasenja su utrula. Stapa se sa zemljom i neumorno, pretjerano radi onu tako škrtu zemlju. Radi mnogo, ali sve je to lih za golo održanje i da ga ne »poreno van s kuće«.

Pišeno na 23. 10. 38.

Dragi brate javiti dasko dobili tvoje pismo i sanga dobro razumio javiti dasko učinili vina više nego lani trukinjo smo pobrali ali nje je malo manje nego lani alipak čemo imat za dosta tvoj zaprodati. Kumpira je isto prilično javiti da još nismo porali kupilismo petsto kila umetnog gnoja ali to je malo morase po malo kakose more a morali bimo za popravu jeno deset ali pače biti kako i slava kako je bilo neka bude ali moralo bise nego je drah je fosfat po 35,50 onaj srednja vrs onaj bolji po 38 a čanami de po 100 lira solfatoamoniko po 170 ti končim moralo bi se mešat više vrsti skupa fosfor i čanami i potašo a ja mislin malo pognojiti sa domaćim gnojem idase hiti malo fosfora paje dobro akasnije mora se malo soli ato se zove nitrato di kalčito ili nitrato di soda ma to dojde sejna stvar samo jena od druge ima više azota i dušika, draga bračo dobro smo se počeli razumet va de lo ali moči fali dabi bili delali naši stariji kako se dela sada dokle je bilo sve skupa cijela kampanja bi bili mogli bi go-spoda bise bilo maglo delat do 100 kvintali intradi a pedaset prodatat to bi bilo lačno.

Kada san govori oca dabi trebe i tako ali ovako a otac mije govori ati bi zanovita tibiš panovo tibišav drugajče a sada kada se bere se smehlja igovori ja hvala bogu ja taput ja ajavin vama dajasan jako zadovoljan alisan čuda puti i jedan sam nase kada san mučan kada mi niki niti pomoć poloviti.

Rada bih da moremo malo govorit usmeno ane samo napismo jerbo pismo je dobro ali usta so usta pa se bolje čovjek osvedoči. Mali zvanic se skrbu zavas idate poč ion vajugoslavijo videt barbi.

Otac kaže daneka molite boga kada imate lačno ali vine hote za njm da on govori ajavan moran pisat zazgodit

Boh Veselo

Još jedan kratak odlomak iz jednog pisma.

»Sada mislimo kupit železni vrganj koji oređuda bolje nego onaj starinski taj vrganj je kao i plug samo nema kola a ore isto dobro zašto oranje je prvi fundamenat apostrije so gnojiva i druge stvari što treba«

Ovo pismo ne bi trebalo komentara, barem ne za onoga koji pozna odnosno za onoga koji je poznavao srednju Istru prije ili poslije svjetskog rata. Taj će znati kako je seljak srednje Istre u stvari dosta radio, ali primitivno i ekstenzivno.

Par riječi bit će potrebno onima koji ne poznaju seljačka gospodarstva srednje Istre i našim najmlađima koji su se rodili u Jugoslaviji a zanimaju se za Istru.

Naši su seljaci u nestašici zbog nerodnih godina, pretjeranih plaćila i krize naprije oborili ono malo drveća što su imali. Danas seljak srednje Istre znađe točno koliko »du«

* Naslov feljtona što je pisao g. Miho Kravac u »Istri« u nastavcima.

* To pismo je napisao seljak iz srednje Istre 32. god. star sa četvero djece i starim roditeljima. Živi na malom posjedu, zadužen. Može držati slabi »paric govoda« — ta je mjera najtočnija za gospodarsko stanje seljačkog posjeda onoga kraja.

operu spiker nagovještava situacije i veze između pojedinih slika. Spiker se također javlja i na koncertu, samo se tu njegova uloga shvaća kao melodramska pregrada između jedne i druge slike, dok u kazalištu on ima ulogu filma i projekcija modernog teatra. Narocita muzicka plastika kod radio opere veže slušaoca sa akustičnim momentom.

Ovdje je taj momenat toliko jak da na pozornici dolazi do potpunog izražaja plastika pokretnog zbora. Lica su muzički plastično izradjena, a role muzički karakterizovane do najvećih mogućnosti. Tako je Jernej psihološka tvorina razočaranog buntovnika, dok je

bi« još ima na kojoj parceli. O »dubima« govori barem s tolikim pietetom kao o bratu ili ocu koji je pao u ratu.

Budući da je bilo malo dubi, to su ih brzo posjekli.

Materijalne teškoće ne prestaju, pomoći ni od kuda. Oni što su uspjeli zadržati golu zemlju vidjeli su jedini spas u zemlji. Povećavaju površinu obradive zemlje preoravajući pašnjake i livade. I tu su došli brzo na kraj kao i s dubima. Nije bilo mnogo prikladne zemlje (takozvane trdine) koja bi se mogla preoravati.

Paralelno s time ljudi imaju sve manje domaćih životinja. U sušnim godinama otišlo je blago za svakog. Bilo je vrijeme kada je jedna krava koštala samo par stotina lira. Taj manjak se neće skoro nadoknaditi.

Tu se bila znojna i gladna borba za opstanak. Istarski kamen je tvrd i oštar, ali seljaci su se pokazali još tvrdijima. Svladavaju kamen, kopaju zemlju. U nastale rupe (jame) trpaju kamenje a »kravice« zemljorazvoze. To je svake zime melioracija kamionog tla. Paralelno s time ide i intenzivnija obrada zemlje. Sije se više pšenice, koju lakše unovčuju. Pšenica se sije u redove mašinom ili po špagi i dva puta okopava prije žetve. Prihod zadovoljava. Pokušava se umjetnim gnojivima, zemlja se bolje ore, ima i uspjeha. Tu je čvrstina našeg čovjeka. Proizvodni za tržište. Svršivši vršenje prodaje pšenici koliko mu je potrebno da podmiri porez i najnužnije u kući.

Fašistički režim nije zaštitio seljaka unatoč staleškom uređenju države jer je seljak u augustu predavao 100 kg pšenice za 100 do 110 lira, da slijedeće godine u maju kupi za istu cijenu 100 kg kukuruza. Trgovci su davali kukuruz za pšenicu. To su monstruozno paradoksnu zakoni — a ipak.

Kako se ranije radilo lijepo kaže u pismu »ali je bilo toliko da se nije bilo lačno«. Da se je krenulo novim, intenzivnijim načinom obradivanja, zasluga je uglavnom mlađih ljudi. »Kada san govori oca dabi trebe i tako ali ovako a otac mije govori ati bi zanovita tibiš panovo tibišav drugajče«. Okorjeli konzervativizam popušta pred očitim razlozima: »A sada kade se bere se smehlja i govori ja hvala bogu ja taput ja.«

Taj »se smehlja« sadrži tako mnogo. Tu je radost, ali tuga, stidljiva radost, još daleko od veselja, taj »se smehlja« sadrži u sebi i jedan mali »mea culpa« kao i priznanje napretku i nastojanju mlađega, a to je dosta neugodni proces.

Nemojte misliti da je svako uspio u tim nastojanjima. Ima mnogo bezimernih heroja rada kojima će jedna sretna generacija podići spomenik s elegičnim natpisom. To su oni koji su se toliko rvali s kamenjem čepkajući »kravice« ispod njega, tvrdoglave vjere u sebe i zemlju da će nahraniti svoje i sebe. Iznemogli od truda i jetike postali su nepomični. Pali su.

Ozbiljna zapreka intenzivnom teženju zemlje jest nedostatak radne stoke. Mnoge su kuće ostale bez radne stoke i do danas je nisu nabavile. Njihova orijentacija u intenziviranju obrade zemlje je iluzorna. Tek u novije vrijeme dobili su neku mogućnost zarade u krapanjskom ugljenokopu, gdje se radi pod vrlo nepovoljnim prilikama. Od tih sitnih zarada plaćaju rate i odgađaju dražbu imanja.

Takovo odupiranje gospodarskoj i biološkoj propasti jest herojsko. Toj silnoj biološkoj snazi koja to izdržava moramo se diviti. Seljak ulaže preko svojih snaga da ostane gdje jest, da se održi kao jedinka i skupina. Neki podliježu u borbi, ali većina za sada svladava sve ogromne teškoće sa zadnjim snagama i kroči dalje.

Svi ti naponi očigledno donose ljudima naglu istrošenost, smanjenu otpornost prema bolestima i mnoga organska oboljenja. Ne preostaje neki višak kojim bi se život učinio udobnijim i lagodnijim. Taj tempo rada je po patološkoj fiziologiji identičan pojmu groznice (febre). Dokle će to tako? Kakove posljedice može to trajno grozničavo stanje imati na potomstvo? Tim problemom ćemo se jednom zgodom morati pozabaviti.

Gostačev tip vagabunda, ipak u pozitivnijem smislu, sa izvjesnim primjenama roditeljskog cinizma u pokretu i govoru. Od istaknutijih mjesta treba pomenuti »Oče naš«, skoro sva Jernejeva razglabanja i napet svršetak, koji zvuči u simfonijskoj slici zamišljenog požara.

— A gdje i kada će ta opera biti davana? »Koliko su me obavijestili, biti će premijera u februaru na ljubljanskoj operi. A poslije premijere možemo opet razgovarati o nečem novom«.

I s time ostavljamo vedroga Delaka, koji se žuri među kulise da nadoknadi izgubljeno vrijeme

CVRČKI

Kad je jedanput doša u naše selo jedan tudeško i čuja prvi put u življenju cvrčka, pita je ča to dela »čili-zil-zil«, a mi smo se dica nasmejali i rekli »Boga znate, da su to cvrčki«. Morali smo mu he nikoliko vloviti, a on he je zapra u škatulu kako da je bogzna ča dobija.

I kadi he sve ni bilo. Na saken jasenu po naših boškah čičkali su po cile dane kad bi njih sunce uprio u zadnji kraj. Po cile dane su tako kantevali dokle su kosci kosili travu i pomalo šnjima zajedno bugarili. I ča je sunce jače peklo oni su mali veći gušt kantati. Kad bi se sunce skrilo za oblak, frmali bi se i čekali dokle jopet prosviti. Moja baba je gorevala da priz sunca nimaju nine foze kuraja, ni moči. A ča idu — san pita babu kad se he nikad ne vidi da jidu. Baba mi je rekla da z onin sojin kljunon vade iz drva slatku vodu i ono jidu. Bilo he je i po kleni, murvah i braj dah. Najprvo su došli kusi, ladruni i keabri, pak za njima kad je žito počelo suriti i trava bila za kositi, cvrčki. I dokle su stariji delali u braj dah, plivili je li škicali, mi smo se šegali ud jene jame do druge, spuštali pomalo klene i jasene starih brajad sve do zemlje pak smo naglo rinuli granu, a oni bi brižni već ud jedan ustali na zemlji, pak smo se mi s njima igrali. Valjali smo he po rukah da bolje čvrče, a njih je brižne bolilo i mučili su se kako bi se ča prvo ud nas uslobodili. Nike pute su nan i vrnuli, samo bi nas malo pomočili i zletili na drugi klen je li jasen. Nisu bili svi jedan kakoj drugi. Niki su bili kakoj grane ud jasena i klena z velikima oči i lipih kril, drugi su bili jopet crlenkasti i takovih je najveće bilo po velikih drvi, a čuda he je buževalo u Raši. Bili su mali, lipi i crlenkasti i volili su se držati visoko po granah ud debli. Do njih mi dica nismo mogli tako lako dojtj pak smo he z gratami gonili, a oni su samo poštropili i udletili. Najveći nepreteljli spalidicu bili su njim i tiči. Kad bi sunce pomalo padalo vu more i crlenilo se kakoj voganj, oni bi umukli, ma bistrone oku tičjen već ud jedan ni moga vujtiti! Naš svit je volija soje čvrčke ni he ni mrzija, ni kleja. Nikako se je laglje delalo kad su oni čvrčali. Samo se je gorevalo da ča biti velika suša kad he je čuda bilo. Kad smo žensku ulovili, puštili smo je neka uzletj kamo ča, aš ona ni čvrčala. Pravo po muškardinski muž kanta, a žena dela drugo delo. Nike pute smo he pune žepu ud brgeš donili doma, pak ko smo he zabili i zaspali, oni su ujutro kad je sunce zašlo, zašli sami iz brgeš i zletili priko brkuna.

Brižni naši čvrčki! Jedan zrman mi je povida da drugo ne čvrče jako, aš da nimaju na čen stati, kleni, jaseni, hrast, mandule i sve ča je bilo za goriti, gorevaju da su posikli zrmani z priko mora. I tako te se brižni čvrčki morati zatrti, aš ko je istina ča je rekla moja baba, nete imati ni ča jisti, ni na čen stati...

Prikodražan

NAJSJEVERNIJI
ISTARSKI GROB

Na ledenom ostrvu groenladskog mora, Jan Maynu, leži u približnom geografičkom položaju: 71° sjeverne širine, a 8° 31' zapadne dužine od Greenwicha. bez sumnje najsjeverniji nama poznati hrvatski grob. Grob je to mornara Tome Viškovića-Sarle iz mjesta Vlahova, kraj Labina u Istri, koji kao član austrijske polarno-metereološke ekspedicije pogibe na toj samotnoj grudi »ultima Thulae« u vršenju svojih dužnosti. Francuski ratni brod istraživač »La Manche« pohodio je god. 1892-93 i taj otočić, pa je sve što su naši tamo ostavili — kuća, šatora, živeža itd., našao u dobrom stanju. Križ na grobnom humku našeg zemljaka svalio se je ponešto: no sam grob ostao je neštećen unatoč pokušajima polarnih lisica, željnih dokopati se rujući lešine: spriječavše ih u tom silno bazaltno kamenje, koje ogradiju i čuva ovo groblje od svakog izvanjskog uticaja.

Bog dao, i smrtni ostaci tog istarskog Hrvata uživali i nadalje ničim neuznemirivani pokoj u toj tuđoj, dalekoj zemlji.

(»Vijenac« god. 1895).

KO JE KRIV ZA
»CAPORETTO«?

»Popolo di Trieste« od 15. o. mj. donosi pod naslovom: Židovska internacionala je provocirala »Caporetto«, ovu noticu:

»Rimska revija »Rassegna Nazionale« donosi u svome decembarskome broju interesantan članak svoga direktora, u kojem se jasno dokumentirano dokazuje, kako poraz kod »Caporetta« nije bio posljedica griješke vojnog karaktera, već je taj poraz skrivilo izdajstvo židovske internacionala. Tu se potajice kako je baš židovska internacionala izazvala svjetski konflikt oboružavši ruku ubojci nadvojvode Franca Ferdinanda — student Princip je bio uostalom Židov — sa ciljem da slomi njemački narod silom koalicije (narod) i da talijanski postane njihov »duševni rob«.

Autor nadalje iznosi dramatične podatke pune aktualnosti, koji su konačno opovrgli brbljanje Lloyd Georgea, kao tvrdoglavo odbijanje Francuske i Engleske da priznaju obzeze sankcionirane u Londonskom paktu, usupčivši se iza pretsjednika Wilsona, koji je bio sredstvo židovske internacionala«.

NAŠI POKOJNI

† ANTON BOGATEC

Sv. Križ pri Trstu dec. 1938. — Poročali smo že o teški nezgodi, ki je zadela pred tremi tedni našega vaščana 37 letnega Antona Bogatec na delu v tržaški ladjedelnici. Pretekli teden 1. decembra se mu je stanje še vsled nastale pljučnice tako poslabšalo, da je izrazil željo, da bi rad izpolnil obljubo, ki je dal svoji zaročenki Idi Bogatec. Še v isti noči je duhovnik bolnice, kjer leži že tri tedne težko poškodovani Anton, oba združil v zakon med splošno ginjenostjo navzočih staršev in prijateljev in med vročimi željami za srečno ozdravitev novoporočenca, ki pa je v kljub vsem prizadevanjem zdravnikov da bi ga ohranili pri življenju že v jutranjih urah med strašnimi mukami podlegel poškodbam.

Pokojnik je bil zaveden mladenci, član naših razpuščenih kulturnih društev in dober član cerkvenega pevskega zbora, bil je splošno priljubljen kar je pričal njegov pogreb. Cela vas ga je spremljala na njegovi zadnji poti, mnogo okoličanov in večje število njegovih sotrpinov iz ladjedelnice. Dekleta v narodnih nošah so nosile obilo podarjenega cvetja in vencev. Tovariši in tovarišice v zboru, ki ne bodo svojega dobrega Toneta nikdar pozabili so mu s solzami zapeli doma in v cerkvi v slovo med splošnim ihtenjem navzočih posebno njegovih dragih.

Hudo prizadetim staršem, ki jim je bil pokojni Tone glavna opora in neutolažljivi vdovi izrekamo naše iskreno sožalje.

Dragi Tone, mi ki smo te radi imeli in te videli tako težko umirati, ker umreti težko ni, pustiti nade to boli, ti bomo ohranili večni blag spomin. Počivaj v miru!

Avtomobilska nesreča pri Štorjah

Trst, dec. 1938. Dne 14 o. mj. popolne se je pri Štorjah zgodila težja avtomobilska nesreča, ki jo je zakrivila krava. 29-letni Albert Poklaj je šofiral popolnoma nov avtomobil v katerem je sedel 24-letni Gino Gradenigo, podpornik iz Firenc. Vozil je s prejšnjo brzi- no po asfaltirani cesti proti Postojni. Ko je bil blizu Štorij, se je nenadoma pojavila na cesti krava, zaradi katere je šofer napravil oster ovinek, da se ji izogne. Zaradi velike brzine je avto odletel v zid in se popolnoma razbil. Šofer si je zlomil levo roko, a poročnik je bil težje ranjen po vsem telesu.

Senator Pitacco o bojih za tržako univerzo

V jesenskem zasedanju italijanskega senata se je bivši župan in sedanji senator zahvalil vladi in Mussoliniju za univerzo, ki jo je dobil v letošnjem letu Trst. V svojem dolgem govoru je rekapituliral vse zahteve za italijansko univerzo v Trstu, ki so jo zahtevali Italijani še pod bivšo Avstrijo. Sedanji vladi se je zahvalil za to novo pridobitev Trsta.

Pastirček padel v prepad

Pretekli teden, ko je pojenjal dež, je pastirček Josip Žerjal, star 8 let iz Boršta pri Trstu, na očetov poziv odgnal ovce na pašo. Dve mladi ovčici pa je imel privezani za vrh, da se ne bi oddaljili preveč od drugih. To ga je stalo skoro življenje. Ovčici sta fanta vlekli tja, ker je bilo največ trave, a te je bilo največ na robu prepada. Bil je siguren za sebe in se podal na malo strmino nad prepadom, tako da sta mogli ovčici doseči travo. Toda zaradi dežja je bila zemlja zarahljana in splozka. Fantku se je spodrsnulo in v prepad je nenkrat zdrknila cela trojica. Kmetije, ki so bili na drugi strani, so dobro videli nesrečo in kako se je fantek v zadnjem obup-

DROBIŽ

— Dolina. — Ko je prišel ponoči 52-letni Anton Mikol, pijan domov, se je v takem stanju zaradi malenkosti razsrdil nad 84-letnim očetom Ivanom vsled nekaj besed. V pijanosti je Anton zagnal kamen očetu na nogo in ga lažje ranil. Sedaj se je moral pred sodniki zagovarjati za nelepo dejanje. Obsodili so ga na tri mesece zapora in 15 dni z vsemi olajšavami.

— Jamlje. — V tukajšnji kotlini so razširili posejano zemljišče. Prekopali so precej zemlje tja do Brestovice, kjer je prejšnje grmičevje. Obetajo si, da bo tukaj dober pridelek žita, posebno še, ker je kraj precej obvarovan pred burjo.

— Opčine. — Z vozička je padel 33-letni Čuk Rafael, ko je delal na železniški progi pri Opčinah in se ranil po nogah in levem boku.

— Rihemberk. — V Gorici je umrl za posledicami hude operacije posestnik Ivan Turk iz Rihemberka. Pokojnik je daleč na okrog slovel po svojem kremenitem značaju in umnem gospodarstvu. Bodi mu ohranjen časten spomin!

Trst. — 33-letni Alojz Pipan je bil pred sodiščem obsojen na 1 leto, 1 mesec in 15 dni zapora ter 1200 lir denarne kazni. To težko kazen je dobil, ker je ukradel z mostiča za ladje nekoliko medenastih plošč in jih potem prodal starinarju. Tudi starinarja so obsodili na 300 lir denarne kazni, kar pa mu ne bodo vpisali v kazenski list.

Trst. — Umrli so: Minič Antonija 72 let, Sancin por. Fonžari Karmela 33, Savarin Andrej 31, Ivančič Marija 27, Pižmot vd. Kovač Frančiška 85, Ortman por. Koloper Frančiška 62, Rubeša Anton 62, Semek vd. Seukovt Uršula 72, Likof Alojz 57.

PREMANTURA

Linorez

NOVI ZAKON O BRAKU U ITALIJI

Gazzetta Ufficiale broj 264 od 19 uov. o. g. str. 4794 donosi tekst novog fašističkog zakona o čuvanju talijanske rase. (Regio decreto — legge od 17 nov. br. 1728). Donosimo u prijevodu one pasuse koji se odnose na brak između talijanskog državljanina arijske rase s osobom druge rase, jer bi taj zakon mogao imati posljedica i za mnoge emigrante:

Samo je jedan
Arctic

Mobiloil Arctic

† FRANCE PODBERŠEK

Društvo »Soča« u Ljubljani naznanja žalostno vest, da je umrl član, odbornik in zastavonoša g. France Podberšek, železnički upokojenec. Pogreb se je vršil 12. t. m. Dobrega in zvestega tovariša so spremili od zadnji poti na pokopališče pri Sv. Križu številni člani našega društva, prijatelji, znanci in sorodniki. — Preostalih naše iskreno sožalje.

Smrtna kosa

Sl. Brod, dec. 1938. Dne 13 o. mj. nakon, duge i teške bolesti, preminula je supruga našega emigranta Brajković Martina, rodom iz Trviža. Suprugu i djeci naše sauešće.

Odbor

Smrt pod vozom

Trst, dec. 1938. — Pod voz je prišiel v Trstu, kamor je šiel po opravkih, 30-letni kolar Teodor Brajko iz Dan pri Novem gradu v Istri. Ko je prekoracil ulico, se je nesrečni Brajko naenkrat znašel pred vozom, v katerega je bil vprežen konj. V hipu sta ga konja podrla na tla, tako da je z veliko silo priletel ob rob pločnika, ob katerega se je vdariš s kolenom. Udarec je bil tako močan, da mu je razbilo na kosti v kolenu na več krajih. Rešilni avto ga je takoj odpeljal v bolnišnico, kjer je nesrečni Brajko nenadoma umrl. Rana se je komplicirala in povzročila s tem naglo smrt.

PROPAGANDNI ODESK V MARIBORU, želi vsem čitateljem časopisa Istre vsele božične praznike in srečno Novo leto.

— Nansenov institut bo končal poslovanje. Kakor je znano je dobil letošnjo nagrado za mir Nansenov mednarodni institut, ki deluje pod pokroviteljstvom Društva narodov od 1. 1930 in skrbi za politične begunce. Institut je ustanovil znani raziskovalec Nansen. Institut je deloval uspešno skozi vseh 8 let in nudil pomoč marsikateri žrtvi poveljnega političnega stajanja. Ta institut bo po sklopu seje Društva narodov prenehal delovati z letošnjim 31. decembrom. Njegovo vlogo bo prevzel visoki komisariat za begunce, ki bo imel sedež v Londonu. — (Agis).

nem naporu prijemal za vrv in tako potegnil za seboj še ovčici.

Hitro so obvestili karabinerje, ki so poklicali rešilno postajo. Z veliko muko so se lotili reševanja. Reševalci so se po vrvi spustili v prepad, kjer so našli dečka v nezavesti, obe ovčici pa sta bili mrtvi. V bolnišnici so zdravniki ugotovili, da ima pastirček počene senčne kosti, pretresene možgane in zelo težke notarnje poškodbe. Izjavili so, da imajo zelo malo upanja, da bi ga rešili.

V TRSTU SO IZDALI 1. 1937. 12 MILJONOV LIR ZA NOVE SOLE

Trst, dec. 1938. — V Trstu imajo, kakor piše »Piccolo«, že skoraj kar preveč sol ali kakor se izraža več kot dovolj. Šolski problem je v zadnjih letih zavzel velike postavke v mestnem proračunu. Tako so sedaj vse srednje in nižje šole s higijenskega stališča prav dobre in popolne. Za nove šole, razna popravila in obnove je bilo izdanih 12 milijonov lir. V 1. 1937 so bile zgrajene: nova zgradba gimnazije »Dante Alighieri« na prostoru nekdanje Oberdankove kasarne, nova šola pri Sv. Alojziju in dve poslopji eno na Vrđeli in eno v Škednju, zvišano je bilo šolsko poslopje na Proseku in šola na Opčinah, razširjena je bila šola v Rojanu, in kupljena ter preurejena je bila stavba za šolo pri Sv. Ani.

— Trst dobi, kot prvo mesto v Italiji elektro-avtomatičen vodič. V najkrajšem času bodo v Trstu zaključena dela na ureditvi posebne avtomatične postajice, ki bo služila kot vodič po mestu. Postajica bo urejena tako, da bo na veliki ploskvi zarisani tloris Trsta, ki bo imel na važnejših mestih vdelane majhne žarnice. Na pritisk na gumb, ki naj bi nam dal potrebna navodila, se bo užgala na tlorisu mesta mala žarnica, istočasno pa se bo posvetila majhna omarica, v kateri se bo pokazal poseben napis, iz katerega bodo razvidni vsi potrebni podatki, kako pridemo do zaželjenega kraja in kaj je vse v njegovi okolici zanimivega... Slične aparate imajo do sedaj zlasti v Nemčiji in po drugih velikih mestih. Aparat bo na pritisk na določene gumb pokazal n. pr. odhod parnikov, letal, muzeje, urade, hotele itd. Tržaški aparat bo imel okoli 1.800 žarnic, ter se bo iz njega izvedelo lahko okoli 500 informacij. Delo pri tej napravi izvršujejo nemški inženirji. — (Agis).

— Trst. — V Port Saidu se je ranil na parniku Andrej Valčić, star 28 let iz Pulja. Prepeljali so ga v Trst.

— Trst. — Pri delu se je ranil 35-letni delavec Alojz Žagar. Dobil je veliko rano na nogi. Odpeljali so ga v bolnišnico.

— Trst. — Težko se je ranila 18-letna Roza Oblat iz Rocola, ko je padla s kolesa. Z obrazom je zadela ob cestni kamen, se ranila na čelu in po obrazu ter si zlomila desno roko.

— Trst. — Ker je ukradel to poletje 25 »angurij« je bil 35-letni Karl Sulčić obsojen na 10 mesecev zapora in 1000 lir denarne kazni.

— Trst. — V Genovi so obsodili Angleža Jurja De Lengerke rojenega v Trstu in večjo grupo trgovcev med njimi tudi nekaj Židov, ki so tihotapili tujo valuto v Italijo, na skupno vsoto 2.600.000 lir den. kazni ter 399.000 lir taks.

— Trst. — V težkem stanju so pripeljali v bolnišnico 32-letno Emilijo Škerlevaj, ki je padla z okna na cesto. Čeprav je bilo okno visoko samo 2 metra je Škerlevajeva dobila zelo teške notarnje poškodbe, tako da zdravniki dvomijo, da bi jo mogli ohraniti pri življenju.

Glava I. — član 1.

Brak između talijanskog državljanina arijske rase i osobe koja pripada drugoj rasi zabranjen je. Brak sklopljen u suprotnosti s ovim dekretom ne važi.

Čl. 2. — Bez obzira na čl. 1, brak između talijanskog državljanina i osobe strane narodnosti podvrgnut je prethodnom odobrenju ministra unutrašnjih poslova.

Prekršitelji kažnjavaju se zatvorom do tri mjeseca i globom do deset hiljada lira.

Čl. 3. — Bez obzira na zabranu iz člana 1, službenici državne civilne i vojne administracije, službenici organizacija Nacionalne fašističke stranke i organizacija koje su od nje kontrolirane, službenici pokrajinskih administracija, općina, poludržavnih organizacija, sindikalnih saveza i kolateralnih ustanova ne mogu sklopiti brak s osobama strane narodnosti. Gdje se ne budu aplicirale sankcije predviđene u čl. 2, prekršitelji ove zabrane izgubit će službu i čin.

Čl. 4. — Obzirom na primjenu čl. 2 i 3, Talijani koji nisu »regnicoli« ne smatraju se strancima.

Glava II. — Prelazne i konačne odredbe.

Čl. 18. — Za period od tri mjeseca od dana kada ovaj dekret stupi na snagu, data je mogućnost ministru unutrašnjih

Mobil FREEZONE

SPRIJEČAVA ZALEĐIVANJE U HLADNJAKU!

Uputa za miješanje, potvrđena nalazom Fizikalno-Kemijskog Instituta u Zagrebu, kod preprodavalaca.

Trst. — Zaradi splava je bila aretirana Antonija Stančić por. Donadoni. Z njo so aretirali še dve drugi ženski.

— Tržič. — Duhovnik Fausto Domini, koadiutor v Tržiču, je bil kaznovan na 9 mesecev zapora pogojno zaradi žaljenja oblasti.

poslova, saslušavši mjerodavni uređ, da oslobodi, u specijalnim slučajevima, od zabrane iz člana 3 činovnike koji imaju namjeru da sklope brak sa stranom osobom arijske rase.

N. N. SUŠAK
Rezervirano

Naša trgovina z Italijo

Ljubljana, decembra 1938: — (Agis) — V zvezi z različnimi mednarodnimi dogodki, se je v letošnjem letu precej spremenila gospodarska struktura v mednarodnem prometu raznih držav. Na Jugoslavijo in Italijo je brez dvoma najbolj uplivala priključitev Avstrije k Nemčiji. Od tega dogodka se je pričakovalo, da bo postala Jugoslavija važno izvozno tržišče za Italijo. Ta pričakovanja, pa se niso v polni meri uresničila.

Po statistikah lahko razvidimo, da je n. pr. naš izvoz lesa, ki je bil v Italijo vedno zelo velik, precej padel in da je daleč pod stanjem, ko je bila tudi Avstrija izvoznik lesa za Italijo. Tako vidimo, da je bilo v letu 1935 izvoženega v Italijo za 212.6 milj. din lesa, leta 1936 14.3, (t. j. leto sankcij), 1937 98.1, letos pa v prvi polovici leta za 83.2 milj. dinarjev. Številke veljajo za prvo polovico vsakega leta. Po izgledih bo letošnji izvoz lesa v Italijo za 25% manjši kot lani, zlasti velja to za stavebni les. Pri izvozu lesa je najbolj prizadeta Slovenija, ki naj bi, kot najbližja pokrajina Jugoslavije, izvažala glavni del tega trgovinskega artikla.

Pa tudi glede ostalih izvoznih artiklov, ni naša trgovina mogla beležiti letos pozitivnega stanja. Nasprotno, pokazal se je celo na naši strani negativni saldo in sicer za prvo leto v znesku 32.554.000 lir tako, da smo uvozili mi iz Italije za 110.970.000 lir, izvozili pa v Italijo za 78.416.000 lir. Naša trgovina z Italijo je bila vedno visoko aktivna in Italija je bila do sedaj vedno naš najvažnejši izvoznik. Letošnja trgovinska bilanca kaže popolnoma nasprotno stanje in jo vsekakor ne moremo biti veseli.

Kje naj iščemo vzrokov temu pojavu? Predvsem je Italija uvedla, kakor tudi Nemčija, takozvani sistem uvoznih dovoljenj, tako, da beleži lahko radi te vodene zunanje trgovine, vedno aktivno bilanco. Poleg tega je uvedla sistem uvoza le določenih količin posameznega blaga iz raznih držav, tako n. pr. živine in živilorejskih produktov.

Drugi razlog, ki vodi Italijo, da vlada sama urejuje ves zunanji trgovinski promet leži v vprašanju njene gospodarske politike, ki zasleduje avtarkične cilje. Država naj kolikor mogoče sama krije svoje potrebe. Ta program se izvaja dosledno in strogo in na to mora naše gospodarstvo računati. S tem trpi pri nas največ Slovenija, ki je pričakovala, po ureditvi prijateljskih odnosov, da se bo njen izvoz v Italijo dvignil in se tako njeno gospodarsko stanje zboljšalo.

ITALIJA IN FRANCIJA STA V SVOJIM PRORAČUNIH DOLOČILI OKROG 60 MILIJARD V VOJNE NAMENE

Na italijanski ministrski seji v Rimu je bil odobren novi proračun za leto 1939/40, ki je tako-le razdeljen:

finančno ministstvo	11.820.903.405.50
pravosodno ministstvo	527.031.000.00
kolonijalno ministstvo	1.896.859.268.33
naučno ministstvo	2.025.966.672.60
notranje ministstvo	347.640.524.00
ministvo javnih del	1.458.118.350.00
prometno ministstvo	793.471.093.83
vojno ministstvo	3.406.041.000.00
min. vojne mornarice	2.703.657.809.00
zračnoletno ministstvo	2.165.060.000.00
poljedelsko ministstvo	976.469.983.00
min. za korporacije	283.270.704.80
za ljudsko kulturo	108.398.000.00
za valutne razlike	26.584.500.00

Skupni izdatki znašajo torej 29.316.008.926.05 a dohodki 24.561.002.224.93 primanjkljaj pa 4.755.006.711.12

Za nadaljevanje in pospeševanje oborožitve je bilo določenih 10 milijard lir. Ministrski svet ugotavlja, da je to neobhodno nujnosti zaradi današnjega položaja. Stroški za vojne zadeve znašajo po gornjem proračunu 8.274.6 milijonov kar je za 2.475.7 milijonov več kakor v prejšnjem proračunu. Ta presežek je prva kvota od določenih 10 milijard. Proračun za vojsko, mornarico in zrakoplovstvo je kot vidimo ogromen. To opravičujejo s tem, da se Italija ne more držati po strani v tem bistvenem vprašanju, ker druge države, ki vedno govorijo le o miru glasujejo za vojne proračune astronomične vsote. Tudi v angleških časopisih povdarjajo, da Italija z veliko močjo nadaljuje s povečanjem svoje obrambe. Tako komentirajo v italijanskih listih.

V francoskem parlamentu so postavili na dnevni red proračun za naslednjo finančno dobo. Proračun znaša 66.145 milijonov frankov (to je 88 milijard dinarjev). Poleg tega je še izredni proračun, ki bo skoraj ves namenjen oboroževanju in narodni obrambi. Ta znaša 28 milijard frankov (35 milijard dinarjev). Vojni minister je povdaril, da je danes Francija v takem položaju, da mora resno misliti na svoje meje in na svojo moč, ako se hoče uveljaviti v zunanji politiki in pa predvsem obvarovati se pred napadi.

Kakor vidimo sta samo ti dve državi votirali za vojaške namene velikanske vsote denarja, s katerim bi bilo mogoče kupiti kar cele srednje velike države!

Zavezanim očima možete kupovati Teokarović eve štofove

jer Teokarovičeva tvornica jedina jamči za kakovost, finoću i stalnost boje štofova.

Svi Teokarovičevi štofovi izradjeni su od najfinije australske vune bez ikakvih dodataka umjetnih vuna koje se sada mnogo upotrebljavaju, a izbor uzoraka i modnih boja biće za Vas ugodno iznenađenje.

Industrija vunenih tkanina
Vlada **Teokarović** i Komp.

štofovi od prave, odabrane australske vune

Tvornica: Zagreb Osijek Subotica
Prodavaonice: Jurjevićeva 4 Kapucinska 14 Karađorđev trg 8
Paraćin
Novi Sad Sarajevo Beograd i u svim većim gradovima u državi
Trg Oslobođenja 3 Strossmayerova Knez Mihajlova 35

MALE VIJESTI

— Ogromno oboroževanje, ki je pri nekih, zlasti demokratičnih državah, prišlo do izražaja v glavnem šele po sporazumu v Monakovem, zbuja razumljivo zanimanje. Tako namerava Amerika povečati svoje letalstvo v teku enega leta za 12.000 letal, Anglija pa za 5.400 letal prve linije, poleg tega pa osposobiti svojo letalsko industrijo, da bo lahko letno izdelala 40.000 letal. Anglija namerava poleg tega povečati tonazo svoje vojne mornarice. Na trditve angleške vlade, da je njeno oboroževanje predvsem defenzivnega značaja, pa odgovarja italijansko časopisje, da je to precej sumljiva trditev. »Zelo težko bo namreč angleška vlada te ogromne napore vzporedila z nedavno Chamberlainovo izjavo, v kateri je izrazil željo, da vse štiri zapadne velesile s sporazumom omeje oboroževanje«, pišejo italijanski časopisi. Brez ozira na drugo, je tako kramljanje z angleškimi načrti, predvsem podprto od pomanjkanja možnosti za primerno in učinkovito tekmovalne. (Agis.)

— Sušak namesto Trsta. Po izgonu številnih Židov iz Italije, ugotavljajo razni gospodarski listi, da bodo odslej Židje pošiljali svoje blago preko Sušaka in ne več preko Trsta. Gre tu zlasti za promet med Palestino in vzhodno ter srednjo Evropo, ki ga je doslej vsega obvladala tržaška paroplovna družba Lloyd Triestino, ki ima tudi po novi ureditvi prometa po morju v Italiji, kot svoje območje določeno sredozemsko morje, Daljni vzhod, Afriko in Avstralijo. Družba razpolaga namreč z 72 velikimi ladjami in je po velikosti druga v Italiji. — (Agis.)

— Roosevelt o narodnih manjšinah v Evropi. Kakor so poročali listi, je poklical k sebi predsednik ameriških združenih držav Roosevelt veleposlanika iz Rima in Berlina na konferenco, na kateri naj bi mu ta dva zastopnika poročala o položaju in postopanju z manjšinami v državah kjer sta gornja dva veleposlanika akreditirana. Kakor pa je razvidno iz nadaljnjih dogodkov, je ostala ta konferenca brez vsakih zunanjih posledic in ameriška vlada v tem pravcu ni podvzela nikakih korakov. Konferenca je bila za ameriškega predsednika le informativna, kar je vsekakor važno im pomembno za manjšine, ki živijo v državah omenjenih dveh veleposlanikov. — (Agis.)

— Malo je znano, da obstoja v Franciji poleg ostalih manjšin tudi bretonska manjšina, ki pa ni tako številna kot ostale. Kljub temu pa dela Francozom precej glavnic, ker je v Bretoncih močno avtonomistično gibanje. Radi se poslužujejo tudi ekstremnih akcij, kakor priča sedaj proces, ki so ga napravili poglavarju nacionalistične bretonske stranke in uredniku bretonskega avtonomističnega lista zaradi poskušanja odcepitve francoskega teritorija.

Do 31. decembra t. l. si bodo morali hišni posestniki, restavraterji, tuiskoprometna, dobrodelna in transportna društva, gledališča, advokati, zdravniki, inženjerji itd. preskrbeti protiplinske maske. Naročila bo sprejemalo društvo za narodno obrambo v Rimu. Industrijska podjetja bodo morala kupiti maske postopoma za vse osobe v roku od 10 let. Nove zgradbe bodo morale imeti od sedaj naprej tudi zavetišča proti zračnim in plinskim napadom.

MALE VESTI

Deželni rektorat v Trstu je odredil 20.000 lir za podelitev roistvenih nagrad po 300 in 500 lir za družine, ki bodo imele petega in šestega otroka v dobi od 1. januarja pa do 15. decembra 1938. Prednost imajo bivši bojevniki in člani faš. stranke.

— V okviru rasne in autarkične politike v Italiji so dobili italijanski listi, zlasti mladinski posebna navodila, po katerih ne bodo smeli prinašati inozemskih ilustracij in člankov, razen stripov Miki-Miške in ostalih Walt Disney-evih ilustracij. Ta odredba naj bi mladinskemu tisku omogočila, da bi s čim bolj dvignil v srh mladine italijansko junaštvo. — (Agis.)

— »Oltar miru«, so z velikimi ceremonijami odkrili v Rimu, kot zaključek proslav nekdanjega rimskega imperija. Proslavo je zaključila parada fašističnih udarnikov. Pripomniti bi morali, da je bila svečanost zares imponantna in da v poročilih pišejo tudi fašistični listi tako, da stavijo besedi »oltar miru« med ušesca. (Agis.)

— Tovarna umetne svile v Jugoslaviji. Velika italijanska družba za umetno svilo Snia Viscosa že delj časa proučuje možnost, kako bi v Jugoslaviji zgradila primerno tovarno. Pripomniti je treba, da so se slični poskusi že vršili, a brez uspeha, radi odpora sadilcev bombaža v južni Srbiji. Ker pa proizvodnja tega bombaža nikakor ne bi zadostala za kritje potreb države, niti po kakovosti, niti po količosti, je ta načrt zopet stopil v ospredje. To tembolj, ker je pred kratkim nehala z obratom državna tovarna prave svile v Novem Sadu, ki je morala ustaviti delo radi kreditnih in denarnih težkoč, brez ozira na ostale organizacijske pomanjkljivosti in pomanjkljivosti v sistemu dela. Tovarna je zaposlovala skoli 1500 delavcev, od nje pa je živelo veliko število kmetov, ki so gojili sviloprejke. Ali se bo ustanovila nova tovarna pod firmo Snia Viscosa, ali pa se bo obnovil obrat v državni tovarni svile v Novem Sadu, o tem se danes še ne ve. (Agis.)

V zvezi s pripravo ljudi za morebitne letalske napade, je italijansko vojno ministstvo odredilo, da se poslopa, ki leže na samem in ki niso zasedena po lastnikih, v tem slučaju razne vile, letovišča, lovske kočje itd. ne smejo v slučaju napada iz zraka zasesti po neupravičencih, ampak se morajo pustiti njih lastnikom, da store kar hočejo. Potemtakem se bodo smeli ljudje v slučaju napada iz zraka zateči v prazna iz zavarošana poslopja. — (Agis.)

— Brezposelnost na svetu. Statistike mednarodnega urada dela dokazujejo, da je letošnje leto gospodarska delavnost na svetu padla in da se je s tem tudi zmanjšala zaposlenost. Po teh statistikah je razvidno, da je v Nemčiji znašala letos brezposelnost 180.000, lani pa 509.000 in sicer v mesecu avgustu obeh let. Tu je kakor vidimo brezposelnost padla. Narasla pa je brezposelnost v Kanadi, Čile, Danski in v Združenih ameriških državah, tu celo za 3 milijone in pol, ter v Angliji za pol milijona. Brezposelnost se je zlasti dvignila v velikih državah, dočim je padla v manjših. Za Nemčijo je treba upoštevati, da je bilo meseca avgusta poklicanih veliko število mož pod orožje in na manevre. Italija sama ni poslala podatkov o stanju brezposelnosti ter so vsled tega predpostavke o njenem položaju zelo različne. — (Agis.)

— Centralna komisija za vojno škodo v Italiji je dobila podaljšan rok. Uradni list »Gazzetta Ufficiale« je prinesla dekret s katerim je bilo podaljšano delovanje omenjene komisije do 31. decembra 1939. V kolikor še niso rešene razprave med škodovanci in društvi, ki so škodo izplačevala v naprej in velja še za nekatere druge primere vojne škode.

V Italiji je dne 14. decembra t. l. prenehal obstojati italijanski parlament, ki je vsaj v nekoliko približni obliki obstojal kot obstoja še drugje. Novi parlament bo sklican že popolnoma na korporativni podlagi. Zadnje njegovo delo je bilo izglasanje zakona po katerem bodo morali vsi poslanci v času vojne bojevati se v prvih linijah.

Kako so se Čehi prelevili iz velikih prijateljev Francije v velike njene sovražnike priča govor poslanca dr. Černija v češko-slovaškem parlamentu. »V najtežjih trenutkih smo izgubili svoje prijatelje. Leta 1870. smo bili edini narod, ki je v češkem parlamentu pred vsem svetom manifestiral svoje simpatije za Francijo. Leta 1938, se v francoski poslanski zbornici ni našel en sam poslanec, ki bi se spomnil naše manifestacije v l. 1870. Zaradi tega spreminjamo organizacijo naše notranje in zunanje politike načelno in dosledno.« V parlamentu se je oglašil tudi zastopnik nemške manjšine dr. Kundt, ki pa ni posegal v notranjo češko-slovaško politiko rekoč, da je nemška manjšina na Čehoslovaškem pod vodstvom kancelarja Adolfa Hitlerja.

NAŠA KULTURNA KRONIKA

KONCERT NAŠEGA ROJAKA SLAVKA LUKMANA V CELJU

Vokalni koncert opernega pevca in našega ajdovskega rojaka tenorista g. Slavka Lukmana dne 4. decembra v Celju je lepo uspel. Mala dvorana hotela Uniona je bila kljub drugim prireditvam polna občinstva. Tenorist je izvajal kot prvo točko arijo iz opere »Tosca« iz prvega dejanja. Bil je tehnično in glasovno na visini. Sledila je Schubertova »Glej, to srce«, nato Flajšmanova »Metuljček«. Posebno je ugajala skladba celjskega skladatelja g. Prežljaka »Kocvele so magnolije«. Gosp. Lukman je pel to kompozicijo z velikim čustvom in razumevanjem, tako da je bilo občinstvo zelo navdušeno. Sledila je Verdijeva arija iz opere »Rigoletto«. G. Lukman je pel s takim finim in lahkim pianissimom, kakor ga že dolgo nismo slišali. Pri izvajanju Gounodove »Ave Marije« je bilo občinstvo vidno ginjeno. Za zaključek je zapel Pavlovo »Princesito«, špansko pesem »Matinato« od Leoncavalla, Pašičevo »Jaz mam pa konjčka belega« in pa »Moje ženke glase«. Na koncertu je spremljala tenorista gosp. Lukmana na glasovirju gđ. Milena Oražmova z velikim razumevanjem. Rojaku Slavku Lukmanu, ki bo v kratkem nastopil pri »Ufi« v Berlinu, želimo še mnogo uspehov.

RADETICEVA RADIO AKTOVKA NA ZAGREBAČKOJ RADIO-STANICI

U petak 23. o. m. j. u 8 sati na večer davat će zagrebačka Radio-stanica radio-aktovku Ernesta Radetića »Neobičan božićni dar«. Aktovka obradjuje savremeni život sa zagrebačke periferije. Trajat će po prilici tri četvrt sata.

Izvodi zbor MHKD, glazbena pratnja Margita i Rudolf Matz, sudjeluju učenici glazbenog studija prof. Rudolfa Matza. Režiju vodi Fabijan Fabrio, član MHKD.

ŽIVLJENSKI JUBILEJ ISTRSKEGA ŽUPNIKA

Te dni je g. Ivan Koruza, župnik v Klani, kjer deluje že polnih 42 let, obhajal 75 letnico rojstva. Zato se je tamkaj zbrala vsa duhovščina dekanije pri konferenci in čestitala dobremu in ljubeznivemu gospodu. Tudi prevzvišeni gospod škof Ugo Camozzo z Reke je prišel na konferenco in čestital g. župniku. G. Koruza se je rodil v Gaberju na Vipavskem 1. 1863, učil se je v Idriji, dovršil gimnazijo in bogoslovje v Trstu. Doslužil je tri leta vojaščine v Pulju in 24. septembra 1892 pri novo sv. mašo v rojstni vasi. Kot kaplan je služboval pri sv. Jakobu v Trstu in obenem kot katehet na Ciril-Metodovi šoli. Potem je služboval kot kaplan na Opčinah in od tam prišel v Klano. Kako rad molí pred Najsvetejšim dolge ure. Z vneto poučujoče otkoze. Za sromake ima vedno usmiljeno srce in v cerkvi natančno in pobožno izpolnjuje svoje delo. Vzornega duhovnega pastirja naj Bog ohrani še mnogo let!

SLOVENSKO-ITALIJANSKI KULTURNI STIKI

Prof. dr. Gasparini, ki je prišel za prof. dr. Salvinijem v Ljubljano, da naveže kulturne stike s Slovenci na eni strani in Italijani na drugi, je imel prvo predavanje na univerzi pretečeni teden. Naslednjega dne je na generalni konzul Maraldi izročil rektoratu ljubljanske univerze lepo knjižnico najpomembnejših del iz italijanske književne in kulturne zgodovine.

SLEDEČA ŠTEVILKA

našega lista bo izšla 6. januarja. V številkah po novem letu bomo objavljali sestavke, katere nismo mogli prinesiti v božićni številki, med njimi tudi članek o stališču znanega historika P. Kandiera o tržaškem iredentizmu.

UREDNIŠTVO.

Sretan Božić i Novu Godinu 1939

želi

Restauracija „ZVIJEZDA“

Praška 2 A. ŽUNIĆ

Vsem cenjenim odjemalcem vošči vesele božićne praznike in srečno novo leto

KOMPARA RUDOLF, Maribor, Aleksandrova cesta 48

Priporoča svojo splošno mizarsko zalogo pohištva lastnih izdelkov: najmodernejša spalnice, jedilnice, kuhinjske opreme itd. itd.

VIJESTI IZ ORGANIZACIJA

ZADRUGA »ISTARSKI DOM«

Prema zaključku glavne godišnje skupštine održane dne 21 VIII. ov. god. zadruga »Istarski Dom« obavještava svoje članstvo, da su povišeni zadrugni udjeli od din 100 da din 200.

Razliku od din 100.— ima svaki član zadruga prema ovom zaključku da uplati najkasnije do 31. januara 1939 godine.

Svaki član zadruga koji u gore navedenom roku ne udovolji svojim dužnostima neće se dalje smatrati članom zadruga. Zadruga kancelarija se nalazi u Mošćeničkoj ulici br 16.

Miklavžev večer v primorskem društvu »Sloga« v Kranju

Kranj, decembra 1938. — V našem društvu nas je obiskal Sv. Miklavž, kjer smo se zbrali njemu na čast, poleg številnih članov društva, tudi nekateri prijatelji, ki so redni in hvaležni obiskovalci vseh naših prireditev.

Pred prihodom sv. Miklavža so nam podali gge. Svolišakova in Martinuzzi jeva ter gg. Mayer, Valenčič in Martinuzzi veselo igro s petjem »Pondeljkarje«, s katero so nas nekaj časa

žveze točke je bila v rokah tov. Manfreda. Videti je, da se mož na take reči razume.

V priznanje prirediteljem moramo povedati, da je bila vsa prireditev dobro izpeljana in je ves Miklavžev večer prav lepo uspel. Od tolikšnega števila Primorčev kolikor jih živi v Kranju, bi bilo pač pričakovati boljše udeležbe, večjega zanimanja in dobre volje pomagati vsaj tako, ako jim iz kateregakoli vzroka ni mogoče drugače. To vsaj bi bila njihova dolžnost ako so res to, za kar se smatrajo.

VELIKI USPJEH ZABAVE U ZEMUNU

Zemun, decembra 1938. — Emigrantsko društvo u Zemunu priredilo je 3 decembra ove godine, u prostorijama Doma Kralja Aleksandra I u Zemunu, svoju tradicionalnu zabavu. Gradjanstvo Zemuna kao i uvijek, tako i ove godine, ukazalo je društvu svojim posjetom i velikim brojem darovanih predmeta za tombolu najveću pažnju, pa je uspjeh priredbe bio u svakom pogledu vrlo dobar.

Naš poznati književnik i odličan govornik g. Niko Bartulović održao je pri-

ISTRANI I PRIMORCI! SVOJ K SVOME!

Prigodom Vašeg boravka u Zagrebu
odsjednite u novootvorenom

GRAND HOTELU EUROPA

Petrinjska ulica 71 ZAGREB Petrinjska ulica 71

Najmodernije uredjene sobe, centralno grijanje,
lift, telefon, veliki hall, posebne prostorije za
pisanje, čitaonica.

Prvorazredna restoracija, izvrsna primorska
kuhinja, samo izabrana vina.

Istrani i Primorci pozovite se na ovaj oglas
dobiti ćete posebni popust.

prav pošteno zabavali, da smo se do do- brega nasmejali ter se založili z dobro vo- ljo za ves večer. Igra je bila, v režiji g. Mayerja in dobro izvedenih pevskih točk pod vodstvom pevovodje g. Lasiča, prav dobro podana in so morali nastopajoči ne- katere prizore ponavljati. Priznati moramo, da so bili vsi dobri, posebno še, ako po- mislimo, v kako kratkem času so stvar spravili na oder. Zato pa moramo biti vsem iskreno hvaležni za trud in napor, ki so si ju naložili samo zato, da so nam dali urico vesele zabave in nas vsaj za nekaj časa sprostili vsakdanjih skrbi.

Po končani igri nas je obiskal nestrpno pričakovani sv. Miklavž, ki je vse one, ki so zaslužili, obilno obdaroval ter jih, s pri- mernimi, nalašč za to priliko pripravljenimi sestavki, pohvalil oziroma grajal, kakor je pač kdo zaslužil. Marksikdo je, poleg vseh ostalih, zvedel ravno iz Miklavževih ust za nekatero svojo lastnost in nagnjenje, ki mu nista baš v posebno čast. Ravno vsled tega pa smemo upati, da se bo kateri izmed teh v bodoče poboljšal, kar vsekakor z Miklav- žem vred želimo vsi. Organizacija Miklav-

godno predavanje. Prisutno gradjanstvo pažljivo ga je saslusalo i toplo mu se za- hvalilo dugotrajnim aplauzom. Jugosloven- sko akademsko pjevačko društvo i Hrvat- sko pjevačko društvo »Tomislav« iz Zemu- na otpjevali su po dvije pjesme oduševlje- no pozdravljeni. Gđica Litka Mavar, koja je deklamirala čakavsku pjesmu »Ma- rija devica« od A. Dukića i g. Gervais, koji je pročitao nekoliko svojih pjesama is- pjevanih čakavštinom također su pozdrav- ljeni živim aplauzom. Naročito oduševlje- nje pobudio je g. Fakin s grupom djece, koja je pod njegovim vodstvom uspješno otvirala nekoliko narodnih melodija na har- monikama. Interesantno predavanje održao je g. Matetić Ivan-Ronigov o vri- jednosti i značaju čakavskih pjesama, koje narod pjeva u Istri. Publici se naročito do- pao istarski narodni ples »Balun«, koji su vrlo vješto izveli u narodnim nošnjama članovi i članice »Istre« iz Beograda.

Poslije izvršenog programa započeo je ples. Svirala je vojna muzika. Zabava je protekla u najljepšem raspoloženju i tra- jala je do 4 sata ujutru.

Članski sastanak društva »Istra« u Zagrebu

Društvo »Istra« u Zagrebu održat će 26. o. m. j. na Stjepanje članski sastanak u društvenim prostorijama. Najvažnija točka dnevnoga reda bit će diskusija o dosadašnjim etapama izgradnje istar- skog doma dra Matka Laginje, a s time u vezi raspravljat će se i o sakupljanju daljnjih materijalnih sredstava za tre- ću, tj. konačnu etapu izgradnje.

Molimo članstvo da se odazove u što većem broju. Početak u 9 i pol sati u jutro.

Odbor

Opozorilo emigrantom, ki se poročijo z jugoslovanskimi državljanima

Emigrante, ki so italijanski državljani in ki želijo poročiti se z jugoslovanskimi državljankami, opozarjamo na član drž. zakona, ki pravi, da po poroki postane žena, ki ima za moža tujega državljanca, tuj državljanka, šele z izjavo pred župnikom in dvema pričama obrani jugosl. državljan- stvo. Ker se dogajajo razne neprilike zaradi tega, moramo stalno naše ljudi opo- zarjati in obračati pažnju na to, da izbeg- nemo raznim nepredvidenim neprijetnostim.

NOV ODBOR DRUŠTVA »GORICA« V PTUJU

Sporočamo da se je na obćnem zboru 22. nov. izvolil in na društvenem sestanku 6. dec. t. l. konstituiral sledeći novi druš- veni odbor:

Predsednik: prof. Joško Zega, podpred- sednik: Miha Zavadlal, tajnik I: Peter Gas- pari, pomož. tajnik in gospodar: Hilarij Ka- riž, blagajnik: Andrej Kovač, odborniki: Dr. Lovro Lipič, Franc Kravina, Stana Šalamon in Milka Kofoli. Nadzorni odbor: Mirko Podgornik, Nagelšmit Miloš. Razsodišče: Dr. Vladimir Muha, Zdravko Mokole in Ci- ril Kofoli.

OPOZORILO

Opozarjamo vse naše rojake, ki so italijanski državljani in ki imajo dovo- ljenje za bivanje izdano na nedoločen rok, da se takoj javijo policijski oblasti za novo dovoljenje za bivanje, ker prejšnja dovoljenja za bivanje izdana na nedoločen rok ne veljajo več. Ostali, ki imajo dovoljenje za bivanje za določeno dobo, ta odredba ne zadeva in njihova dovoljenja veljajo še naprej do določenega roka.

MOLIMO SARADNIKE

kojih prilozil nisu ušli u ovaj broj, da nam oprostite što smo njihove sa- stavke izostavili. Neke sastavke smo morali izostaviti iz poznatih razloga, a druge smo morali ispustiti radi po- manjkanja prostora.

Sve one sastavke koje možemo ob- javiti objelodanit ćemo kasnije u re- dovitim brojevima.

UREDNIŠTVO.

IZ UPRAVE

Vičić Stanko — šolski upravitelj — Bočna. — Pretplata podmirena do 31 XII. 1938.

Kobal Jozefa — Banja Luka. — Pri- mili smo novac. — Budući da kalendari neće izaći, zaračunali smo 10.— dinara na račun pretplate.

Keber Dušana — Milanov Vrh. — Pretplata plaćena do 1 IX. 1938.

Fon Matko — Slatina Radenci. — Kalendari za 1939 neće izaći. Dinara 16 zaračunali smo Vam za pretplatu lista unapred.

Bogdan Drnjević, učitelj — Suboti- ca. — Pretplata plaćena do 1 VII. 1939.

JURAJ GALOVIĆ

Veletrgovina zemaljskih proizvoda

i južnog voća

SUŠAK

Tomislavova ulica broj 3

TRGOVINA DALMATINSKIH

PROIZVODA I DELIKATESA

JAKOV VULIĆ

Pod Zidom 1 - ZAGREB - Telefon 86-64

Glavna tržnica

Specijalna prodaja ljekovitih i jestivih maslinovih ulja, vinskog octa, pršuta, meda, bakalar, sardine u kutijama razne vrsti, siru Silba i Paškog. — Na izbor prvorazrednih vina, prošeka, rakije travarice itd.

Trgovina manufakturne, kratke i
pletene robe

Veliki izbor! Niske cijene!

LIBERAT BRUMNIĆ

ILICA 250 — ZAGREB — ILICA 92

GRADJEVNO PODUZEĆE

BOREN EMILI

OVL. GRADITELJ

SUŠAK

GOSTIONA

VLADIMIR ČERNE

Zagreb, Varšavska 5
Telefon 51-28

BRAĆA MARČELJA

Veletrgovina zemaljskih proizvoda
i kolonijalne robe
Telefon 38 — SUŠAK — Pošt. pretinac 181
VLASTITI MLIN STANICA — ŠKRLJEVO
Telefon BAKAR 17 — Telefon SV. MATEJ 1

MILAN FÜRST

Trgovina željeza i željezne
robe
SUŠAK
Trg Kralja Aleksandra
Telefon 50Automehanička radiona
i garaža„JADRAN“
SUŠAK

Ružičeva ul. 23 — Tel. 89

ISTRANI!

*Sve odjevne predmete, cipele, sve
vrsti štofova kao i ostalu manu-
fakturnu, kratku i pletenu robu
možete nabaviti uz znatan po-
pust kod*

TRGOVAČKE KUĆE

R. MARČELJA, ZAGREB,

Petrinjska 67

A. LORENCIN

„AUTOPREVOZ“

i
Agenturna i komisiona
skladišta

SUŠAK

Telefon broj 437

Evo dokaza naše jeftinoće!

K 39-1 Froli ručnik, 39x80 cm Din 6.—

K 39-6 Poplun (jorgan) veličina 120x180 cm, punjen sivom vatrom i presvučen kletom Din 95.—

K 39-10 Ženski ogrtači, najnoviji krojevi od Din 165.— dalje.

K 39-23 Garniture rublja, kombinirane i gaćice, dobar šarmez, razni ukrasi od Din 30.— dalje.

K 39-18 Garniture, stolnjak sa 6 ubrusa od Din 50.— dalje.

K 39-2 Šifon, dobra vrsta, metar od Din 5.— dalje.

K 39-7 Električno glačalo, poniklovano Din 110.—

K 39-15 Modni muški šeširi, u raznim bojama Din 36.—

K 39-20 Jedaća garnitura, fini porculan, 21 komad Din 220.— 26 komada Din 320.—

K 39-3 Lonci ili šerpe, od emajla od Din 3.50 dalje.

K 39-8 Alaš, primjerice kliješta Din 12.—, čekić Din 7.—

K 39-11 Odijela, moderni krojevi, od dobrih tkanina, Din 250.—

Ogrtači, za sve sezone, dobre tkanine D 450.—

K 39-21 Viljuška, nož i žlica, čelično, počam od Din 10.— dalje.

K 39-4 Svjetiljka, poniklovana šipka, promjer kugle 25 cm Din 85.—

K 39-9 Ženske svilene čarape, od Din 10.— dalje, muške, pamučne od Din 3.— dalje.

K 39-14 Ženske torbice od Din 27.— dalje.

K 39-22 Polucipele, ručni rad, od Din 135.— dalje.

K 39-13 Dječja kolica, razni oblici i oprema, od Din 185.— dalje.

K 39-16 Muške košulje, moderni krojevi, od Din 18.— dalje.

K 39-17 Rukavice, ženske ili muške, od Din 12.— dalje.

K 39-5 Ženske cipele, par od Din 105.— dalje.

K 39-19 Platno za plahte metar od Din 16.— dalje.

Kasner & Ofner
ZAGREB, ILICA 416

Posjetite nas ili zatražite besplatan katalog
da možete jeftino naručivati putem pošte!

JADRANSKA PLOVIDBA D. D. SUŠAK

Brza parobrodska služba iz Sušaka za Dalmaciju i obratno.

Turistička putovanja iz Sušaka za Dalmaciju, tri puta sedmično uz umjerene paušalne cijene.

Svakodnevno parobrodske pruge za sva mjesta na domaćoj obali.

11-dnevna paušalna putovanja iz Sušaka i Trsta za Dalmaciju, Albaniju i Grčku.

Upute i prospekte daju: Direkcija u Sušaku i sve njezine agencije, kao i uredi Putnika i društva Wagons-Lits | Cook.

HOTEL
„JADRAN“
SUŠAKTelefon broj 120
Tople morske kupke

TRANSPORTNO I OTPREMNIČKO PODUZEĆE

S. SPITZER NASLJEDNIK

HINKO BIELITZ

Telefon 55-39

ZAGREB

Ilica br. 16

VERONIKA KAMENAR

Trgovina mješovite robe

SUŠAK

Istarska ulica broj 7

BOŽIĆ

kupite dobru obuću

48321-646
Cipelite na šnir od lakovane gume, sa čvrstim djonom i toplom flanelskom postavom. Ne propuštaju vodu, a stoje samo Din 15.-, 19.- i 25.-

7252-57
Visoke dječije kućne papučice sa žinalom, izrađene od vunog toplog dubla, sa filcom, kožnim djonovima i malom kožnom potpeticom.

28632-635
Praktične dječije cipele za snijeg, od crne lakovane gume, sa toplom flanelskom postavom. Zatvaraju se na konč.

2451-43682
Ove dražesne cipele od meke kože, sa toplom postavom, pružit će djetijim nožicama udobnost i toplinu.

98991-693
Majke! Kad je snijeg i lapavica ne morate da strepiti za zdravlje vaše djece. Kupite im ove lakovane čizmice, uloške i vunene čarape. Bit će im uvijek noge suhe i tople.

78155-657
Ženske kaljače sa srednjom univerzalnom potpeticom. Pristaju uz svaku cipelu. Na licu je produžen ukusni jezik koji čarape čuva od blata i kiše.

7025-44
Tople papuče sa kožnim djonovima i filcom. Obrubljene svilom i ukrašene lijepim krakardom. Potrebne su svakoj domaćici.

3516-5508
Udobne i elegantne kućne cipele, sa niskom potpeticom i izrezanim krojem. Izrađujemo ih u plavoj, crvenoj i smeđoj boji i od šarenog samota.

38675-631
Elegantne sniježne cipele od lakirane gume, sa toplom postavom i niskom potpeticom. Visoke oreko članaka, a ukrašene ukusnom kragom.

28735-643
Elegantne sniježne visoke ženske cipele od crne lakirane gume. Postavljene su toplom postavom. Čuvaju noge od prehlade.

4624-64649
Sportske djevojačke polucipele od laganog crnog ili smeđeg boksa, ukrašene rupicama, sa kožnim djonom i kožnim potpeticama.

2925-64648
Praktične ženske cipele na šnir, izrađene od finog crnog ili smeđeg boksa, sa kožnim djonom i kožnom potpeticom.

2425-6612
Ukusne cipele na šnir od finog crnog boksa, sa kožnim djonom i poluvisokom potpeticom. Priliježu dobro uz nogu, a mogu se nositi uz svaki kaput i košulj.

1875-66133
Udobne cipele izrađene od dobrog laka. Na licu ukrašene ukusnim umetkom od zmijske kože. Poluvisoka potpetica pruža nozi udobnost i odmor.

4005-64665
Elegantne cipele od laka, sa visokom potpeticom, ukrašene ukusnom žinalom. Za svačesto i zabavu.

4055-64609
Lagane a ipak tople ženske cipele od crnog sukna, ukrašene krimerom i lakovanom kapicom. Noge se u njima osjeća kao kraj peći. Zakopčavaju se lako na žnalu.

2675-64613
Tople ženske cipele od jakog sukna, pojedine na ristu i lubu kožom, sa kožnim djonom i poluvisokom potpeticom. Opširne krimerom a zakopčavaju se na dugme.

3967-68822
Muške cipele od boksa sa postavom, kožnom tabanicom i sa jakim gumenim nepoderivim djonovima. Zbog svoje izdržljivosti ove cipele podnose svaki štrapeč, a po svome izgledu mogu da zamijene kožne cipele.

38157-660
Muške kaljače potrebne su svakom čovjeku koji čuva svoju kuću od snijega i blata a svoje noge od zime i vlage. Pojačane na prstima, sa pojačanim djonovima. Cijena im je snižena na Din 29.- Dje. 19.- i 25.-

1937-68822
Evo elegantnih cipela koje su pristupačne svakom činovniku, trgovcu i zanatliji. Veoma izdržljive. Izrađene su od boksa, sa kožnom tabanicom i nepoderivim djonovima. Prodajemo ih crne i žute, po istoj sniženoj cijeni od Din 79.-

5927-64627
Elegantne i udobne muške cipele od boksa, tabanice oblika, sa kožnim djonovima i kožnom potpeticom.

9629-67757
Elegantne sportske cipele od najfinijeg lakiranog boksa, rađene po engleskom modelu, sa kožnim kapicom, ukrašene rupicama sa duplim kožnim djonom i širokom potpeticom. Spadaju u kategoriju naših najboljih cipela „Naš ponos“.

3057-64800
Cipele za svakoga čovjeka koji je u svome pozivu izložen hladnoći i koji dnevno mora da stoji na hladnom terenu. Izrađene su od toplog sukna, opširne boks kožom, sa kožnom kapicom, kožnim klinčanim djonovima i gumenom potpeticom.

3967-68822
Muške cipele od boksa sa postavom, kožnom tabanicom i sa jakim gumenim nepoderivim djonovima. Zbog svoje izdržljivosti ove cipele podnose svaki štrapeč, a po svome izgledu mogu da zamijene kožne cipele.

UZ SVAKI PAR OBUĆE IMAMO ODGOVARAJUĆE ČARAPE

Domaćica!
Trajne i jake čarape od čvrstog pamuka, za rad, kuću i svakidašnju nošnju. Stoje samo Din 6.-

Muške:
Štediša Din 3.-
Radiša Din 5.-
Gordan Din 6.-
Ekonom Din 7.-
Direktor Din 10.- itd.

Ženske:
Štediša Din 3.-
Domaćica Din 6.-
Zora-Ruža Din 9.-
Mira Din 12.- itd.

Dječije:
Deran Din 4.- 5.- 6.- 7.-
Triglav Din 7.- 8.- 9.- 10.-
Sibirac Din 7.- 9.- 10.- itd.

Sve naše čarape imaju specijalno pojačanje na petama i na prstima.

Bata